ΤΕΥΧΟΣ : 3. ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1974 ΕΤΟΣ Κ'

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΔΡΑ: ΑΘΗΝΑΙ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ: Ξενοφῶντος 15α τ.τ. 118
ΤΗΛΕΦ. 3236.547 - 3221.316 - 3245.375

ΕΤΟΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ 1922

Ἕνωσις

τῶν ἀπανταχοῦ τοῦ Κράτους
νομίμως ὑφισταμένων Διδασκαλικῶν Συλλόγων
καὶ τῶν Διδασκαλικῶν Συλλόγων
τῶν ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων

Ἀνεγνωρισμένη

ὑπὸ τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν
διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 754/1946 Ἀποφάσεώς του
ὡς αὕτη ἐτροποποιήθη
διὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. 7363/46, 10508/48, 3716/51,
4711/66, 570/69 καὶ 3213/72 ἀποφάσεων

★

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Πρόεδρος	Ἀναστάσιος Ντόγκας
Α'. Ἀντιπρόεδρος	Χρίστος Λουκόπουλος
Β'. »	Θεοχάρης Κυριακίδης
Γεν. Γραμματεὺς	Δημήτριος Καρέτσης
Εἰδ. »	Τηλέμαχος Κουτσουτάκης
Ταμίας	Ἰωάννης Τυράσκης
Σύμβουλος	Μιχαὴλ Γαλετζᾶς
»	Γεώργιος Στουρνάρας
»	Παναγιώτης Λαμπρόπουλος

Επιστημονικόν Βήμα του ΔΑΣΚΑΛΟΥ

Περιεχόμενα

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

●

Ἀριθμὸς ἀδείας Κυκλοφορίας
18764/Γ τοῦ 1954
Ὑπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως

●

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ
ΥΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΕΚ ΜΕΛΩΝ
ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

●

ΑΘΗΝΑΙ 1974

●

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ 3
ΕΤΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

●

ΓΡΑΦΕΙΑ

Ξενοφῶντος 15α - ΑΘΗΝΑΙ (118)
ΤΗΛΕΦΩΝΑ
Διεύθυνσις - Σύνταξις 3236.547
Διαχείρισις - Διεκπεραίωσις 3221.316

Ἐργασίαι δημοσιευόμεναι ἢ μή
δὲν ἐπιστρέφονται

●

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Ἐτήσιαι προπληρωτέαι

ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ..... Δρχ. 80
ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΦΟΡΕΙΩΝ ..... » 130
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ..... Δολ. 3,50
Δι' ἀεροπορικὴν ἀποστολὴν
προστίθενται διὰ τέλη ..... » 1
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ..... Δρχ. 5

ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ σελ.

1. Ὁ Ἀθάνατος 2

ΜΙΧΑΗΛ ΓΑΛΕΤΖΑ

2. Ὁ Ἐκσυγχρονισμὸς καὶ ἡ Ἐπέκτασις τῆς Ἐκπαιδεύσεως 3

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΛΟΛΩΝΗ

3. Ἐμπειρικὴ καὶ Ἐπιστημονικὴ σκέψις 7

ΣΩΚΡ. ΣΑΒΟΥΡΔΟΥ

4. Ἡ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ ἄποψις τῆς ἀναγνώσεως 12

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΚΟΥΤΖΑΜΑΝΗ

5. Ἡ Ὁλικὴ μέθοδος Α' ἀναγνώσεως τοῦ συστήματος Decroly 14

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΙΟΝΤΟΥ

6. Ἑλληνοεκπαίδευσις Ἐξωτερικοῦ .. 20

ΔΗΜ. ΓΕΩΡΓΙΤΣΗ

7. Ἡ πολύπλευρος προπαρασκευὴ .. 22

8. Ἡ ἔνταξις τῶν νοητικῶς καθυστερημένων παίδων 27

9. Βιβλιοκρισία 31

LA TRIBUNE PROFESSIONELLE DE L' INSTITUTEUR

Publication mensuelle de la Fédération Grecque des Instituteurs

rue Xénophontos 15a (118) Athènes - Créce

τητος τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, ἀπὸ πλευρᾶς ἀμυνης, ἀπὸ πλευρᾶς ἀξιοποιήσεως τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν, ἐνδιαφέρει τοὺς πάντας ὡς ἄτομα καὶ ὡς ὠργανωμένον Κράτος.

Εἶναι ὅμως πράγματι ἀναχρονιστικὴ ἡ ἐκπαίδευσις κατὰ τὴν παροῦσαν φάσιν τῆς ἐξελίξεως τοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ ἂν ναί, εἰς ποῖον τομέα ἀναφέρεται ἡ καθυστέρησις της; Διότι καὶ τοῦτο τὸ παράδοξον συμβαίνει· τὰ παράπονα καὶ ἡ κατακραυγὴ νὰ στρέφωνται ὄχι μόνον ἐναντίον ἑνὸς ὑποτιθεμένου ἀναχρονισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον καινοτομιῶν, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τοὺς ἐπικριτάς, ἀποβαίνουν εἰς βάρος τοῦ ἤθους τῆς νεότητος, εἰς βάρος τῆς κατὰ παράδοσιν Ἑλληνικῆς ζωῆς, εἰς βάρος προαιωνίων ἀξιῶν, διακυβευούσας —πάντοτε κατὰ τοὺς ἐπικρίτας— τὴν ὑπαρξιν αὐτῆς ταύτης τῆς ἰδιομορφίας τοῦ Ἔθνους.

Καινοτομία καὶ συντηρητισμὸς συγκρούονται εἰς τὸν χῶρον τῆς παιδείας. Συγκρούονται εἰς τὰ δημοσιεύματα — ἐπιστημονικοῦ ἢ ἐνημερωτικοῦ χαρακτῆρος — συγκρούονται κατὰ τὴν ἐφαρμογήν, συγκρούονται κατὰ τὴν συνταξιν τῶν προγραμμάτων. Οἱ ὥριμοι πιστεύουν ὅτι παραχωροῦν πολλά, οἱ νέοι ὅτι λαμβάνουν ὀλίγα, οἱ πάσης βαθμίδος ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ βλέπουν τὴν ἔνδειαν καὶ ἐγκατάλειψιν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἰδικῆς των ἁρμοδιότητος καὶ τὴν σπατάλην καὶ πολυτέλειαν εἰς τὰς λοιπὰς βαθμίδας. Τὸ αὐτὸ ἄτομον, κατὰ διάφορον τρόπον σκέπτεται καὶ ἐνεργεῖ ὡς ἐκπαιδευτικός, κατὰ διάφορον τρόπον ὡς γονεύς, κατὰ διάφορον τρόπον ὡς μέλος ἑνὸς συλλόγου.

Τὸ θέμα τῆς παιδείας εἶναι τόσον πολύπλοκον, ὥστε νὰ καθίστανται ἐνίοτε ἀνεπαίσθητοι αἱ ἀντιθέσεις. Ἂν ὅμως παύσωμεν, ἐπὶ τέλους, νὰ χαρακτηρίζωμεν τὴν σπουδάζουσαν νεότητα, ἀπὸ μιᾶς ἐλαχίστην μειοψηφίαν ἐξάλλων στοιχείων, τὰ ὁποῖα, ἂς μὴ τὸ λησμονήσωμεν, ὁποκιοῦνται καὶ κατευθύνονται ὑπὸ ὡρίμων, ἐκτὸς τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ σχολείου εὑρισκομένων, καὶ ἂν ἐπιστρατεύσωμεν ὀλίγην εἰλικρίνειαν, θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ σημερινὴ νεολαία γνωρίζει περισσότερα ἀπὸ τὴν νεολαίαν ἄλλων ἐποχῶν, μολονότι εἰς τὸν χῶρον τῆς παιδείας ἐπικρατεῖ ἐνίοτε ἀδικαιολόγητος ἀναχρονισμός, ἔξω παντὸς ἐπιτρεπτοῦ ὁρίου.

Ἀπὸ προπομπὸς ποὺ ἔπρεπε νὰ ἦτο, ἡ παιδεία ἀπέμεινεν οὐραγὸς τῆς ζωῆς. Ἀντὶ νὰ σφυρηλατῇ τοῦ μέλλοντος τὴν ζωήν, ἀκολουθεῖ ἀσθμαίνουσα τὴν ζωὴν τοῦ παρελθόντος. Ὁ πτυχιοῦχος τῆς Βιολογίας τοῦ 1973, διὰ νὰ συνεργασθῇ μὲ τὸν πρὸ δεκαετίας ἀποφοιτήσαντα συνάδελφόν του, πρέπει προηγουμένως νὰ μυηθῇ εἰς τὰς νέας κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης. Ὁ πτυχιοῦχος τοῦ 1973, ἀντὶ νὰ καθοδηγῇ, καθοδηγεῖται· ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων· Ἡ πρόοδος εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐργαστήριον· διότι ἄλλως ἡ ἐπιχείρησις θὰ εἶχε καταρρεύσει. Δυσκόλως ὅμως ἀθῶόν τις λέγω διάφορον τὰ ἐργαστήρια τοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ ἂν οὕτω ἔχουν τὰ πράγματα εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν, σκεφθῆτε ποία ἡ κατάστασις εἰς τὰς κατωτέρας ἐκείνης βαθμίδας. Ἡ παιδεία ὄχι μόνον δὲν προετοιμάζει σήμερον τὴν ζωήν, ὄχι μόνον δὲν συμβαδίζει, ἀλλὰ καὶ πέραν τῶν καθυστερήσεων, κινδυνεύει νὰ ἀποκοπῇ ἀπὸ τὴν ζωήν, νὰ μείνῃ μετέωρος, νὰ καταστῇ πολυτέλεια ἐπιζήμιος.

Διὰ τοῦτο καὶ πρέπει νὰ ἐκσυγχρονισθῇ. Τὸ ἀντιλαμβανόμεθα μὲ βαθυτάτην ἱκανοποίησιν ἐκ τῶν πλέον ὑπευθύνων χειλέων. Καὶ ἐλπίζομεν, στηριζόμενοι εἰς τὴν βαθεῖαν συναίσθησιν εὐθύνης, ἡ ὁποία διέπει τοὺς σήμερον χειριζομένους τὰς τύχας τοῦ Ἔθνους, ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἀνεγέννησις, ἀναγέννησις μακροπροθέσμου πνοῆς, θὰ στηριχθῇ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοιαύτην.

Εἰς τί θὰ ἀναφέρεται ὁ ἐκσυγχρονισμὸς οὗτος. Δὲν ἔχομεν τὴν ἱκανότητα νὰ προτείνωμεν λύσεις τελεσιδίκους εἰς τὸ πρόβλημα τῆς παιδείας. Τοιαῦται λύσεις καὶ παράτολμοι εἶναι καὶ οὐτοπίαν ἀποτελοῦν καὶ ριζικῶς ἀντίκεινται εἰς τὰς προσωπικὰς μας πεποιθήσεις. Ὡρισμένας σκέψεις μόνον συνοπτικώτατα θὰ διατυπώσωμεν καὶ ὡρισμένα ἐρωτήματα, διὰ τὴν καλυτέραν συνειδητοποίησιν των.

Τὸ πρῶτον μέλημα ἑνὸς τοιούτου ἐκσυγχρονισμοῦ πρέπει νὰ εἶναι ὁ προσανατολισμὸς τῆς παιδείας. Πρὸς ποίαν κατεύθυνσιν θὰ στραφῇ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία;

Ἀνέκαθεν ὁ Ἕλλην ὑπῆρξε καινοτόμος. Καὶ ἂν ὑπέρτεροι τῆς θρησκείας του νόμοι καὶ ἐπαχθεῖς συνήθειαι τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἀποστείλῃ τὴν πρωτοπορίαν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς πολιτιστικῆς προόδου τῶν λαῶν, εἰς τὴν ψυχήν του παραμένει ἔντονος ὁ πόθος διὰ τὴν ἀνάπτυξίν της. Ὁ σύγχρονος Ἕλλην δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν ὑπανάπτυκτων οἰκονομικῶς, δὲν ἀνέχεται νὰ θεωρῆται οὐραγὸς εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν. Ἔλκεται ζωηρῶς ἀπὸ τὰ πρότυπα, τὰ παντὸς εἴδους πρότυπα, τῶν προηγμένων λαῶν, προσπαθεῖ νὰ τοὺς μιμηθῇ καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ καινοτομήσῃ.

Ἐξ ἴσου ὅμως ἔντονος πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν του αὐτὴν εἶναι καὶ ὁ δεσμός του πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἱστορίαν. Μινῶες καὶ Δαίδαλοι, Ἀγαμέμνονες καὶ Ὀδυσσεῖς, Σαλαμῖνες καὶ Μεγαλέξανδροι, Παρθενῶν καὶ Γολγοθᾶς, ἀπηγχονισμένος Πατριάρχης καὶ «μιαιφονωμένος βασιλιάς», Ἱεράρχαι καὶ «κρυφὸ

σχολεῖο εἰς μίαν παρουσίαση ἀρραγῆ, συνθετικὴ τῆς δημιουργικῆς πλευρᾶς τῆς ἐξέλιξής του.

Ἐγκωμιαστικὰ σχόλια εἰς τὴν διευκρίνιση μεταξὺ καινοτομίας καὶ συντηρητισμοῦ ἔκαμε ὁ Νικόλαος Ἄλιφραγκις εἰς τὴν τοποθέτησή του, ὅπου ὡς ἐκ τῆς μονομερείας ἀνεπαρκῶς μόνον τὸν ἀνανεωτισμόν, ἢ ἄλλη δυνατὸν νὰ ἐπιμείνῃ, ὅπου καταλήγει εἰς τὴν λογομαχίαν "γιὰ τὸ ἄρθρον" τοῦ βασικοῦ νόμου παιδείας νόμου παραμένει ἀνέπαφον κείμενον. Δηλ. διδάσκοντα μὲν αἱ ἐξουσίαι τῶν μητρώων καὶ ἀναλύονται αἱ παρεμβολαὶ καὶ ἐρμηνεύεται ὁ ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους, ἀλλ' αἱ ἐνότητες ἀναπόσπαστα μεταξύ των καὶ κηρύσσουν ἡ μία τὸν πόλεμον εἰς τὴν ἄλλην. Ἡ ἀντίθεσις εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα κατὰ κύριον λόγον ἐπιφανειακή. Ποῖος ὅμως θὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν προσέγγισιν; Ποῖος θὰ εἶναι ἱκανὸς διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀρμονίαν καὶ συνοχὴν μεταξὺ μέλλοντος καὶ παρελθόντος; Πῶς ἡ δημοκρατία θὰ μεταβιβασθῇ εἰς δυνάμεις ζωσούσας τὸ ἔθνος; Εἰς τὸν στρατόν, εἰς τὰ πανεπιστημιακὰ ἐργαστήρια, εἰς τὰς ἐπαναστατικὰς ἐφευρετικότητας, εἰς τὴν διαφήμισιν καὶ τὴν προπαγάνδαν; συνειδητοποιεῖται τὰ ἀνάγκαια καὶ ἀναλόγως προσαρμόζονται ἐπιχειρήματα καὶ μέσα. Πότε ἡ συνειδητοποίησις αὐτὴ θὰ πάρῃ νὰ ἀποτελῇ κοινὸν κτῆμα καὶ εἰς τὸν χῶρον τῆς παιδείας;

—Μετὰ τὸν προσανατολισμόν, ἔρχεται ὁ ἐκπαιδευτικὸς προγραμματισμός. Ἡ ἔκτασις τῶν πρὸς διδασκαλίαν γνωστικῶν ὑφ' ἑνὸς αἱ δυνατότητες ἑκάστης ἡλικίας ἀφ' ἑτέρου καὶ, τέλος, ὁ ἐπιδιωκόμενος ἐκάστοτε σκοπός, εἶναι τὰ τρία ὕδατα ἐπὶ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ στηρίζεται ἡ σύνταξις τῶν προγραμμάτων. Αἱ γνώσεις εἶναι σήμερον πολλαί, τοσαῦται πολλαί, ὥστε νὰ παρουσιάζεται ἀνάγκη συνεχοῦς περιορισμοῦ ἑκάστης τῶν κατηγοριῶν καὶ δημιουργίας καθημερινῶς νέων εἰδικοτήτων. Πῶς καὶ ποῖος ἐξ αὐτῶν θὰ διδάσκωμεν εἰς τὰ σχολεῖα; Ἡ περικοπὴ πρέπει νὰ εἶναι ἀνελαστική, ἔστω καὶ ἂν τοῦτο μᾶς πονῇ, διότι παραλείπονται μαθήματα τῆς εἰδικότητός μας, ὁσαδήποτε καὶ ἂν εἶναι. Ἡ εἰδικότης μας αὐτὴ εἰς τὰ ὕδατα τῆς ὑποκειμενικότητος καὶ τὸ πλέον συναρπαστικὸν καθίσταται ἀναβὰν καὶ ὁδηγεῖ εἰς κόρον καὶ ἀποστροφήν.

Αἱ δυνατότητες ἑκάστης ἡλικίας πρέπει ἐπιστημόνως νὰ ἐρευνηθοῦν. Κρίνομεν μὲ βάσιν τοὺς ἑαυτούς μας, μὲ βάσιν τὰ προγενέστερα πρότυπα, τὰ ὁποῖα ἀμοίως ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν τύχην. Ὅσον ὅμως καὶ ἂν εἴμεθα, οὐδὲ τὰς ἰδικάς μας δυνατότητας γνωρίζομεν, οὐδὲ τὰς δυνατότητας τοῦ ἄλλου, ἄνευ προσεκτικῆς καὶ βάσει κριτηρίων ἐπιστημονικῶν ἐρεύνης. Τὰ μέσα τὰ ἐμπειρικὰ ἀποδειχθέντα ἀνεπαρκῆ. Διατί ἐμμένομεν εἰς ταῦτα; Ἀπὸ ἐγωισμόν. Ἀπὸ τὸν νόμον τῆς ἀδρανοῦς προσπαθείας. Ἀπὸ ἀδυναμίαν προσαρμογῆς. Ὡς πότε θὰ αὐτοσχεδιάζωμεν εἰς τὸν χῶρον τῆς παιδείας;

—Ὁ ἐκσυγχρονισμὸς εἰς τὸν τομέα τῶν διδακτηρίων καὶ εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ἐπάρκειαν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, εἶναι πρωτίστως ζήτημα πιστώσεων καὶ χρόνου. Ἄνευ ἐπαρκῶν καὶ καταλλήλων διδακτηρίων καὶ ἄνευ ἐπαρκοῦς προσωπικοῦ, εἶναι εὐνόητον ὅτι συζητήσεις περὶ ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως μόνον θυμηδίαν δύνανται νὰ προκαλέσῃ.

—Θέμα πιστώσεων καὶ χρόνου εἶναι ἐπίσης ὁ ἐκσυγχρονισμὸς εἰς τὸν τομέα τῶν ὁπτικοακουστικῶν καὶ τῶν ἄλλων μέσων ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας. Ὑπάρχει ἐπίσης καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν μέσων τούτων. Κατὰ τὸ παρελθὸν τὸ Ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Παιδείας ὠργάνωσε πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν σειρὰν σεμιναρίων εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν. Ἡ λίαν ἀξιόλογος καὶ ἀποδοτικὴ αὐτὴ προσπάθεια πρέπει νὰ συνεχισθῇ, ὥστε ἡ ἐνημέρωσις νὰ γίνῃ γενικὴ καὶ πλήρης.

Ὁσονδήποτε ὅμως ἐπαναστατικὰ μέσα διδασκαλίας καὶ ἂν χρησιμοποιηθοῦν, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος θὰ παραμένῃ ὁ αὐτὸς καὶ ἐφ' ὅσον τῆς παιδείας ὁ σκοπὸς θὰ ἐξακολουθῇ νὰ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ὁ ἐξανθρωπισμός, κύριον ὄργανον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ διδασκάλου πάσης εἰδικότητος καὶ πάσης βαθμίδος, θὰ παραμένῃ ἡ ἀνθρωπίνη ἐπαφὴ καὶ ὁ ἀνθρώπινος λόγος. Ὁ λόγος ὁ σαφής, ὁ λόγος ὁ διαυγής, ὁ λόγος τῆς ψυχῆς, ὁ λόγος τῆς ἀγάπης. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἐκσυγχρονισμὸς πρέπει νὰ περιλάβῃ πρωτίστως τὴν βελτίωσιν τοῦ ἑαυτοῦ μας.

—Καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὸν ἐκσυγχρονισμὸν τῶν μεθόδων. Βέλη συνεχῶς ἐκτοξεύονται κατὰ τῶν νέων διδακτικῶν μεθόδων, κατακραυγὴ ἀκούεται, κατὰ τῶν νέων συστημάτων διαπαιδαγωγήσεως τῶν νέων. Οἱ παλαιότεροι κατηγοροῦν τοὺς νεωτέρους, ὅτι διὰ τῶν νέων διδακτικῶν μεθόδων οἱ μαθηταὶ ἀποφοιτοῦν ἀγράμματοι, ὅτι διὰ τῶν νέων συστημάτων διαπαιδαγωγήσεως καλλιεργεῖται ἡ ἀποχαλίνωσις τῶν παθῶν μας. Ἀηδονοῦν τὴν ἰδικήν των παιδικὴν ἡλικίαν ἢ τὴν ἐξιδανικεύουν εἰς ἀφαντάστους ἐπικινδύνου βαθμούς. Δὲν ἔχουν δίκαιον νὰ καταφέρωνται κατὰ τῶν νέων μεθόδων. Δὲν γνωρίζω βεβαίως τὰς ἐξαλλοίας ἀκρότητας. Μᾶς λέγουν ὅτι μὲ τὰς παλαιάς, τὰς πατροπαραδότους μεθόδους - τὰς ὁποίας ἐν τούτοις δὲν θὰ ἤθελον ἐφαρμοζομένας εἰς τὰ ἴδικά των τέκνα — οἱ μαθηταὶ καὶ γνώσεις ἀπεκόμιζον καὶ ἐξελίσσοντο εἰς ἀγαθοὺς πολίτας.

Λησμονοῦν ὅμως ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὀλίγοι ἐνεγράφοντο καὶ ὀλιγώτεροι ἀπεφοίτουν τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, ὅσοι εἶχον τὴν σωματικὴν δύναμιν, τὴν πνευματικὴν ἱκανότητα καὶ τὸ ψυχικὸν θάρρος, νὰ παραμείνουν εἰς τὸν τόπον τῶν κλαυθμῶν καὶ ὀδυρμῶν, ποὺ ἦτο τότε τὸ σχολεῖον. Καὶ συνέχιζον εἰς τὸ Γυμνάσιον μόνον οἱ ἐπίλεκτοι ἐκ τούτων. Πῶς νὰ μὴ ἀποστηθίσουν τὰς ὀλίγας σχετικῶς γνώσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης; Οἱ ἀριστεῖς καὶ σήμερον ὑπάρχουν, ὑπέρτεροι καὶ πολυαριθμότεροι παρὰ ποτέ. Καὶ παραλλήλως πρὸς τοὺς ἀριστεῖς, ὑπάρχει ἡ στρατιὰ τῶν καλῶν καὶ τῶν μετρίων μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι συνεχίζουν τὰς σπουδάς των καὶ ἀποδίδουν ὅσον αἱ δυνάμεις των τοὺς ἐπιτρέπουν, καὶ οἱ ὁποῖοι θὰ ἀπέδιδον περισσότερον, ἂν τὸ νέον πνεῦμα τῆς διδασκαλίας υἱοθετῆτο καὶ ἐφηρμόζετο εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα.

Ὅσον διὰ τὰ νέα συστήματα διαπαιδαγωγήσεως, θὰ ὑπενθυμίσωμεν ὅτι ταῦτα δὲν παρουσιάσθησαν αὐθαιρέτως, ὡς ἀποκυήματα φαντασίας νοσηρᾶς, ἀλλ' ἦλθον ὡς ἀπόρροια τῆς τάσεως τῶν πολιτισμένων λαῶν διὰ τὸν ἐξανθρωπισμὸν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ χάρις εἰς τὴν νέαν αὐτὴν ἀντιμετώπισιν, οἱ μικροὶ μαθηταὶ συνεδέθησαν μὲ τὸ σχολεῖον καὶ τὸ πρόβλημα τῆς κανονικῆς φοιτήσεως ἔπαυσε νὰ παρουσιάζεται ὀξὺ εἰς τοὺς γονεῖς καὶ εἰς τὸ Κράτος.

Ὅσον διὰ τὴν ἀποχαλίνωσιν τῶν νέων, εἰς οἷον πράγματι βαθμὸν ὑπάρχει, δὲν πταίουν τὰ νέα συστήματα, ἀλλ' ἡ ἀποχαλίνωσις καὶ ἡ ὑποκρισία τῶν ὡρίμων. Καιρὸς νὰ βάλωμεν τὸν δάκτυλον ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἥλων. Ἀναζητήσατε εἰς τὸν πόλεμον, εἰς τὰς συνθήκας τῆς ζωῆς, ὅπου ἀλλοῦ νομίζετε τὰ αἴτια τῆς ἰδικῆς μας ἀποχαλινώσεως καὶ ὑποκρισίας καὶ μὴ καταδικάζετε — πρὶν τὰ γνωρίσετε — τὰ σύγχρονα συστήματα, διὰ νὰ δημιουργήσετε τὸ ἄλλοθι τοῦ ἑαυτοῦ μας. Διότι εἶναι ἐντελῶς ἀπαράδεκτον, φθίνοντος τοῦ 20οῦ αἰῶνος, νὰ ἐμμένωμεν εἰς συστήματα ἀναχρονιστικά, μόνοι ἡμεῖς ἐξ ὅλων τῶν κλάδων, μόνοι ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι ζητοῦμεν τὸ προβάδισμα εἰς τὸν ἐκσυγχρονισμὸν τοῦ Ἔθνους. Δὲν ἀπευθύνομαι μόνον εἰς τοὺς ἐκπαιδευτικούς, ἀλλ' εἰς ὅλους ὅσοι ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των ἀσκοῦν ἐπίδρασιν καὶ ἀγωγὴν εἰς τοὺς ὑφισταμένους των, εἰς τοὺς συνεργάτας των, εἰς τὸν λαὸν πρὸς τὸν ὁποῖον ἔρχονται εἰς τακτικὴν ἐπικοινωνίαν. Ἂν ὁ συντηρητισμὸς ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβάλλεται εἰς ὡρισμένας πτυχὰς τῆς παιδευτικῆς διαδικασίας, ὁ ἀναχρονισμὸς πάντοτε βλάπτει. Εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν πυραύλων εἶναι ἀπαράδεκτον νὰ χρησιμοποιοῦμεν μεθόδους ἀμαξηλάτου. Καιρὸς καὶ ἐπ' αὐτοῦ νὰ προβληματισθῶμεν.

Ἡ ἐπέκτασις τῆς ἐκπαιδεύσεως ἀποτελεῖ ζωτικὸν ἐπίσης θέμα. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι πρὸ 25 καὶ πλέον αἰώνων, ἄρχων τῶν Ἀθηνῶν διέταξε τὴν συγκέντρωσιν καὶ ταξινόμησιν τῶν ποιημάτων τοῦ Ὁμήρου ,χάριν τῆς ἀγωγῆς τῶν πολιτῶν, διότι ἐθεώρει ἐντροπὴν τὸ «ἄρχειν ἀνδρῶν ἀπαιδεύτων». Δὲν ἔχει σημασίαν κατὰ πόσον ἡ πληροφορία εἶναι ἀληθής. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ σημειωθῇ, εἶναι ἡ ἀποδιδομένη εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν πολιτῶν ἀξία. Ἀργότερον, ὁ Πλάτων θὰ τονίσῃ, ὅτι ἡ παιδεία τῶν πολιτῶν δὲν εἶναι μία ἐκ τῶν πολλῶν δραστηριοτήτων τῆς Πολιτείας. Ἡ παιδεία ταυτίζεται μὲ αὐτὴν ταύτην τὴν ἔννοιαν τοῦ Κράτους. Εἶναι ἡ βάσις ἐπὶ τῆς ὁποίας οἰκοδομεῖται ἡ Πολιτεία, ἀλλὰ καὶ ἡ κυρία ἀποστολὴ τῆς Πολιτείας, διότι ἡ Πολιτεία ἀποτελεῖ κατὰ κύριον λόγον θεσμὸν καθοδηγήσεως καὶ βελτιώσεως τῶν πολιτῶν της. Καὶ ἡ διαπαιδαγώγησις αὐτή, διαρκεῖ ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου. Εἰς τὴν οἰκίαν, εἰς τὰ παίγνια, εἰς τὸ σχολεῖον, εἰς τὸ γυμναστήριον, εἰς τὴν πολιτικὴν ζωήν, εἰς τὰ δικαστήρια, εἰς τὸ θέατρον, εἰς τὰ συμπόσια, εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τὰς ἑορτάς, εἰς τὴν εἰρήνην καὶ εἰς τοὺς πολέμους, τὸ κύριον γνώρισμα τῆς Πολιτείας εἶναι ἡ ἀγωγὴ τῶν πολιτῶν της. Διὰ τοῦτο καὶ ἀποκαλεῖται παιδαγωγοῦσα πόλις.

Καὶ ἂν παρόμοιαι ἀπαιτήσεις προεβάλλοντο πρὸ 25 αἰώνων, ποῖαι αἱ ἀπαιτήσεις ὑπὸ τὰς παρούσας περιστάσεις; Ἡ ἐποχὴ τῶν ἀπομονωτισμῶν ἔχει παρέλθει. Οἱ λαοί, εἴτε τὸ θέλουν εἴτε ὄχι, εἰσέρχονται εἰς τὸν διεθνῆ στίβον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ὅπου αἱ δάφναι τῶν προγόνων κόπον καὶ μόχθον καὶ ἱδρῶτα ἀπαιτοῦν καὶ γεννοῦν ὑποχρεώσεις. Βαρὺ τὸ κλέος. Θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸν ρόλον τοῦ κηπουροῦ καὶ τοῦ βουκόλου καὶ τοῦ χειρώνακτος τῶν ἑταίρων τῆς κοινῆς ἀγορᾶς; Ἢ θὰ διεκδικήσωμεν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον ἐν ἰσοτιμίᾳ; Τοῦτο, παραλλήλως πρὸς τὰ ἔργα ἀναπτύξεως καὶ ὑποδομῆς, θὰ ἐξαρτηθῇ τὰ μέγιστα ἀπὸ τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον τοῦ λαοῦ μας.

Ὅταν ὁ λαὸς ἔχῃ ἀνάγκην παιδείας, ἡ πνευματική του ἡγεσία εἶναι ἀπαράδεκτον νὰ ἀδρανῇ. Καὶ πνευματικὴ ἡγεσία δὲν εἶναι μόνον οἱ κατ' ἐπάγγελμα ἐκπαιδευτικοί. Ἐπείγει ἡ κινητοποίησις τῶν πάντων. Ἱερωμένοι καὶ Στρατιωτικοί, Ἐπιστήμονες καὶ Δημόσιοι λειτουργοί, παράγοντες τῆς δημοσίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ἔχουν πολλὰ νὰ προσφέρουν. Ἐργάται καὶ ἀγρόται, νέοι καὶ γέροι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες τοὺς ἀναμένουν. Τοὺς ἀναμένει ὁ Ἑλληνικὸς λαός, τοὺς ἀ-

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΚΕΨΙΣ

Ὑπὸ κ. Λολώνη Δημητρίου Ἐπιθ/τοῦ Δ.Ε. Ἐκπ. Περ. Καλαβρύτων

. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΣΜΟΣ

"Ολα τὰ συμπεράσματα τοῦ ἀνθρώπου, ;τινα δὲν εἶναι ἀποτελέσματα τῆς ἐπι-τημονικῆς μεθόδου ἐρεύνης εἶναι ἐμπει-ρικά. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι εἶναι ἀποτελέ-σματα συνήθους προσδοκίας βασισμένης ;πὶ ὁμαλῶν συνδέσεων ἡ σύμπτωσις εἰς τὴν πεῖραν τοῦ παρελθόντος. Ὁσάκις δύο ;αινόμενα συνδέονται μεταξύ των, ὅπως λ.χ. ἡ ἀστραπὴ καὶ ἡ βροντή, ὑπάρχει μία τάσις εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου νὰ προσδοκᾷ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἑνὸς ὅταν τὸ ἄλλο ἔχῃ προηγηθῇ. "Οταν τὰ συν-δεόμενα αὐτὰ γεγονότα ἐπαναλαμβάνον-ται συχνὰ ἡ τάσις τῆς προσδοκίας ἀπο-βαίνει μία θετικὴ πίστις κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ πράγματα εἶναι τόσον πολὺ συνδεδε-μένα μεταξύ των, ὥστε εὐλόγως πιστεύο-μεν μετὰ πεποιθήσεως, ὅτι ὅταν τὸ ἕνα φαινόμενον συμβῇ εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ ἀκολουθήσῃ ὁπωσδήποτε τὸ ἄλλο. Π.χ. ὁ Ἄλφα λέγει: "Ισως βρέξῃ αὔριον καὶ ὁ Βῆτα ἐρωτᾷ: Πῶς γνωρίζεις τοῦτο; ὁ Ἄλλος ἀπαντᾷ: Διότι ὁ οὐρανὸς ἐχαμή-λωσε τὴν ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος ἔδυε. "Οταν ὁ Βῆτα ἐρωτᾷ: Πῶς συμβαίνει νὰ γίνεται αὐτό; ὁ Ἄλλος ἀπαντᾷ: Δὲν γνωρίζω, ἀλλὰ γενικῶς βρέχει μετὰ ἀπὸ μιὰ τέτοια δύσι. Οὗτος δὲν γνωρίζει οὐδεμίαν ἀντι-κειμενικὴν σχέσιν μεταξὺ τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς ἐλεύσεως τῆς βροχῆς. Δὲν γνωρίζει ὡσαύτως οὐδεμίαν συνέχειαν εἰς τὰ γεγονότα αὐτὰ καθ' ἑ-αυτά, κανένα νόμον ἢ ἀρχήν, ἥτις τὰ διέ-πει. Ἀπὸ συχνὰς σχετιζομένας ἐπαναλή-ψεις τῶν δύο συμβεβηκότων, ἔχει συνδέ-σει αὐτὰ τόσον πολύ, ὥστε ὅταν βλέπῃ τὸ ἕνα σκέπτεται ἀμέσως τὸ ἄλλο. Τὸ ἕνα ὑποδηλοῖ τὸ ἄλλο ἢ ἑνοῦται μετ' αὐτοῦ.

"Ενας ἄνθρωπος πιστεύει, ὅτι θὰ βρέξῃ τὴν ἐπομένην διότι συνεβουλεύθη τὸ [illegible] ρόμετρον. "Αν οὗτος δὲν γνωρίζῃ [illegible] ὕψος τῆς στήλης τοῦ ὑδραργύρο[illegible] ζεται μὲ τὰς ἐναλλαγὰς τῆς ἀτμ[illegible] κῆς πιέσεως ἡ πίστις του εἰς τὴν [illegible] τητα τῆς βροχῆς εἶναι καθαρῶς ε[illegible] κή.

"Οταν ὁ ἄνθρωπος ἔζη εἰς τὸ ὄ[illegible] καὶ ἐξησφάλιζε τὴν τροφήν του κυ[illegible] τας, ψαρεύοντας ἢ βόσκοντας π[illegible] ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἐνδείξεων καὶ ὑπολή-λώσεων τῶν μεταβολῶν τοῦ καιροῦ ἦτο ἕνα θέμα μεγάλου ἐνδιαφέροντος. "Ενα πλῆθος παροιμιῶν καὶ γνωμικῶν ἀποτε-λούντων ἕνα ἐκτεταμένον τμῆμα ἐκ παρα-δοσιακῶν ἐθίμων ἀνεπτύχθη. Ἀλλ' ἐν ὅ-σῳ δὲν ὑπῆρχε ἐξήγησις διὰ τὸ διατί ἢ τὸ πῶς κάποια συμβεβηκότα ἐσημειοῦντο, ἐν ὅσῳ ἡ πρόγνωσις τοῦ καιροῦ ἐπαφίετο ἁπλῶς καὶ μόνον εἰς ἐπαναλαμβανόμενα γεγονότα, ἡ γνῶσις διὰ τὸν καιρὸν ἦτο ὅλως διόλου ἐμπειρική.

Καθ' ὅμοιον τρόπον σοφοὶ ἄνδρες εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔμαθον νὰ προλέγουν μὲ καταπληκτικὴν ἀκρίβειαν τὰς ἐπαναλαμ-βανομένας θέσεις τῶν πλανητῶν, τοῦ Ἡ-λίου καὶ τῆς Σελήνης καὶ τὸν χρόνον τῶν ἐκλείψεων, χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνωνται μέ-χρις ἑνὸς βαθμοῦ τοὺς νόμους τῆς κινήσε-ως τῶν οὐρανίων σωμάτων, τοὐτέστιν χω-ρὶς νὰ γνωρίζουν τὰς ἐνεργείας, αἵτινες ἐλάμβανον χώραν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν γεγονότων. Εἶχον πληροφορηθῆ ἀπὸ τὰς ἐπαναλαμβανομένας παρατηρήσεις, ὅτι τὰ γεγονότα συνέβαινον πάλι καὶ πά-λι κατὰ τὸν αὐτὸν πάντοτε τρόπον.

Σχεδὸν μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν ἡ ἀλήθεια διὰ τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην ἦτο σχεδὸν εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν. Διὰ τὰ αὐτὰ συμπτώματα ἀσθενείας ἠκολουθεῖτο πάντοτε ἡ αὐτὴ θεραπεία. Μέγα μέρος τῆς πίστεώς μας περὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν εἰς τὰ ἄτομα καὶ εἰς τὰς μάζας εἶναι ἀ-κόμη ἀρκετὰ ἐμπειρική. Ἀκόμη καὶ ἡ ἐ-πιστήμη τῆς Γεωμετρίας ἐνεφανίσθη εἰς

ναμένει ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεώς των.

Ἐκκλήσεις ἀπευθύνει καθημερινῶς τὸ ;πίσημον Κράτος. Διαφωτίσατε τὸν λαὸν διὰ τὴν οἰκονομικήν του ἀνάπτυξιν, δια-φωτίσατέ τον διὰ τὴν ὑγιεινήν του διαβί-ωσιν, διαφωτίσατέ τον διὰ τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτιστικήν του ἄνοδον, ἐδραιώσατε τὴν πίστιν του πρὸς τὰς ἀξίας τῆς ζωῆς, ;ιστεύσατε εἰς τὴν καρδίαν του τὴν ἀγά-πην. Δράξασθε Παιδείας...

Δὲν ἀπομένουν πλέον μεγάλα περιθώ-ρια ἀναβολῆς. Οἱ λαοὶ προχωροῦν, ἡ ζωὴ ;ξελίσσεται ἀλματωδῶς, ὁ χρόνος δὲν ἀ-ναμένει. Τὸ σκάφος πρέπει νὰ ἀποπλεύ-ῃ τὸ ταχύτερον, εἰς ἀναζήτησιν τῶν νέων του λιμένων. Νὰ ἀποπλεύσῃ ὅμως πάνο-πλον, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀντιστῇ εἰς τοῦ ἀνέμου τὸ μαστίγωμα καὶ εἰς τῶν καται-γίδων τὴν μανίαν.

"Οταν ὁ οὐρανὸς θολοῦται, ὅταν τὰ νέ-φη ζοφερὰ καλύπτουν τοῦ ὁρίζοντος τὰ πλάτη, ὅταν τὸ σκότος πίπτῃ παγερὸν καὶ πανταχόθεν κίνδυνοι ἐλλοχεύουν, ὅ-ταν ἡ θύελλα ἐκσπᾷ καὶ τρίζουν οἱ ἁρμοὶ τῶν οἰκοδομημάτων, μόνη ἐπίκλησις καὶ μόνη ἐλπὶς ἀπομένει ἡ κραυγὴ τοῦ Γκαῖτε «φῶς, περισσότερον φῶς!». Παιδεία, πε-ρισσοτέρα παιδεία. Καλυτέρα παιδεία. Εἶναι ἡ πρώτη ἐλπὶς τοῦ Ἔθνους.

τὴν Αἴγυπτον ὡς μία συσσώρευσις ἀπὸ ἐπιτυχεῖς παρατηρήσεις περὶ τὰς κατὰ προσέγγισιν μεθόδους καταμετρήσεως τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ βαθμηδὸν ἔλαβεν ἐπιστημονικὸν τύπον ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας.

Ἡ ἐμπειρικὴ σκέψις ἔχει τρία προφανῆ μειονεκτήματα. Τὰ μειονεκτήματα τῆς καθαρῶς ἐμπειρικῆς σκέψεως εἶναι προφανῆ. Ἰδιαιτέρα προσοχὴ πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τρία ἐξ αὐτῶν. α) Ἡ τάσις της νὰ ὁδηγῇ εἰς ἐσφαλμένας δοξασίας, β) ἡ ἀνικανότης της νὰ συγκριθῇ μὲ τὸ νέον καὶ γ) ἡ τάσις της νὰ προκαλῇ διανοητικὴν ἀδράνειαν καὶ δογματισμόν.

α) Ἐσφαλμέναι δοξασίαι

Ἐνῷ πολλὰ ἐμπειρικὰ συμπεράσματα εἶναι κατὰ προσέγγισιν ὀρθά, ἐνῷ ταῦτα εἶναι μία μεγάλη βοήθεια εἰς τὴν πρακτικὴν ζωήν, ἐνῷ αἱ προβλέψεις τοῦ μετεωρολόγου, ναύτου ἢ τοῦ κυνηγοῦ δυνατὸν νὰ εἶναι ἀκριβέστεραι μέσα εἰς κάποιον περιωρισμένον χῶρον ἀπ' ὅτι εἶναι αἱ προβλέψεις ἑνὸς ἐπιστήμονος, ὅστις ἐξ ὁλοκλήρου βασίζεται ἐπὶ ἐπιστημονικῶν παρατηρήσεων καὶ δοκιμῶν, ἐνῷ πράγματι αἱ ἐμπειρικαὶ παρατηρήσεις καὶ ἐπιτυχίαι τροφοδοτοῦν τὰ ἄωρα καὶ ἀκατέργαστα ὑλικὰ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως, ἐν τούτοις ἡ ἐμπειρικὴ μέθοδος δὲν παρέχει τὴν δυνατότητα τῆς διακρίσεως μεταξὺ ὀρθῶν καὶ ἐσφαλμένων συμπερασμάτων. Ἑπομένως αὕτη εἶναι ὑπεύθυνος δι' ἓν πλῆθος ἐσφαλμένων δοξασιῶν. Ἡ ἀδυναμία αὐτῆς εἶναι ὅτι δὲν δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὰ συμπεράσματά της ἡ ὀρθότης τῶν ὁποίων εἶναι σχεδὸν θέμα τύχης. Ὅτι αἱ πατάται θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκαλλιεργῶνται μόνον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμισελήνου, ὅτι πλησίον τῆς θαλάσσης οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται κατὰ τὴν πλημμυρίδα καὶ ἀποθνήσκουν κατὰ τὴν ἄμπωτιν, ὅτι ἡ ἐμφάνισις ἑνὸς κομήτου εἶναι ἕνας κακὸς οἰωνός, ὅτι τὴν κακὴν τύχην συνοδεύει τὸ σπάσιμον ἑνὸς καθρέπτου. Τοιαῦται καὶ χιλιάδες παρόμοιαι ἰδέαι εὑρίσκονται εἰς τὸν χῶρον τῆς ἐμπειρικῆς συμπτώσεως καὶ συντυχίας. Τὸ σπουδαιότερον πρᾶγμα εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἐμπειρικῶν φαινομένων τὸ ὁποῖον κρατεῖ σφιγκτὰ αὐτὰ εἶναι ὁ σταθερὸς δεσμὸς ὡς μία ἀπόδειξις τῆς συνδέσεως τὴν ὁποίαν ἔχουν τὰ πράγματα μεταξύ των. Πολλαὶ ἀπὸ τὰς πλέον ἐνδιαφερούσας δοξασίας μας ἔχουν ἀκόμη αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἐγγυήσεως. Οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ μετὰ βεβαιότητος τὴν ἀναγκαίαν αἰτίαν τοῦ γήρατος ἢ τοῦ θανάτου, ἤτις εἶναι ἐμπειρικῶς τὸ πλέον βέβαιον ἐξ ὅλων ὅσων ὁ ἄνθρωπος περιμένει.

β) Ἀντίθεσις πρὸς τὸ νέον

Ἀκόμη καὶ αἱ πλέον ἀξιόπιστοι δοξασίαι αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἀποτυγχάνουν, ὅταν ἀντιμετωπίζουν τὸ νέον. Ἀφ' ἧς αὗται ἀναπαύονται εἰς τὴν ὁμοιομορφίαν τοῦ παρελθόντος γίνονται ἀνώφελοι, ὅταν ἡ παλαιὰ πεῖρα, ἥτις ἐβασίσθη εἰς περιστατικὰ τοῦ παρελθόντος, ἀπέρχεται ταχέως. Τὰ ἐμπειρικὰ συμπεράσματα ἀκολουθοῦν τὴν τροχιὰν τὴν ὁποίαν ἠκολούθει ἡ συνήθεια, ἡ ὁποία δὲν ἔχει πορείαν νὰ ἀκολουθήσῃ, ὅταν τὰ ἴχνη τῆς τροχιᾶς ἐξαφανισθοῦν. Εἶναι τόσον ἐνδιαφέρουσα ἡ πλευρὰ αὐτὴ τοῦ θέματος, ὥστε ὁ Clifford ὥρισε τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς συνήθους δεξιότητος καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως ὡς ἑξῆς: «Ἡ δεξιότης καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἱκανὸν νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ ἔχῃ σχέσεις μὲ τὰ ἴδια περιστατικά, τὰ ὁποῖα οὗτος συνήντησε πρίν. Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψις καθιστᾷ αὐτὸν ἱκανὸν νὰ ἀσχολῆται καὶ νὰ ἐξετάζῃ διάφορα περιστατικά, ἅτινα οὗτος οὐδέποτε ἐγνώρισε κατὰ τὸ παρελθόν». Καὶ ὁ Clifford προχωρεῖ ἀρκετὰ μακράν, ἵνα ὁρίσῃ τὴν ἐπιστημονικὴν σκέψιν ὡς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς παλαιᾶς πείρας εἰς νέα πράγματα.

γ) Πνευματικὴ ἀδράνεια καὶ δογματισμὸς

Τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου εἶναι πνευματικὴ ἀδράνεια, ὀκνηρία καὶ ἀδικαιολόγητος συντηρητισμός. Ὁσάκις ἡ κυρία βάσις διὰ τὴν συναγωγὴν συμπερασμάτων στηρίζεται εἰς τὴν σύνδεσιν τῶν παρατηρήσεων τῆς πείρας τοῦ παρελθόντος αἱ ἀποτυχίαι συμφωνίας μὲ τὴν συνήθη τάξιν τῶν πραγμάτων παρασιωπῶνται, αἱ δὲ περιπτώσεις ἐπιτυχοῦς ἐπιβεβαιώσεως εἶναι ὑπερβολικαί. Ὁσάκις τὸ πνεῦμα ἀπαιτεῖ μερικὰς ἀρχὰς συνεχείας, κάποιους συνδετικοὺς κρίκους μεταξὺ διαφορετικῶν γεγονότων καὶ περιπτώσεων, αἱ δυνάμεις ἀνακαλύπτονται αὐθαιρέτως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Φανταστικαὶ καὶ μυθολογικαὶ ἐξηγήσεις εἶναι ἄφθονοι μὲ σκοπὸν νὰ προμηθεύσουν ἐλλείποντας κρίκους. Ἡ ἀντλία φέρει ὕδωρ, διότι ἡ φύσις δὲν ἐπιτρέπει τὴν ὕπαρξιν κενοῦ, τὸ ὄπιον κάμνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ κοιμοῦνται, διότι ἔχει μίαν ὑπνωτικὴν δύναμιν. Ἀναμιμνησκόμεθα ἓν γεγονὸς τοῦ παρελθόντος, διότι ἔχομεν μίαν δύναμιν μνήμης. Εἰς τὴν περίοδον τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως ὁ μῦθος συνοδεύει τὴν πρώτην βαθμίδα τοῦ ἐμπειρισμοῦ, ἐνῷ ἄγνωστοι δυνάμεις χαρακτηρίζουν τὸ δεύτερον βῆμα αὐτῆς. Εἰς τὴν πραγματικὴν των φύσιν αἱ αἰτίαι αὗται ἐκφεύγουν τῆς παρατηρήσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ ἑρμηνευτικὴ ἀξία των δὲν εἶναι

δυνατόν νὰ ἐπιβεβαιωθῇ οὔτε νὰ ἀνασκευασθῇ δι' ἀπωτέρας παρατηρήσεως τῆς πείρας. Οὕτως ἡ πίστις εἰς αὐτὰς καταντᾷ καθαρῶς παραδοσιακή. Αὗται προάγουν τὰς δοξασίας, αἵτινες ἐνδυναμοῦνται καὶ γίνονται δόγματα. μεταγενεστέρα δὲ ἐξέτασις καὶ ἀναθεώρησις τούτων εἶναι πρακτικῶς καταδικασμένη.

Κάποιοι ἄνθρωποι ἢ κατηγορίαι ἀνθρώπων θὰ γίνουν οἱ ἐθελονταὶ φρουροὶ πομποὶ καὶ κήρυκες τῶν ἐπικρατησασῶν δοξασιῶν. Ὅταν τώρα θέτῃς τὸ ἐρώτημα εἰς τὰς δοξασίας εἶναι ὡσὰν νὰ τὸ θέτῃς εἰς τὴν ἐξουσίαν των. Ἡ παθητικότης, ἡ εὐπείθεια, ἡ συγκατάθεσις καταλήγουν νὰ εἶναι αἱ κυρίως διανοητικαὶ ἀρεταί. Γεγονότα παρουσιάζοντα νεωτερισμοὺς καὶ ποικιλίαν εἶναι περιφρονητέα ἢ ἀκρωτηριάζονται τόσον ὥστε νὰ ἐφαρμόζουν εἰς τὸ κρεββάτι τοῦ Προκρούστου τῆς καθιερωμένης πίστεως. Αὐτὴ ἡ θέσις τοῦ πνεύματος γεννᾷ ἀπέχθειαν πρὸς τὴν ἀλλαγὴν καὶ ἡ ἀποστροφὴ πρὸς τὸ νέον εἶναι ὀλεθρία διὰ τὴν πρόοδον. Ὅ,τι δὲν ταιριάζει πρὸς τοὺς καθιερωμένους κανόνας εἶναι καταδικασμένον ἐκ τῶν προτέρων. Οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι κάμνουν νέας ἀνακαλύψεις εἶναι ἀντικείμενα ὑποψίας καὶ συχνὰ καταδιώξεως. Αἱ δοξασίαι τοποθετημέναι εἰς τὴν αὐστηρὰν παράδοσιν καὶ εἰς τὸ ἱερὸν δόγμα ἔχουν γίνει παραδεκταὶ διὰ τῆς ἐξουσίας καὶ εἶναι ἀναμεμειγμέναι μὲ φανταστικὰς συλλήψεις, αἵτινες τυγχάνει νὰ ἔχουν κερδίσει τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἐξουσίας.

II. Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ

Ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος μεταχειρίζεται τὴν ἀνάλυσιν

Εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐμπειρικὴν μέθοδον ἵσταται ἡ ἐπιστημονική. Αὕτη ἀντικαθιστᾷ τὴν ἐπαναλαμβανομένην σύνδεσιν ἢ σύμπτωσιν τῶν ἀνεξαρτήτων γεγονότων διὰ τῆς ἀνακαλύψεως πραγμάτων κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν ἀντίληψιν κατόπιν διασπάσεως τῶν ἀκατεργάστων χονδροειδῶν γεγονότων τῆς παρατηρήσεως.

Ἐὰν εἷς ἁπλοῦς ἄνθρωπος ἠρωτᾶτο διατὶ τὸ ὕδωρ ἀνυψοῦται, ὅταν μία συνήθης ἀντλία ἐργάζεται οὗτος ἀναμφιβόλως θὰ ἀπῆντα: διὰ τῆς ἀναρροφήσεως. Ἡ ἀναρρόφησις ἐκλαμβάνεται ὑπ' αὐτοῦ ὡς μία δύναμις ὡσὰν τὴν θερμοκρασίαν καὶ τὴν πίεσιν. Οὗτος δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ ἐπὶ μέρους πράγματα εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ἀναρροφήσεως οὔτε τὸ ὅριον πέραν τοῦ ὁποίου παύει νὰ λειτουργῇ ἡ δύνομις αὕτη ὡς καὶ τὰς διαφοράς, ἅτινας παρουσιάζει εἰς τὰ διάφορα ὕψη ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

Ὁ ἐπιστήμων παραδέχεται, ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον φαίνεται κατὰ τὴν παρατήρησιν ὡς ἓν ὁλόκληρον γεγονός, εἰς τὴν πραγματικότητα ἀποτελεῖ ἓν σύμπλεγμα γεγονότων. Οὗτος πρὸς τούτοις προσπαθεῖ νὰ ἀναλύσῃ τὸ μοναδικὸν γεγονὸς τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ὕδατος ἐντὸς τῶν σωλήνων εἰς ἕνα ἀριθμὸν ἐπὶ μέρους γεγονότων, τοὐτέστιν εἰς τὰ στοιχεῖά του. Ἡ μέθοδος ἐνεργείας του εἶναι νὰ διαχωρίζῃ τὰς καταστάσεις μίαν πρὸς μίαν, ὅσον εἶναι δυνατὸν περισότερον καὶ νὰ σημειοῖ ἀκριῶς αὐτὸ τὸ ὁποῖον συμβαίνει, ὅταν κάθε δεδομένη κατάστασις ἀποχωρίζεται. Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἓν γεγονὸς ἀκατέργαστον καὶ ἐκτεταμένον χωρίζεται εἰς μέρους γεγονότα ἵνα ἐξηγηθῇ. Ἕκαστον ἐπὶ μέρους γεγονὸς κατανοεῖται, διότι δηλοῖ ενα σύνδεσμον αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος.

Μέθοδοι διακρίσεως τῶν καταστάσεων

Ὑπάρχουν δύο μέθοδοι διακρίσεως τῶν καταστάσεων: Ἡ πρώτη εἶναι μία προέκτασις τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου παρατηρήσεως. Αὕτη περιλαμάνει τὰ ἀποτελέσματα ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ παρατηρήσεων ἐπὶ φαινομένων, ἅτινα συνέβησαν τυχαίως ὑπὸ διαφόρους καταστάσεις Ἡ διαφορὰ ὑψώσεως τοῦ ὕδατος εἰς τὰ διάφορα ὕψη ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ ἡ ὁλοκληρωτικὴ αὐτῆς παῦσις εἰς ὕψος ἀνώτερον τῶν ἕνδεκα μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς εἶναι φαινόμενον πρὸς παρατήρησιν. Σκοπὸς τῶν παρατηρήσεων εἶναι νὰ ἀνακαλυφθοῦν αἱ εἰδικαὶ καταστάσεις αἱ παρουσιαζόμεναι, ὅταν τὸ ἀποτέλεσμα ἀπουσιάζει. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ὡρισμένα καὶ ἀκριβῆ στοιχεῖα θὰ μᾶς ὁδηγήσουν εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ γεγονότος.

Ἡ μέθοδος τῆς ἀναλύσεως διὰ τῆς συγκρίσεως περιπτώσεων εἶναι ἐν τούτοις πολὺ δυσχερής. Αὕτη δὲν δύναται νὰ κάμῃ τίποτε ἕως ὅτου ἕνας βέβαιος ἀριθμὸς ἀπὸ ποικίλας περιπτώσεις συμβῇ νὰ παρουσιάσῃ αὐτά. Προσέτι δέ, ὅταν τοιαῦται περιπτώσεις εἶναι πρόχειροι, εἶναι ἀξία προσοχῆς ἡ ποικιλία αὐτῶν, ἵνα ριφθῇ φῶς εἰς τὴν ἐρώτησιν, ἥτις ἀναμένει ἀπάντησιν. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι παθητικὴ καὶ στηρίζεται εἰς ἐξωτερικὰ συμβεβηκότα. Ἐντεῦθεν ἡ ὑπεροχὴ τῆς πειραματικῆς μεθόδου. Ἕνας μικρὸς ἀριθμός, παρατηρήσεων ὑποδηλοῖ μίαν ἐξήγησιν, μίαν ὑπόθεσιν ἢ μίαν θεωρίαν. Ἐργαζόμενος ἐπ' αὐτῆς τῆς ὑποδηλώσεως ὁ ἐπιστήμων διαχωρίζει καταστάσεις καὶ παρατηρεῖ τί συμβαίνει. Ἐὰν αἱ ἐμπειρικαὶ παρατηρήσεις παρουσίαζον εἰς αὐτὸν τὴν δυνατότητα ἑνὸς συνδέσμου μεταξὺ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως ἐπὶ τοῦ ὕδατος καὶ τῆς ὑψώσεως αὐτοῦ εἰς τὸν σωλῆνα ὅπου ἀτμοσφαιρικὴ

πίεσις δὲν ὑπάρχει, ἀφαιρεῖ σκοπίμως τὸν ἀέρα ἀπὸ τὸ δοχεῖον τοῦ ὕδατος καὶ κάμνει τὰς παρατηρήσεις του. Κάμνει πειράματα διὰ νὰ ὑπολογίσῃ τὸ βάρος τοῦ ἀέρος εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ εἰς διάφορα ὕψη ὑπεράνω αὐτῆς καὶ συγκρίνει τὰ ἀποτελέσματα τοῦ συλλογισμοῦ του βασισμένα εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἀσμοσφαιρικῆς πιέσεως εἰς τὰ διάφορα αὐτὰ ὕψη ἐπάνω εἰς μίαν καθωρισμένην ποσότητα ὕδατος μὲ τὰ ἀποτελέσματα εἰλημμένα ἀπὸ παρατηρήσεις.

Παρατηρήσεις γενόμεναι εἰς ποικίλας σμοῦ του βασισμένα εἰς τὴν δύναμιν τῆς αν ἡ θεωρίαν συνιστοῦν τὸ πείραμα.

Τὸ πείραμα εἶναι ἡ κυρίως πηγὴ εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν συλλογισμόν, διότι τοῦτο διευκολύνει τὴν διαλογὴν τῶν σπουδαιοτέρων στοιχείων ἀπὸ ἓν χονδροειδὲς ἀσαφὲς ὅλον.

Τὸ πείραμα περιλαμβάνει τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν σύνθεσιν

Ἡ πειραματικὴ σκέψις ἢ ὁ ἐπιστημονικὸς συλλογισμὸς εἶναι ἕνας συνδυασμὸς ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως, ἢ ὅπως θὰ ἐλέγομεν εἰς τὴν τεχνικὴν γλῶσσαν ἕνας συνδυασμὸς διακρίσεως καὶ ἀποδείξεως ταυτότητος. Τὸ φαινόμενον τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ὕδατος, ὅταν ἡ βαλβὶς ἀναρροφήσεως λειτουργῇ διαχωρίζεται εἰς ἕνα ἀριθμὸν ἀνεξαρτήτων μεταβολῶν, μερικαὶ τῶν ὁποίων δὲν παρετηρήθησαν πρὶν οὔτε διῆλθον κἂν ἐκ τῆς σκέψεως. Ἓν ἐξ αὐτῶν τῶν γεγονότων, ἡ πίεσις τῆς ἀσμοσφαίρας, εἶναι τὸ κλειδὶ εἰς τὸ ὅλον φαινόμενον. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη προϋποθέτει τὴν ἀνάλυσιν. Ἀλλὰ ἡ ἀτμόσφαιρα καὶ ἡ πίεσις αὐτῆς ἢ τὸ βάρος αὐτῆς εἶναι ἕνα φαινόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν περιορίζεται εἰς αὐτὸ τὸ μοναδικὸν παράδειγμα. Εἶναι ἓν γεγονὸς γνώριμον ἢ τέλος πάντων ἀποκαλύψιμον ὡς δραστικὸν εἰς ἕνα μεγάλον ἀριθμὸν ἄλλων περιπτώσεων. Ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονὸς τοῦτο ὡς τὴν βάσιν ἢ τὸ κλειδὶ εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ὕδατος διὰ τῆς ἀναρροφήσεως, τὸ φαινόμενον τῆς ἀναρροφήσεως ἐξομοιοῦται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μὲ ὅλην τὴν ὁμάδα τῶν συνήθων φαινομένων ἐκ τῶν ὁποίων τοῦτο ἀπεμονώθη πρίν. Αὐτὴ ἡ ἐξομοίωσις ἀπαιτεῖ σύνθεσιν. Ἐπὶ πλέον τὸ φαινόμενον τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μία κοινὴ περίπτωσις ὅλων τῶν φαινομένων βάρους ἢ ἐλκτικῆς δυνάμεως. Συμπεράσματα, ἅτινα ἔχουν ἐφαρμογὴν εἰς τὸ κοινὸν γεγονὸς τοῦ βάρους εἶναι οὕτω μεταβιβάσιμα εἰς τὴν σκέψιν καὶ ἑρμηνείαν τῆς σχετικῶς σπανίας καὶ ἐξαιρετικῆς περιπτώσεως τῆς ἀναρροφήσεως τοῦ ὕδατος. Ἡ ἀντλία ἀναρροφήσεως φαίνεται νὰ εἶναι μία περίπτωσις τοῦ αὐτοῦ εἴδους μὲ τὰς περιπτώσεις τοῦ σιφωνίου, τοῦ βαρομέρου, τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἀεροστάτου καὶ πλήθους ἄλλων φαινομένων μὲ τὰ ὁποῖα δὲν φαίνεται κατ' ἀρχὴν νὰ ἔχῃ οὐδεμίαν ἀπολύτως σχέσιν. Τοῦτο εἶναι ἕνα ἄλλο παράδειγμα συνθέσεως ἢ ὁλοκληρώσεως λειτουργίας τῆς σκέψεως.

Περιορισμὸς τῆς πλάνης

Ἡ αὐξανομένη ἀσφάλεια, ὁ προστιθέμενος παράγων τῆς βεβαιότητος ἢ τῆς ἀποδείξεως ὑπόκειται εἰς τὴν ὑποκατάστασιν τοῦ λεπτομεροῦς καὶ εἰδικοῦ γεγονότος τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως διὰ τὸ ὁλικὸν καὶ πλῆρες καὶ σχετικῶς ἀνάμεικτον γεγονὸς τῆς ἀναρροφήσεως. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι σύνθετον καὶ ἡ συνθετότης του ὀφείλεται εἰς πολλοὺς ἀγνώστους καὶ μὴ εἰδικοὺς παράγοντας. Οὕτω κάθε ἀπολογισμὸς περὶ αὐτὸ εἶναι οὔτε ὀλίγον οὔτε πρὸ τυχαῖος καὶ πιθανὸν νὰ ἀνατρέπεται ἀπὸ ἀπροόπτους παρεκλίσεις τῶν γεγονότων. Συγκριτικῶς τοὐλάχιστον τὸ ἐλάχιστον καὶ λεπτομερὲς γεγονὸς τῆς ἀσμοσφαιρικῆς πιέσεως εἶναι ἕνα βασικὸν καὶ ὡρισμένον γεγονός, ἓν γεγονὸς τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐπιλεγῇ καὶ νὰ χρησιμοποιηθῇ μετὰ βεβαιότητος.

Ἱκανότης νὰ κυβερνᾷ τὸ νέον

Καθὼς ἡ ἀνάλυσις ἔχει σημασίαν διὰ τὴν προσθήκην τοῦ νέου, οὕτω καὶ ἡ σύνθεσις ἔχει σημασίαν διὰ τὴν παρουσίασιν τοῦ νέου. Τὸ βάρος εἶναι ἕνα περισότερον γνωστὸν γεγονὸς ἀπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ἑπομένως τὸ βάρος ἑνὸς τεμαχίου σιδήρου εἶναι περισσότερον γνωστὸν ἀπὸ τὴν λειτουργίαν τῆς ἀναρροφητικῆς ἀντλίας. Διὰ νὰ εἶσαι ἱκανὸς νὰ ὑποκαθιστᾷς καὶ συγκρίνῃς τὸ κοινὸν καὶ συχνὸν γεγονὸς μὲ τὸ σπάνιον καὶ ἰδιάζον πρέπει νὰ περιορίζῃς τὸ νέον καὶ εἰδικὸν γεγονὸς εἰς τὰς περιπτώσεις ἑνὸς γενικοῦ γνωστοῦ κανόνος καὶ οὕτω νὰ θέτῃς τοῦτο πρὸς ἔλεγχον καὶ ἑρμηνείαν.

Καθὼς ὁ Καθηγητὴς James λέγει: Ἡ σκέψις ὅτι ἡ θερμότης εἶναι κίνησις καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶναι ἀληθὲς διὰ τὴν κίνησιν εἶναι ἀληθὲς καὶ διὰ τὴν θερμοκρασίαν προϋποθέτει μίαν ἑκατοντάδα πειραμάτων κινήσεως ἐν συσσχετισμῷ πρὸς κάθε περίπτωσιν κυμάνσεως τῆς θερμότητος.

Ἐνδιαφέρον διὰ τὸ μέλλον

Ἡ ἀλλαγὴ στάσεως ἀπὸ τὴν συντηρητικὴν πεποίθησιν, ἣν ἔχομεν πρὸς τὸ παρελθόν, τὴν ρουτίναν καὶ τὸ ἔθιμον, εἰς τὴν πρόοδον διὰ μέσου τοῦ νοήμονος διακανονισμοῦ τῶν ὑπαρχουσῶν καταστάσεων εἶναι φυσικὰ ἡ ἀντανάκλασις τῆς ἐπι-

στημονικῆς μεθόδου πειραματισμοῦ. Ἡ ἐμπειρικὴ μέθοδος ἀναποφεύκτως μεγενθύνει τὴν ἐπίδρασιν τοῦ παρελθόντος. Ἡ πειραματικὴ βοηθεῖ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν δυνατοτήτων τοῦ μέλλοντος. Ἡ ἐμπειρικὴ μέθοδος λέγει: Περίμενε ἕως ὅτου ὑπάρξῃ ἕνας ἱκανοποιητικὸς ἀριθμὸς περιπτώσεων. Ἡ πειραματικὴ λέγει: Κάμε τὰς περιπτώσεις νὰ παρουσιασθοῦν. Ἡ πρώτη βασίζεται ἐπὶ τυχαίων περιστατικῶν διὰ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ βεβαίας συνδέσεις γεγονότων, ἐνῷ ἡ δευτέρα σκοπίμως καὶ συντόνως προσπαθεῖ νὰ εὕρῃ τὰς συνδέσεις αὐτάς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ πρόοδος τῆς γνώσεως ἀσφαλίζεται ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐγγύησιν.

Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψις εἶναι ἐλευθέρα ἀπὸ τὴν σκέψιν τοῦ ἀμέσου καὶ δυναμικοῦ.

Ἡ συνήθης πεῖρα ἐλέγχεται εὐρέως καὶ κατ' εὐθεῖαν ἐκ πολλῶν περιπτώσεων. Αὕτη πρέπει πρὸς τὸν ἔλεγχον τῆς σκέψεως λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὴν κατ' εὐθεῖαν καὶ ἄμεσον δύναμιν, παρὰ αὐτήν, ἥτις παρουσιάζει ἐνδιαφέρον διὰ τοῦ χρόνου. Τὰ ζῷα ἐπειδὴ δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν τῆς προβλέψεως καὶ τοῦ σχεδιασμοῦ ἀνταποκρίνονται εἰς τὸ ἐνστικτον τὸ ὁποῖον εἶναι κατεπεῖγον εἰς τὴν στιγμὴν ἄλλως παύουν νὰ ὑπάρχουν. Τὰ ἐνστικτα δὲν χάνουν τίποτε ἀπὸ τὴν ἄμεσον κατεπείγουσαν ἀνάγκην καὶ φωνασκοῦσαν ἐπιμονήν, ὅταν ἡ δύναμις τῆς σκέψεως ἀναπτύσσεται καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ κέψις ἀπαιτεῖ τὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὸ ἄμεσον ἐλατήριον Ἡ πρώτη ἀνάγκη τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως εἶναι ὅτι ὁ σκεπτόμενος πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ ἐλατηρίου τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς συνηθείας. Ἡ χειραφέτησις αὐτὴ εἶναι ἡ ἀναγκαία κατάστασις τῆς προόδου.

Ἡ ἀξία τοῦ ἀποχωρισμοῦ

Ἐὰν εἰς ὅλα τὰ προφανῆ χαρακτηριστικὰ τῆς αἰσθήσεως προσθέσωμεν τὰ ποικίλα κοινωνικὰ φαινόμενα, ἅτινα ταιριάζουν εἰς τὴν στάσιν τῆς ἀτομικότητος τὸ φαινόμενον τῆς ὑποταγῆς τῆς ἐλευθέρας καὶ πλουσίας εἰσηγήσεωςεἰς τὴν ἐμπειρικὴν σκέψιν τὸ ὁποῖον ἦτο εἰς τὸ παελθὸν ὀλίγον ἢ πολὺ ἀνεξέλεγκτος πεῖρα, γίνεται ἀπόδειξις.

Ὁ ἀποχωρισμὸς εἶναι ἕνα ἀπαραίτητον στοιχεῖον εἰς τὴν συνήθη σκέψιν. Τοῦτο ἀπαντᾶται εἰς ὅλας τὰς ἀναλύσεις καὶ παρατηρήσεις. Ἀποσπᾶται μία ποσότης ἀπὸ ἓν ἀσαφὲς ὅλον εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται καὶ οὕτω δίδεται σαφήνεια. Ὁ ἐπιστημονικὸς ἀποχωρισμὸς ἀνακαλύπτει σχέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἦτο δυνατὸν νὰ ἐννοηθοῦν διὰ τῆς αἰσθήσεως. Ὁ ἀποχωρισμὸς ἀπελευθερώνει τὸν νοῦν καὶ καθιστᾷ αὐτὸν ἱκανὸν νὰ σκάπτῃ κάτω ἀπὸ τὸ ἤδη γνωστὸν πρὸς ἀνεύρεσιν κάποιας ἀγνώστου ἰδιότητος ἢ σχέσεως, ἥτις εἶναι σημαντικὴ διότι ὁδηγεῖ εἰς ἓν ἀναλυτικώτερον καὶ γενικώτερον συμπέρασμα.

Ἡ σημασία τῆς πείρας

Ὁ ὅρος πεῖρα ἑρμηνεύεται ὡς σχέσις τῆς ἐμπειρικῆς ἢ τῆς πειραματικῆς θέσεως τοῦ νοῦ. Αὕτη δὲν εἶναι κάτι τὸ ἄκαμπτον καὶ κλειστόν, ἀλλὰ ἓν ζῶν καὶ ἐπομένως ἐξελισσόμενον. Ὅταν τοῦτο προσδένεται εἰς τὸ παρελθόν, τὸ ἔθιμον καὶ τὴν συνήθειαν ἀντιτίθεται εἰς τὴν κρίσιν καὶ τὴν σκέψιν. Ἡ πεῖρα δέχεται εὐχαρίστως καὶ ἀφομοιώνει αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἡ ἀκριβὴς καὶ διορατικὴ σκέψις ἀνακαλύπτει. Τὸ Σχολεῖον παραλαμβάνει τὸ ἄτομον, ὅταν τοῦτο εἶναι εὔπλαστον, προτοῦ σκληρυνθῇ διὰ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς πείρας, καθὼς αὕτη μεταβιβάζεται ἐλπιδοφόρα ἐμπειρικὴ εἰς τὴν συνήθειαν τοῦ πνεύματός του. Ἡ στάσις τῆς παιδικῆς ψυχῆς πρὸς τὴν πεῖραν εἶναι εὐμενής, διερωτουμένη, πειραματική. Ὁ κόσμος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς φύσεως εἶναι νέος εἰς αὐτήν. Ὀρθαὶ μέθοδοι ἐκπαιδεύσεως διατηροῦν καὶ συμπληρώνουν αὐτὴν τὴν στάσιν καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁρίζουν τὴν πρόοδον τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς γενεᾶς, ἀπομακρύνουν τὸ ἄχρηστον, τὸ προερχόμενον ἀπὸ τὴν ἀδρανῆ συνήθειαν καὶ ὀκνηρὰν ὑποστήριξιν τοῦ παρελθόντος. Ἡ ἀποχωρίζουσα σκέψις εἶναι φαντασία, ἥτις βλέπει οἰκεῖα ἀντικείμενα ὑπὸ νέον φῶς καὶ οὕτω ἀνοίγει νέας πλευρὰς εἰς τὴν πεῖραν. Τὸ πείραμα ἀκολουθεῖ τὴν ὁδὸν αὐτήν, δοκιμάζει διαρκῶς τὴν ἀξίαν του καὶ γίνεται οὕτω τὸ ἀσφαλὲς ὄργανον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης.

Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ

Ὑπὸ κ. ΣΩΚΡ. ΣΑΒΟΥΡΔΟΥ Μετ/ντος Διδ/λου Δημ. Σχολ. Παραλίου Ἄστρους

Ἀναπόδραστος κοινωνικὴ ἀνάγκη ἐπέβαλε, εἰς τὸ σύγχρονον Δημοτικὸν Σχολεῖον, τὴν ὑποχρέωσιν, νὰ καλλιεργῇ συστηματικῶς καὶ μεθοδικῶς τὴν γλῶσσαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ἀναντικατάστατον μέσον πάσης μορφῆς ἀγωγῆς, ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸ μοναδικὸν τοιοῦτον διὰ τὴν κατάκτησιν, διαφοροποίησιν καὶ ἐπαύξησιν τῶν πνευματικῶν προϊόντων τοῦ ἀπηρτισμένου πολιτισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου.

Μοναδικὸν προνόμιον τοῦ ἀνθρώπου ἡ γλῶσσα καὶ ἀναπόσπαστον ὄργανον τῆς ζωῆς του, προβάλλει σοβαρὰς ἀπαιτήσεις, διὰ τὴν ἐν τῷ σχολείῳ ἐνσυνείδητον καλλιέργειάν της, εἰς βαθμὸν ἐπιτρέποντα, τὸ μέν, τὴν αὐτόβουλον ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ προσπέλασιν τῶν ἀπηκριβωμένων ἀποκτημάτων τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως καὶ τήν, διὰ τῆς ἀξιολογήσεως τούτων, ἔμμεσον ἀνέλιξιν ἁπασῶν τῶν ὄψεων τῆς προσωπικότητός του, τὸ δέ, τὸ μοναδικὸν μέσον διὰ τὴν προσθήκην καὶ τῆς ἰδικῆς του πνευματικῆς συνεισφορᾶς, εἰς τὸ ἀνθρωποπλαστικὸν ἀποταμίευμα τῆς παγκοσμίου πνευματικῆς δημιουργίας.

Κρηπὶδα τῆς γλώσσης, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται τὸ ὅλον μορφωτικὸν ἔργον τοῦ σχολείου καὶ τῆς κοινωνίας, ἀποτελεῖ ἀναμφιλέκτως ἡ ἀνάγνωσις, ἡ ὁποία, διὰ τῶν πνευματικῶν κατακτήσεων τοῦ παρελθόντος, γονιμοποιεῖ τὴν γλωσσικὴν πρανυματικότητα τοῦ παρόντος καὶ προσδιορίζει τὴν μελλοντικὴν ἐξέλιξιν ταύτης.

Α' ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ

Ἀνάγνωσιν λέγοντες, οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν, εἰμὴ μόνον, τὴν πολυσύνθετον πνευματικὴν ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ὁποίας, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐρεθισμάτων τοῦ ἐξωτερικοῦ στοιχείου τῆς γλώσσης, τουτέστιν τῶν ἐκφραστικῶν συμβόλων τῶν ἐννοιῶν, διεισδύει εἰς τὸ νοηματικὸν περιεχόμενον τούτων, ἀγόμενος εἰς τὴν τελείαν κατανόησιν καὶ βίωσιν τοῦ περιεχομένου παντὸς γραπτοῦ κειμένου.

Κατὰ ταῦτα, ἡ ἀνάγνωσις, ὡς πνευματικὸν φαινόμενον, εἶναι ἐπίκτητος δεξιότης, ἀποκτωμένη, διὰ τῆς πλήρους γνώσεως τῆς τεχνικῆς της ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς συνεχοῦς καὶ ἐπιμόνου ἀσκήσεως εἰς ταύτην ἀφ' ἑτέρου.

Ἡ τεχνικὴ ὅθεν τῆς ἀναγνώσεως, ὡς δημιούργημα καθαρῶς τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν δύναται νὰ ἀποκτηθῇ ἐκτὸς τοῦ σχολείου, οὐδὲ νὰ τελειοποιηθῇ ἄνευ τῆς ἐπιδράσεως ἀντιφυσιολογικῶν καὶ ἀντιψυχολογικῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλει αὐτὴ αὕτη ἡ φύσις τοῦ μαθήματος, ὡς ἀφισταμένη πάσης βιολογικῆς ἀνάγκης τοῦ ἐν ἐξελίξει τελοῦντος μαθητοῦ.

Β' ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ

Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν πρακτικὴν καὶ παιδαγωγικὴν σημασίαν τῆς ἀναγνώσεως, ἡ ὁποία, εἰς χεῖρας τοῦ σχολείου καὶ τῆς κοινωνίας, ἔχει ἀποβῆ τὸ ἐπιτηδειώτατον μέσον πραγματώσεως τῆς πνευματικῆς, συναισθηματικῆς καὶ βουλητικῆς ἀνελίξεως τοῦ ἀτόμου. Αὕτη, ὁδηγεῖ εὐθέως καὶ ἀσφαλῶς εἰς τὰ ἄδυτα τῶν ἐπιστημῶν καὶ διὰ ταύτης γεφυροῦται ὁ χρόνος καὶ ἐντάσσεται ἡ σκέψις καὶ τὸ βίωμα τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν ἀδιάκοπον πορείαν τοῦ ἀνθρωπίνου γίγνεσθαι. Ἄνευ αὐτῆς, αἱ μετὰ πολλῶν μόχθων ἀνὰ τοὺς αἰῶνας κτηθεῖσαι γνώσεις καὶ κατακτήσεις, θὰ ἐχάνοντο καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἔρευνα θὰ ἤρχιζεν ἐξ ὑπαρχῆς. Ἐπιγραμματικώτατα ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην ποιητὴς Βακχυλίδης, διὰ τῆς περιεκτικωτάτης ρήσεώς του «ἕκαστος ἐξ ἑκάστου σοφός, τότε πάλαι, τό τε νῦν», προσδιορίζει τὴν μεγίστην σημασίαν τῆς ἀναγνώσεως.

Γ' ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ

Ἡ πρλήρης γνῶσις τοῦ σκοποῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀποβλέπει πᾶσα σχολικὴ ἐνέργεια, ὁδηγεῖ εὐθέως πρὸς τὴν ἐπιλογὴν τῆς ἀσφαλοῦς, ταχείας καὶ ἀκαταπονήτου ὁδοῦ καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν προσιδιαζόντων μέσων, διὰ τῶν ὁποίων, ἄνευ σπατάλης χρόνου καὶ πολυτίμων πνευματικῶν δυνάμεων, ἐξασφαλίζεται πᾶσα πρὸς τὸ τέρμα πορεία

Σκοπὸς ὅθεν τῆς ἀναγνώσεως, ἐν τῷ Δημοτικῷ Σχολείῳ εἶναι ἡ ἐπιδίωξις κατανοήσεως τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἡ προοδευτικὴ ἐξασφάλισις ἀπταίστου, λογικῆς καὶ μετ' ἤθους ἀναγνώσεως κειμένων, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς τελείας κατανοήσεως καὶ βιώσεως τούτων κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μορφήν. Τοῦτο θὰ ἐπιτευχθῇ ἀνετώτερον διὰ τῆς συστηματικῆς καὶ ἐπιμόνου ἐπιδιώξεως ἐπαυξήσεως τοῦ λεκτικοῦ πλούτου τοῦ μαθητοῦ καὶ τῆς γνώσεως, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ σχολικοῦ ἔτους, τῆς πορείας διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν θὰ ἀκολουθήσῃ ὁ διδάσκαλος. Ἐνδείκνυται προσέτι, ἡ ἀπολέπτυνσις τῆς ἐκφράσεως, ἡ ἐξέλιξις τῆς ἱκανότητος πρὸς ἐκτίμησιν τῆς αἰσθητικῆς ἀξίας τῶν ἀναγιγνωσκομένων, ἡ καλλιέργεια τῆς σιωπηρᾶς ἀναγνώσεως καὶ ὁ-

πὲρ πᾶν ἄλλον, ἡ ἐδραίωσις. τῆς διὰ βίου φιλαναγνωσίας. 'Η τελευταία αὕτη ἐπιδίωξις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑλοποιηθῆ διὰ τῶν χρησιμοποιουμένων σήμερον ἀναγνωστικῶν καὶ λοιπῶν βοηθητικῶν ἐγχειριδίων. 'Ενταῦθα προβάλλει ἐπιτακτικὴ ἡ ἀπαίτησις, ὅπως ἐθισθῆ ὁ μαθητὴς εἰς τὴν ἀναστροφὴν μετὰ τοῦ κόσμου τοῦ ἐκλεκτοῦ βιβλίου καὶ περιοδικοῦ, προκειμένου, τὸ μὲν νὰ ἐπαυξήση διὰ τοῦ περιεχομένου των τὴν πνευματικήν του ἀνέλιξιν, τὸ δὲ νὰ ἀπαλλάσσεται οὗτος ἐκ τῆς ἀνίας, τὴν ὁποίαν προξενοῦν τὰ χρησιμοποιούμενα συνεχῶς ἴδια βιβλία, πολλὰ τῶν ὁποίων εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἀκατάλληλα.

Πέραν τοῦ γενικοῦ τούτου σκοποῦ τοῦ ἀναγνωστικοῦ μαθήματος, κεῖται ὁ εἰδικὸς σκοπός, ὁ ὁποῖος, ἀναλόγως πάντοτε τοῦ περιεχομένου δύναται νὰ εἶναι γνωστικός, ἠθικός, φρονηματιστικός, καλαισθητικός, ψυχαγωγικὸς κλπ. 'Επιδιώκεται τοὐτέστιν, ὅπως ὁ μαθητὴς καταστῆ ἱκανός, ἵνα κατακτᾶ τὰς γνώσεις, καλλιεργῆ καὶ ἐξυψώνη τὰ θρησκευτικά, ἠθικά, πατριωτικὰ καὶ κοινωνικὰ συναισθήματα, ἀναλόγως πάντοτε τοῦ περιεχομένου καὶ διὰ τῆς οἰκειοποιήσεως τοῦ ὕφους τοῦ ἀναγιγνωσκομένου, νὰ μορφώνη καὶ ἐξελίσση καὶ τὸ ἰδικόν του ὕφος.

Διὰ νὰ ἐπιτευχθοῦν πάντα ταῦτα ἀπαιτεῖται ἀναγνωστικὸν προσφερόμενον πρὸς τοῦτο, τόσον κατὰ τὸ περιεχόμενον, ὅσον καὶ κατὰ τὴν εἰκονογράφησιν καὶ τὴν μορφήν. Τὸ χρησιμοποιούμενον σήμερον ἀναγνωστικὸν τῶν τριῶν ἀνωτέρων τάξεων, δὲν δύναται νὰ ἐκπληρώση τοὺς προαναφερομένους σκοπούς. ,Απαιτεῖται ὅθεν, ἡ συγγραφὴ νέων ἀναγνωστικῶν, περιεχόντων κατὰ μέγα ποσοστόν, ἑνότητας καλλιεργούσας κατ' ἐξοχήν, τὰς κοινωνικὰς καὶ ἀτομικὰς ἀρετὰς καθ' ὅτι ἐκ τῆς ἀλματώδους ἀναπτύξεως τῶν τεχνοκρατικῶν ἐπιστημῶν ὁ ἄνθρωπος κινδυνεύει νὰ καταστῆ δεσμώτης τῶν ὑλοκρατικῶν ἀξιῶν, εἰς βάρος τοῦ ὁσημέραι συρρικνουμένου ἐπικινδύνως ἀνθρωπισμοῦ του.

Δ' ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.

Διὰ νὰ καταστῆ ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἱκανός, νὰ δέχεται ἐπιδράσεις ἐκ τοῦ γραπτοῦ λόγου, εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου κινοῦνται πᾶσαι αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου γίγνεσθαι, προβάλλει ἐπιτακτικὴ ἡ διδακτικὴ ἀπαίτησις ὅπως τὸ σχολεῖον καταβάλλη πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν διὰ τὴν ἐξοικείωσιν τοῦ μαθητοῦ μετὰ τοῦ βιβλίου ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν δημιουργίαν εὐγενοῦς πρὸς μάθησιν ἐφέσεως ἀφ' ἑτέρου. Θὰ ἀπετέλει ἀναμφιλέκτως μέγα παιδαγωγικὸν ὀλίσθημα, μὲ ἀπροσμέτρους κοινωνικὰς ἐπιπτώσεις, ἡ καταστρατήγησις τῆς θεμελιώδους ταύτης ἀρχῆς. Συνεπῶς τὸ σύγχρονον Δημοτικὸν σχολεῖον, δέον νὰ θέτη ὡς βασικὸν του σκοπόν, ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἐξυπηρετῆται καὶ ὁ γενικὸς σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς, νὰ καθιστᾶ τοὺς τροφίμους τους ἱκανούς, διὰ τὴν αὐτόβουλον πρόσκτησιν τῶν πάσης φύσεως γνώσεων μέσω τῆς ἀναγνώσεως, τόσον κατὰ τὸ σχολικόν, ὅσον καὶ τὸν μετασχολικὸν πρὸ παντὸς βίον. Κατὰ ταῦτα τελικὸς σκοπὸς τοῦ σχολείου τῆς λαϊκῆς μορφώσεως, πρὸς τὸν ὁποῖον συνεχῶς καὶ ἐπιμόνως δέον νὰ κατατείνη, εἶναι ἡ προσπάθεια τῆς διὰ βίου ἐδραιώσεως τῆς φιλαναγνωσίας καὶ τῆς μετὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ βιβλίου ἀναστροφῆς.

Ε' ΜΕΣΑ ΕΠΙΤΕΥΞΕΩΣ ΤΟΥ ΣΚΟΠΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ.

'Αποτελεῖ κοινὴν διαπίστωσιν πάντων τῶν ἀσχολουμένων, εἰς τὴν πρᾶξιν, μὲ τὴν ἀγωγὴν τῶν παίδων, ὅτι, ἡ ἀναγνωστικὴ δεξιότης καὶ ἡ διὰ ταύτης εἴσοδος τοῦ μαθητοῦ εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ ἐπιστητοῦ, δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ ἄνευ καταλλήλου ἀναγνωστικοῦ καὶ βοηθητικῶν ἐν γένει βιβλίων.

Τὸ ἀναγνωστικὸν διὰ νὰ ἐκπληροῖ τὸν δι' ὃν χρησιμοποιεῖται σκοπόν, δέον νὰ περιλαμβάνη ἓν πλῆθος θεμάτων ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, προκειμένου νὰ ἐξυπηρετῆ τὴν παμμερῆ καὶ ἰσόρροπον μόρφωσιν τῶν μαθητῶν. 'Επειδὴ τὸ χρησιμοποιούμενον σήμερον ἀναγνωστικόν, ἰδίως τῶν ἀνωτέρων τάξεων, δὲν πληροῖ τοὺς ὅρους ἑνὸς ὑποφερτοῦ τοιούτου, ἔντονος ἐγείρεται ἡ ἀπαίτησις, ὅπως ὁ διδάσκαλος ἀναπληροῖ τὰς ὑφισταμένας ἀτελείας τούτου, διὰ τῆς εὐρείας χρησιμοποιήσεως παντὸς εἰς τὴν διάθεσίν του ὑπάρχοντος ἐπικουρικοῦ βιβλίου ἢ περιοδικοῦ.

Αριστα ἐπιβοηθητικά, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ὡς ἄνω σκοποῦ, πέραν τῶν διατιθεμένων βοηθητικῶν, ἀποτελοῦν τὰ διάφορα ἐγκυκλοπαιδικοῦ περιεχομένου παιδικὰ βιβλία καὶ περιοδικά, ἀρκεῖ νὰ ἐθισθοῦν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν ἐνδεδειγμένην χρῆσίν των καὶ τοὺς παρασχεθῆ ὁ ἀπαιτούμενος πρὸς μελέτην χρόνος.

"Εκαστον σχολεῖον διὰ νὰ ἐπιτελῆ ἀρτίως τὸ παιδευτικόν του ἔργον, δέον νὰ διαθέτη μαθητικὴν βιβλιοθήκην ἐμπλουτισμένην δι' ἐκλεκτῶν παιδικῶν βιβλίων καὶ περιοδικῶν, τὰ ὁποῖα, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ ἀποτελοῦν εὐεργετικὸν ἐντρύφημα τοῦ μαθητοῦ, θὰ ἀποβαίνουν παραλλήλως καὶ πολύτιμα ἀναγνώσματα τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του, ἐπιβοηθοῦντα οὕτω τὴν πνευματικὴν ἀνύψωσιν τῶν εὐρυτέρων λαϊκῶν στρωμάτων.

"Η ΟΛΙΚΗ ἤ ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ,, Α΄ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ DECROLY ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΑΞΙΝ

Ὑπὸ κ. Ἀριστείδου Κουτζαμάνη, διδ/λου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἑκαστη μέθοδος διδασκαλίας ὀφείλει νὰ ἐναρμονίζη τοὺς εἰδικοὺς σκοπούς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀποβλέπει, μὲ τὸν γενικὸν σκοπὸν τῆς Ἀγωγῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ προσαρμόζη ὅλας τὰς διδακτικὰς ἐνεργείας εἰς τὴν ψυχικὴν ἰδιοσυστασίαν τοῦ ὑποκειμένου της.

Ὁ γενικὸς σκοπὸς τῆς Ἀγωγῆς εἶναι ἡ ψυχοπνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ὁλοκλήρωσις τοῦ ἀτόμου, ἡ ἐσωτερικὴ μόρφωσις τῆς ἀτομικῆς προσωπικότητος καὶ ἡ ὁμαλὴ προσαρμογή της εἰς τὸ περιβάλλον, ὥστε αὕτη νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς αὐτονομίας της καὶ οὐχὶ ἀπόρροια ἐξωτερικῶν καταναγκασμῶν.

Ἀφετηρία συνεπῶς πάσης παιδαγωγικο-διδακτικῆς ἐνεργείας εἶναι ὁ σεβασμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου — τῆς καλῶς ἐννοουμένης ἐλευθερίας — ἥτις εἶναι ξένη πρὸς τὴν ἀσυδοσίαν καὶ σύμφωνος πρὸς τὰς συστατικὰς ἀπαιτήσεις τῆς πνευματικῆς οὐσίας.

Μία τοιαύτη Ἀγωγή, ἥτις ἔχει ὡς κατευθυντήριον ἄξιωμα διὰ τὰς ἐνεργείας της τὴν λογικὴν ἐλευθερίαν, δὲν βασίζεται εἰς τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ εἰς τὸ παιδὶ καὶ τὰ διαφέροντά του. Τοῦ παρέχει εὐκαιρίας καὶ δυνατότητας διὰ νὰ ἀνακαλύψη μόνον του καὶ ἐντός του τοὺς κανόνας τῆς σκέψεως καὶ τῆς δράσεως εἰς τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ὑπακούη, τὸ διευκολύνει διὰ νὰ ἀκολουθῆ καὶ νὰ γεύεται τὴν φυσικὴν αἴσθησιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀναπτύξεώς του καὶ ἀναπτύσσει τὰς κοινωνικάς του τάσεις διὰ νὰ ἐνταχθῆ εἰς τὰ πλαίσια τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἐντὸς τῆς ὁποίας θὰ ὁλοκληρώση τὴν ἀνάπτυξίν του καὶ θὰ ἐκπληρώση τοὺς πόθους καὶ τὰ ἰδανικά του.

Ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ πατροπαράδοτου Σχολείου, καθ' ἣν τὸ παιδὶ ἀπετέλει σμικρογραφίαν τοῦ ὡρίμου, ἠτόνησεν ἀπὸ τὰ διδάγματα τῆς «Νέας Ἀγωγῆς», ἥτις ἀπέβη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας μία ἀληθὴς «κοπερνίκειος ἐπανάστασις» εἰς τὸν χῶρον τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Ἡ παιδικὴ πνευματικότης εἶναι ἐντελῶς διάφορος τῆς ὡρίμου πνευματικότητος. Ὑφίσταται βεβαίως μεταξύ των λειτουργικὴ ὁμοιότης, πλὴν ὅμως εἶναι ριζικὴ ἡ διαφορά των εἰς τὴν δομήν, τὸ περιεχόμενον καὶ τὰ διαφέροντα. Κύριος, ὡς ἐκ τούτου, σκοπός μας δὲν εἶναι νὰ μεταφυτεύσωμεν εἰς τὸ παιδικὸν πνεῦμα ἑτοίμους, ἀμεταβλήτους καὶ ἀποκρυσταλλωμένας γνώσεις, ὥστε νὰ καταστῆ ἱκανὸν νὰ συμμετέχη εἰς τὴν σκέψιν τοῦ λαοῦ του, ἀλλὰ νὰ ἀναπτύξωμεν ἁρμονικῶς καὶ ἀθιάστως τὰς ἐμφύτους δυνατότητάς του διὰ ν' ἀποκτήση ἡ σκέψις του τὴν μορφὴν τῆς ὡρίμου σκέψεως. Ἡ ἀγωγὴ τοῦ παιδικοῦ πνεύματος εἶναι ἓν εἶδος λειτουργικῆς μαθητείας καὶ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τοῦ ἀναποφεύκτου διδακτισμοῦ, ὅστις ὑφίσταται εἰς ἑκάστην διδασκαλίαν, δὲν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλὰ μέσον διὰ τὴν ἐνίσχυσιν, τὴν χειραφέτησιν καὶ τὴν προσωποποίησιν τῆς παιδικῆς σκέψεως.

Ἡ διδασκαλία παρέχει γνώσεις, ἀλλὰ αἱ γνώσεις αὗται θὰ προέρχονται ἀπὸ τὰ βιώματα τοῦ παιδιοῦ καὶ θ' ἀνταποκρίνωνται εἰς τὰ διαφέροντά του, διότι ἔχει ἀποδειχθῆ πλέον, ὅτι ὅλα τὰ πνευματικὰ διαφέροντα δὲν συνδέονται μὲ τὴν πρακτικὴν ζωήν. Εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς τοῦτο σφάλλει ἡ παλαιὰ παιδαγωγική. Ὑπεστήριζεν ὅτι εἰς ὅλας τὰς περιόδους τῆς παι-

---

ΣΤ΄ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΟΣ

Ἡ κατὰ κύκλους ταξινόμησις τῶν ἑνοτήτων τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ἐξυπηρετεῖ πρακτικὸν καὶ μόνον σκοπόν. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ἐπιλογὴ τῆς ἑκάστοτε διδακτέας ἑνότητος, διὰ νὰ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς ἀνάγκας τῶν μαθητῶν. Πρὸς τούτοις δέον ὁ διδάσκαλος νὰ γνωρίζη καλῶς τὸ περιεχόμενον ὅλων τῶν ἑνοτήτων τοῦ ἀναγνωστικοῦ διὰ νὰ δύναται νὰ προσφέρη ταύτας ἀναλόγως τῶν βιωματικῶν καταστάσεων τῶν μαθητῶν. Μόνον διὰ μιᾶς φυσικῆς καὶ ἀθιάστου συνδέσεως τῆς παρεχομένης ἑνότητος μετὰ τοῦ συνέχοντος τοὺς μαθητὰς συναισθηματικοῦ φορτισμοῦ, ἐπιτυγχάνεται ἡ πραγμάτωσις τοῦ ὑπὸ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως ἐπιδιωκομένου σκοποῦ.

(Συνεχίζεται)

δικῆς ἀναπτύξεως ὑπάρχουν ὅλα τά διαφέροντα καί ἐάν δέν ὑπάρχουν τοῦτο ὀφείλεται εἰς κακήν θέλησιν τοῦ παιδιοῦ καί ἐπέβαλλε δι' αὐτό πλῆθος κυρώσεων ἠθικῶν καί ὑλικῶν. Τά διαφέροντα ποικίλλουν ἀναλόγως τῶν ἡλικιῶν καί ἀναλόγως τῶν παιδιῶν ἑκάστης βαθμίδος πνευματικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ σχολική ζωή γεννᾶ εἰς τό παιδί νέα συναισθήματα. Αὐτά κυρίως πρέπει νά ἐκμεταλλεύεται ὁ παιδαγωγός διά νά ἐπιδράση ἀποτελεσματικῶς ἐπί τοῦ παιδικοῦ πνεύματος. Ἀκόμη εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι τό παιδί κατασκευάζει διά νά γνωρίζη καί δέν γνωρίζει διά νά κατασκευάζη.

Ἡ ἀποτελεσματικωτέρα μέθοδος διδασκαλίας συνεπῶς εἶναι πάντοτε ἐκείνη ποὺ ἐπιτυγχάνει νά προσαρμόζη ἕνα πραγματικόν ἀντικείμενον εἰς ἕνα πνευματικόν διαφέρον, διότι τότε μόνον τό παιδί διαθέτει τήν ἐνεργητικότητά του ἐλευθέρως καί ἐπωφελῶς, ὡθούμενο, ἀπό τήν εὐχαρίστησιν νά ἐννοῆ καί νά δημιουργῆ διά νά ἱκανοποιῆ τάς ἀνάγκας του.

Ἐκ τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν ἐκινοῦν αἱ «μέθοδοι αὐτενεργείας» καί κυρίως ἡ μέθοδος ποὺ στηρίζεται στούς ἀτομικούς μηχανισμούς τοῦ πνεύματος καί εἶναι γνωστή εἰς ἡμᾶς ὡς μέθοδος Decroly.

1. Τό σύστημα Decroly :

ι) Ὁ Ἱ δ ρ υ τ ή ς. Ὁ Ὀβίδιος Ντεκρολύ ἀνήκει εἰς τήν πλειάδα τῶν ἐκλεκτῶν Βέλγων ἰατρῶν καί φυσιοδιφῶν, ὡς ὁ Σχάϊτεν — ὁ Ντεμοὺρ — ὁ Λεϋ, οἵτινες εἰς τά τέλη τοῦ παρελθόντος καί εἰς τάς ἀρχάς τοῦ τρέχοντος αἰῶνος ἔστρεψαν τάς ἐρεύνας των εἰς τήν Παιδοψυχολογίαν καί τήν Πειραματικήν Παιδαγωγικήν. Ἐγεννήθη εἰς τάς 23 Ἰουλίου 1871 εἰς τό Ρεναί τοῦ Βελγίου. Ἀπό νεαρᾶς ἡλικίας ἐνδιεφέρθη διά τάς φυσικάς ἐπιστήμας. Μετά τάς ἐγκυκλίους σπουδάς του ἐφοίτησεν εἰς τήν ἰατρικήν Σχολήν τῆς Γάνδης καί ἔλαβεν τό δοκτοράτον. Ἀκολούθως παρηκολούθησεν εἰδικά μαθήματα ψυχιατρικῆς εἰς τό Βερολῖνον καί εἰς τάς Παρισίους ἀσχοληθείς μέ τάς ἐγκεφαλικάς καί νευρολογικάς παθήσεις.

Τό 1901 ἵδρυσεν εἰς τάς Βρυξέλλας λαϊκόν ἰνστιτοῦτον ἀνωμάλων παίδων. Εὑρισκόμενος εἰς στενήν ἐπαφήν μέ τό ὑποκείμενον τῶν παρατηρήσεών του ἐνεβάθυνεν εἰς τούς νόμους, οἵτινες διέπουν τήν ἀνθρωπίνην ψυχήν, καί ἀνεκάλυψεν πᾶν ὅ,τι ἐρέθιζεν τήν φαντασίαν, ἐκίνει τό διαφέρον, κατηύθυνεν τήν παρατήρησιν καί συνέβαλεν εἰς τήν ἀνάπτυξιν ἑκουσίας προσοχῆς εἰς τούς ἀδικημένους ἀπό τήν φύσιν τροφίμους τοῦ Σχολείου του. Τά ἀποτελέσματα τῶν μεθόδων του ἀπέβησαν ἐπωφελῆ καί ἐνθαρρυντικά, ἐπροκάλεσαν δέ τό ἐνδιαφέρον καί ἐξῆψαν τόν ἐνθουσιασμόν πολλῶν προοδευτικῶν ἀτόμων τοῦ περιβάλλοντός του.

Τό 1908 οἰκονομικῶς εὔποροι φίλοι του τόν ἐνισχύουν καί οὕτω ἱδρύει εἰς τάς Βρυξέλλας ἰδιωτικόν Σχολεῖον, τό περίφημον Ἐκόλ ντ' Ἐρμιτάζ, προωρισμένον διά τήν διδασκαλίαν ὁμαλῶν παίδων ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Εἰς τό πρότυπον τοῦτο Σχολεῖον, τό ἐξωπλισμένον δι' ὅλων τῶν ἀπαραιτήτων μέσων ἐποπτείας, τόν τεράστιον κῆπον, τάς σπανίας συλλογάς ταριχευμένων πτηνῶν, βαλσαμωμένων ζώων, μέ τά ἐνυδρεῖα, τά ἐκτροφεῖα οἰκιακῶν ζώων, τούς συστηματικούς ἀνθόκηπους, δενδρόκηπους καί λαχανόκηπους καί τό ἐκλεκτόν ἐπιτελεῖον εἰδικευμένων καί ἐνθουσιωδῶν συνεργατῶν ἐφαρμόζει νέας μεθόδους Ἀγωγῆς καί διδασκαλίας, αἱ ὁποῖαι ἐβασίζοντο εἰς τά πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του ἐπί τῶν ὁμαλῶν καί ἀνωμάλων παίδων. Ἔκτοτε τό ἔργον του λαμβάνει πλατυτέραν ἀπήχησιν. Ἡ ζωή, ἡ κίνησις, ἡ δρᾶσις καί ἡ πρόοδος τῶν τροφίμων του, ἡ ἀνακαινιστική μέθοδος ἀγωγῆς καί διδασκαλίας, ἡ θεμελιωμένη ἐπιστημονικῶς, ἡ ἀτράνταχτος ἐπιχειρηματικότης τῶν δημοσιευμάτων του καί τέλος ἡ ἐνεργός συμμετοχή του εἰς τήν διεθνῆ ἐπιστημονικήν ζωήν καί κυρίως εἰς τά διεθνῆ συνέδρια Παιδαγωγικῆς τῶν Βρυξελλῶν καί τοῦ Καλαί προὐκάλεσαν τόν θαυμασμόν πολλῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν. Τό σύστημα Ντεκρολύ προσέτι γίνεται τό κύριον θέμα συζητήσεως εἰδικῶν μεθοδικῶν, ψυχολόγων καί Παιδαγωγῶν ἀνά τόν κόσμον. Διαπρεπεῖς καθηγηταί ὡς ὁ Ντοτράνς, ὁ Πιαζὲ καί ὁ Κλαπαρὲντ τό ἐκθειάζουν καί συνιστοῦν τήν εἰσαγωγήν τῆς ὑλικῆς — ἰδεοπτικῆς μεθόδου Α΄ ἀναγνώσεως, ἥτις ἀποτελεῖ τό ἐπιστέγασμα τῶν ἐρευνῶν του, εἰς τά Σχολεῖα.

Ὁ Ὀβίδιος Ντεκρολύ ἀπέθανε εἰς τάς 9 Σ/βρίου 1932 εἰς τάς Βρυξέλλας, ἀφοῦ εἶδεν τό ἔργον του νά ἐπιβραβεύεται καί αἱ προσδοκίαι του νά δικαιώνωνται. Ὀλίγον πρό τοῦ θανάτου του ἔγραφε: «Εἶναι πολλή μεγάλη χαρά δι' ἐκεῖνον ὅστις πλέον τοῦ ἑνός τετάρτου αἰῶνος ἔχει ἀκολουθήσει ἕναν καί μόνον σκοπόν καί αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ἐγγύς ἡ στιγμή τῆς ἀναχωρήσεως καί τῆς αἰωνίας ἀναπαύσεως, νά βλέπη ὅτι αἱ προσπάθειαί του δέν ἀπέβησαν ἐπί ματαίῳ».

ιι) Α ἱ β ά σ ε ι ς τ ο ῦ σ υ σ τ ή μ α τ ο ς Decroly. Δύο εἶναι αἱ βάσεις ἐπί τῶν ὁποίων στηρίζεται ἐπιστημονικῶς τό σύστημα τοῦ Βέλγου ἰατροῦ καί ἀνθρωπιστοῦ, ἡ Βιοκοινωνιολογική καί ἡ ψυχολογική:

Ἀ π ό β ι ο κ ο ι ν ω ν ι ο λ ο γ ι κ ῆ ς ἀ π ό ψ ε ω ς. Ὁ Ντεκρολύ ὡς ἰατρός δέν παραγνωρίζει τήν σημασίαν τῆς κλη-

ρονομικότητος διὰ τὴν Ἀγωγήν, τονίζει ὅμως τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀξίαν τοῦ φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ ἀτόμου. Ἀρκεῖ μᾶς λέγει ἡ σύγκρισις δύο ἀτόμων ἐξ ὧν τὸ ἓν ἔζησεν εἰς τοὺς κόλπους ἀκαλλιεργήτου οἰκογενείας καὶ περιωρίσθη εἰς τὰ σύνορα τῆς συνοικίας του, ἐνῶ τὸ ἕτερον παρέμεινεν ἐλεύθερον διὰ νὰ ζήσῃ πλησίον τῆς φύσεως παρὰ τὸ πλευρὸν ἐξελιγμένων γονέων καὶ ἠδυνήθη νὰ ταξιδεύσῃ εἰς ἄλλους τόπους, νὰ γνωρισθῇ μὲ καλλιεργημένους ἀνθρώπους καὶ νὰ στραφῇ πρὸς ποικίλα ἐνδιαφέροντα τῆς ζωῆς, διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τοῦ ἀτόμου. Τὸ δεύτερον αὐτὸ ἄτομον θὰ ὑπερέχῃ ἔναντι τοῦ πρώτου καταφανῶς εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ θὰ τείνῃ πρὸς μίαν σχετικὴν ὁλοκλήρωσιν. Συνεπῶς τὸ περιβάλλον, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκογένεια καὶ Σχολεῖον ἀποτελοῦν ὑποδιαιρέσεις, ἐνέχει σπουδαιότητα διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ παιδός. Δι' αὐτὸ τὸ Σχολεῖον ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ καταστῇ ἓν ὁλοκληρωμένον καὶ «πλῆρες» περιβάλλον, προσηρμοσμένον εἰς τὰς ψυχολογικὰς δυνατότητας τοῦ παιδὸς καὶ εἰς τὰς παιδαγωγικάς του ἀπαιτήσεις, τοὐτέστιν «κομένο καὶ ραμένο στὰ μέτρα τοῦ παιδιοῦ» κατὰ μία λαϊκὴ θυμόσοφον ρῆσιν.

Ἀ π ὸ ψ υ χ ο λ ο γ ι κ ῆ ς ἀ π ό ψ ε ω ς. Ὅλαι αἱ ψυχολογικαὶ παρατηρήσεις τοῦ Ὀ. Ντεκρολὺ συγκλίνουν εἰς ἓν γενικὸν συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ τὸν πυρῆνα τοῦ συστήματός του, εἰς τὴν σ υ ν ο λ ι κ ό τ η τ α, τῆς ἀφομοιωτικῆς λειτουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἡ συνολικότητα ἀναφέρεται εἰς τὴν εἰδικὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἔναντι τοῦ περιβάλλοντος, δυνάμει τῆς ὁποίας συμμετέχει εἰς τὴν δρᾶσιν ἢ τὴν κίνησιν τῆς ζωῆς ὡς ὁλότης, καὶ συνεπεία τούτου ἀντιλαμβάνεται, σκέπτεται καὶ ἀντιδρᾷ συνολικά, δηλαδὴ δὲν ἀναζητεῖ τὶς λεπτομέρειες, ἀλλὰ ἐπιβάλλονται ἀφ' ἑαυτῶν εἰς τὸ πνεῦμα του χωρὶς νὰ σκέπτεται νὰ τὶς ἀνακαλύψῃ. Ἡ συνολικότητα δὲν εἶναι κἂν λειτουργία ἢ μηχανισμός, ὅστις δύναται ν' ἀπομονωθῇ, ἀλλ' ἓν εἶδος πνευματικῆς ἐνεργείας, ἥτις ἀντισταθμίζει τὴν ἀναλυτικο-συνθετικὴ λειτουργία. Ἂν καὶ ὁμοιάζει μὲ τὴν συγκριτικὴν ἀντίληψιν τοῦ Κλαπαρέντ, ἐν τούτοις διαφέρει ἀπὸ αὐτὴν κατὰ τοῦτο: εἶναι ἔννοια γενικώτερη.

Ἡ ἀρχικὴ ἔννοια τῆς συνολικότητος ἐγεννήθη εἰς τὴν σχολικὴν πρᾶξιν, εἰς τὸ λαϊκὸν Ἰνστιντοῦτον ἀνωμάλων παίδων, ἀλλὰ ἐθεμελιώθη ὡς ἀρχὴ ἀφ, ἧς ὁ Decroly ἐπέτυχε ν' ἀποδείξῃ τὴ σημασία της ἀπὸ πειραματισμοὺς τοὺς ὁποίους ἐπραγματοποίησεν ἐπὶ τοῦ τέκνου του, ἡλικίας τότε 2 ἐτῶν. Ὁ μικρὸς Ντεκρολὺ ἐντὸς 6 μηνῶν ἠδύνατο νὰ διαβάζῃ πενήντα φράσεις, αἱ ὁποῖαι συνεδέθησαν πρὸς ἄμεσα διαφέροντά του, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ κἂν τὰ γράμματα ἐκ τῶν ὁποίων συνετίθοντο αἱ φράσεις αὗται. Ἡ ἀντίληψις εἰσήχθη εἰς Βελγικὴν Ἑταιρείαν «Παιδοτεχνικῆς» καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς βασικὴ ψυχολογικὴ ἀρχή, ἥτις κατέρριπτεν τὸ ἄξίωμα τῆς αὐξανούσης συνθετικότητος, τὸ τόσον προσφιλὲς εἰς τοὺς παλαιοὺς ψυχολόγους.

Πολὺ πρὸ τοῦ Ντεκρολὺ ὁ Ἀμὼς Κομένιος καὶ οἱ πρωταγωνισταὶ τῆς μορφολογικῆς ψυχολογίας, ὁ γυμνασιάρχης Φρέντερικ Κέντικ, ὁ ἀββᾶς Ντὲ Ραντομβιλιέρ, ὁ Νικόλας Ἄνταμ, ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων Ζοφὲρ Ζακοτὸτ ὑπεστήριξαν παρόμοιες ἰδέες καὶ συνεπῶς ὁ Βέλγος νευροψυχίατρος δὲν ἐπαρουσίαζεν κάτι νέον. Ἡ προσφορά του ἐν τούτοις ἔγκειται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπέδειξεν τὴν σπουδαιότητα τῆς συνολικότητος ὡς βασικοῦ φαινομένου τῆς παιδικῆς ψυχῆς καὶ ἀνεζήτησεν τὰς συνεπείας τῆς λειτουργίας της διὰ τὴν σχολικὴν καὶ εἰδικώτερον διὰ τὴν διδακτικὴν ὀργάνωσιν.

iii) Ἡ ἰ δ ε ο π τ ι κ ὴ μ έ θ ο δ ο ς Α΄ ἀ ν α γ ν ώ σ ε ω ς. Ἡ ἀρχὴ τῆς συνολικότητος ἐφηρμόσθη ἀπὸ τὸν Ντεκρολὺ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Ἀφοῦ τὸ παιδικὸ πνεῦ ἐκκινᾷ ἀπὸ τὸ ὁλικό, ἀπὸ τὸ ἀδιάφορο, διὰ νὰ βαδίσῃ εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν συνδυασμένην σύνθεσιν ἄρα καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ἀναγνώσεως πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ λέξεις ἢ φράσεις καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν λέξιν τεμαχισμένην εἰς συλλαβὰς ἢ γράμματα ἢ ἀκόμη καὶ εἰς χωριστοὺς ἤχους. Αἱ φράσεις καὶ αἱ λέξεις δὲν θὰ εἶναι ξέναι πρὸς τὸ παιδί, ἀλλὰ θὰ προέρχωνται ἀπὸ τὰς ἀμέσους πραγματικὰς ἐνεργείας καὶ πράξεις του καὶ ἀπὸ τὸ ἄμεσον περιβάλλον του. Αἱ φράσεις ὡς ἐγκλείουσαι μίαν πλήρη καὶ συγκεκριμένην ἰδέαν καὶ συνδεόμεναι μετὰ τῶν συγκινήσεων καὶ τῶν διαφερόντων τοῦ παιδιοῦ, συγκρατοῦνται εὐκολώτερον ἀπὸ τὰς λέξεις, αἵτινες εἶναι κατατεμαχισμέναι εἰς συλλαβὰς καὶ γράμματα καὶ εἶναι κεναὶ συναισθηματικοῦ περιεχομένου. Αἱ διάφοροι ἔρευναι ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς γλώσσης εἰς τὸ παιδὶ ἀπέδειξαν ὅτι τοῦτο ἀντιλαμβάνεται τὴν προφορικὴν ὁμιλίαν πρὶν δυνηθῇ νὰ ἐκφρασθῇ, συνεπῶς καὶ αἱ φράσεις πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνωνται πολλάκις καὶ εἰς ὑψηλὸν τόνον. Μόνον τὸ παιδὶ θὰ ἀναλύσῃ τὰς φράσεις εἰς λέξεις καὶ θὰ ἀναγνωρίσῃ παρομοίας λέξεις εἰς διαφόρους ἄλλας φράσεις καὶ ἀργότερον μόνον καὶ πάλιν ἀπὸ τὰς λέξεις θὰ ἀνεύρῃ τὰ γράματα καὶ ἐξ αὐτῶν τοὺς φθόγγους (ἤχους). Εἷς τρόπος ἐνεργείας σύμφωνος ἀπολύτως πρὸς τὰς ἀπόψεις τοῦ Ντεκρολὺ εἶναι ὁ ἀκόλουθος: Αἱ φράσεις, αἵτινες συνελέγησαν ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις,

γράφονται εἰς τὸν πίνακα καὶ διαβάζοντα ἀπὸ τὸν διδάσκαλον εἰς ὑψηλὸν τόνον. Τὴν ἐπομένην αἱ φράσεις αὗται γράφονται εἰς μεγάλας ταινίας ἐκ χάρτου καὶ τοποθετοῦνται εἰς τὸν τοῖχον. Οἱ μαθηταὶ τὰς διαβάζουν ἀκολούθως λαμβάνουν παρομοίας ταινίας. Νέαι φράσεις προστίθενται εἰς τὰς παλαιὰς μὲ βάσιν τὰ παιδικὰ διαφέροντα καὶ τὴν παρατήρησιν καὶ μὲ διάφορα παιγνίδια τὸ παιδὶ ἀνακλύπτει, ἀναγνωρίζει καὶ ἀπομονώνει ὁμοίας λέξεις (ἀ ν ά λ υ σ ι ς) καὶ ἐξ αὐτῶν ὅμοια γράμματα καὶ ἐκ τῆς ἐκφωνήσεώς των ὁμοίους φθόγγους. Στὰ πλαίσια τῆς παιγνιώδους διδακτικῆς ἐνεργείας τὸ παιδὶ ἀπὸ γνωστὰς λέξεις θὰ συνθέση φράσεις καὶ ἀπὸ γνωστὰ γράμματα καὶ συλλαβὰς λέξεις (σ ύ ν θ ε σ ι ς).

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν μύησιν τοῦ παιδιοῦ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἄρχεται ἡ ἄσκησίς του εἰς τὴν γραφὴν καὶ τὴν ὀρθογραφίαν. Ἰχνογραφεῖ τὴν γνωστὴν φρᾶσιν ἕως ὅτου ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπιτύχει νὰ ἐκφράζεται διὰ τῆς γραφῆς κατὰ τρόπον εὐανάγνωστον. Τοιουτοτρόπως ἡ ἀνάγνωσις ὡς μάθημα συνδέεται μὲ τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἰχνογραφίαν.

ιν) Ἡ σ υ ν ύ φ α ν σ ι ς τ ῆ ς μ ε θ ό δ ο υ ε ἰ ς τ ὰ π λ α ί σ ι α τ ῆ ς Ε.Σ.Δ. Ὁ Ντεκρολὺ ἀντιτιθέμενος εἰς τὰς μεθόδους τῆς παραδοσιακῆς Ἀγωγῆς τὰς κατέκρινεν ὅτι πλὴν τοῦ ὅτι ἀπομονώνουν τὰ αὐθόρμητα διαφέροντα τοῦ παιδιοῦ χωρίζουν τὴν διδασκαλίαν εἰς ἐπὶ μέρους μαθήματα ἄνευ οὐδενὸς δεσμοῦ τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ ἄλλο, ἐνῶ εἶναι ἀπολύτως βέβαιον ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ἑνιαία καὶ ἡ συνολικὴ πνευματικὴ λειτουργία ἐκδηλώνεται πανταχοῦ καὶ εἰς τὸ πεδίον συλλήψεως καὶ σκέψεως καὶ εἰς τὸ πεδίον τῆς αἰσθήσεως. Ὡς ἐκ τούτου, λέγει, πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν καὶ νὰ ἀκολουθήσωμεν ἕνα σταθερὸν δρόμον διὰ τὴν διδασκαλίαν, ὅστις θὰ μᾶς ὁδηγήσῃ ἀπὸ τὸ ὁλικὸν εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ εἰς τὴν συνδυασμένην σύνθεσιν, ἀπὸ τὴν ἑρμηνευτικὴν ἐνέργειαν ἑνὸς κέντρου διαφέροντος εἰς τὴν συστηματικὴν παροχὴν γνώσεων ποὺ ἀναφέρονται εἰς αὐτό. Ἡ ἄποψις αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθη ἡ περίφημος θεωρία του περὶ τῶν κέντρων διαφέροντος, ἥτις ἀποτελεῖ καὶ τὴν πραγματικὴν ψυχὴν τῆς παιδαγωγικῆς του, καὶ ἡ ὁποία ἀποκρυσταλλοῦται εἰς τὴν περιβόητον αὐτὴν φράσιν του: «Σχολεῖο ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ διὰ τὴν ζωήν», καὶ ἀποβαίνει τὸ ἰδανικὸν πλαίσιον τοῦ προγράμματος πάσης διδακτικῆς ἐνεργείας.

Τὰ κέντρα διαφέροντος διαιροῦνται εἰς τέσσερας μεγάλας κατηγορίας καὶ συνδέονται διὰ τῶν ἀναγκῶν, τῶν πόθων καὶ τῶν ἰδανικῶν τοῦ παιδιοῦ ὡς ἀτόμου. Εἶναι δὲ αἱ κατηγορίαι αὗται:

1. Ἡ ἀνάγκη τῆς τροφῆς. 2. Ἡ ἀνάγκη προστασίας ἀπὸ τὰς καιρικὰς συνθήκας 3. Ἡ ἀνάγκη τῆς προστασίας ἀπὸ τοὺς κοινοὺς κινδύνους. 4. Ἡ ἀνάγκη διὰ κοινὴν ἐργασίαν καὶ δρᾶσιν. Ὅλα τὰ μαθήματα ἑνώνονται πέριξ ἑνὸς κέντρου διαφέροντος καὶ ὅλαι αἱ διδακτικαὶ ἐνέργειαι στηρίζονται εἰς τρεῖς θεμελιώδεις ἐξελίξεις τοῦ πνεύματος: α) Τὴν παρατήρησιν, β) τὴν χρονικὴν καὶ τοπικὴν σύνδεσιν καὶ γ) τὴν ἔκφρασιν, συγκεκριμένην ἢ ἀφῃρημένην.

Ἡ παρατήρησις θὰ ἀσκεῖται εἰς τὸ πραγματικὸν καὶ ζωντανὸν καὶ θὰ εἶναι συνεχής. Τὸ παιδὶ θὰ ζυγίσῃ τὸ κουνέλι ποὺ βλέπει καὶ κρατεῖ, θὰ μετρήσῃ τὸ φυτὸ ποὺ ἐφύτρωσεν. Δὲν γνωρίζει τὸ μετρικὸν σύστημα, ἀλλὰ δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς σταθμὰ λ.χ. τὰ μῆλα ἢ τὰ κάστανα. Δύναται νὰ μετρήσῃ ἀκόμη μὲ τὰ δάκτυλα. Συντόμως θὰ παρατηρήσῃ ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι τὰ κατάλληλα μέτρα λόγω ἀνισότητος καὶ ἀνομοιομορφίας. Τότε ἀκριβῶς θὰ γίνῃ λόγος διὰ τὰ πραγματικὰ βάρη, τὰ πραγματικὰ μέτρα μήκους, ἐμβαδοῦ, ὄγκου κλπ. Εἶναι βέβαιον ἀκόμη ὅτι εἰς τὰς παρατηρήσεις του θὰ προκύψουν προβλήματα προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως καὶ εἶναι ἐξ ἴσου βέβαιον ὅτι εἰς αὐτὰ θὰ συμετέχῃ, μὲ ἀληθῆ ἐνθουσιασμὸν διότι ἀνταποκρίνονται εἰς τὰ ἀνάγκας του. Μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ τάξις ἀποβαίνει Χημεῖον, ἐργαστήριον, βιβλιοθήκη καὶ μόνον τότε τὸ παιδὶ ἀντιλαμβάνεται τὸ νόημα τῆς ζωῆς, τὴν θέσιν του ἐντὸς τοῦ κόσμου καὶ κατανοεῖ καὶ ἐνδιαρέρεται.

Αἱ παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπεκτήθησαν ἐκ τῆς ἐνεργοῦ συμετοχῆς ὅλων τῶν παιδιῶν συνδέονται μεταξύ των καὶ ἐκφράζονται διὰ ποικίλων συγκεκριμένων ἀσκήσεων (πρόπλασμα, ἰχνογράφημα, κατασκευαί, κηπουρική, κτηνοτροφία, χοροί, γυμναστική, τραγούδια, συλλογαί, ἐκδρομαί, παιγνίδια). Ἐντὸς τῆς αὐτενεργοῦ λειτουργίας τοῦ σχολείου δύνανται νὰ τοποθετηθοῦν καὶ τὰ ὑψηλότερα ἀκόμη μαθήματα ἡ ἀνθρωπογεωγραφία, ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ φυσικὴ γεωγραφία καὶ ἡ γενικὴ ἱστορία. Ἡ τέχνη τοῦ διδασκάλου ἔγκειται εἰς τοῦτο: νὰ βοηθήσῃ τὰ παιδιὰ νὰ κατανοήσουν τὴν σημασία τῶν διαμέσων γνώσεων ποὺ συνυφαίνονται πέριξ τοῦ κέντρου διαφέροντος καὶ νὰ συγκεντρώσῃ ὅλο τὸ πρόγραμμα ἐργασίας καὶ τὸ διαφέρον τῶν παιδιῶν εἰς αὐτό, ὥστε νὰ ἀποβῇ ἡ διδασκαλία ἀληθὴς ἔρευνα.

Δέον νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ συλλογικὴ φύσις τῶν περισσοτέρων μορφῶν ἐκφράσεως ἔχει κοινωνικὸ καὶ παιδαγωγικὸ χαρακτῆρα καὶ συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ ρόλου τὸν ὁποῖον θὰ ἐπωμισθῇ μελλοντικῶς τὸ παιδί, καὶ διευκολύ-

νει διὰ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τὴν καθιέρωσιν τῆς αὐτοδιοικήσεως εἰς τὴν σχολικὴν ζωήν. Ἡ μέθοδος αὐτὴ συνυφασμένη εἰς τὰ πλαίσια τῆς Ε.Σ.Δ., ἐκτὸς τοῦ ὅτι διευκολύνει τὴν ἀπόκτησι τῶν γνώσεων μὲ τὴν ὀργάνωσί τους γύρω ἀπὸ βαθειὲς δυνάμεις τῆς παιδικῆς πνευματικότητος, ἀποτελεῖ τὸν πολύτιμο ὁδηγὸ διὰ μίαν πρακτικὴν ἐξάσκησιν, διὰ μίαν προετοιμασίαν τοῦ παιδιοῦ διὰ τὴν ζωήν. Εἶναι τέλος εὐνόητον ὅτι καταργοῦνται τὰ ἐγχειρίδια διδασκαλίας, τὰ ὁποῖα ἀντικαθίστανται δι' ἑνὸς ἀτομικοῦ μνημονίου, τὸ ὁποῖον θὰ προκύψη ἀπὸ τὴν συζήτησιν καὶ τὴν συνεργασίαν μαθητῶν καὶ διδασκάλου καὶ τὸ ὁποῖον θὰ τελειοποιηθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν ὅλης τῆς σχολικῆς ζωῆς. Αὐτὸ τὸ μνημόνιον τῆς γνώσεως, τὸ ὁποῖον εἶναι προϊὸν αὐθορμήτων ἀτομικῶν προσπαθειῶν καὶ προέρχεται κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴν ζωὴν ὁ καθείς, ἀπὸ τοὺς μαθητὰς θὰ τὸ συγκρατήση καὶ θὰ τὸ χρησιμοποιῆ ἀκριβῶς διότι τὸ ἐδημιούργησε μόνος του.

2. Ἐφαρμογαὶ τῆς Ἰδεοπτικῆς μεθόδου εἰς τὴν πρᾶξιν

Αἱ Ἰδέαι τοῦ Ντεκρολὺ ἂν καὶ συνήντησαν τοὐλάχιστον εἰς τὴν ἀρχὴν ἀντίδρασιν ἐξ αἰτίας τῶν θετικιστικῶν καὶ ἐξελικτικῶν των βάσεων κυρίως ἐκ μέρους τῶν καθολικῶν, ἐν τούτοις συντόμως ἐπέρασαν τὰ Βελγικὰ σύνορα καὶ εἰσήχθησαν εἰς τὴν ἐκπαίδευσι πολλῶν ἐξελιγμένων χωρῶν.

Τὴν Ἰδεοπτικὴν μέθοδον Α' ἀναγνώσεως ἐφήρμοσαν αἱ συνεργάτιδες τοῦ Ντεκρολὺ Hamarde. Monchmps De-cand. καὶ ἡ ἐπιτυχία τῶν προσπαθειῶν των εἶναι ἡ ἀνωτέρα καὶ ἡ πλέον συγκεκριμένη ἀπόδειξις τῆς ἀξίας της. Ἀρχικῶς ὁ Βέλγος νευροψυχίατρος εἶχε καθιερώσει ἕνα μόνο κέντρο ἐνδιαφέροντος: ὁ ἄνθρωπος καὶ οἱ ἀνάγκες του, τὸ ὁποῖο ἐμελετᾶτο ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν οἰκογένειαν, τὴν κοινωνίαν, τὰ ζῶα, τὰ φυτά, τὴ γῆ καὶ τὰ οὐράνια σώματα. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ἡ δὶς Hamaide ἔγραφε: «Μελετᾶμε κάθε χρόνο ἕνα μόνο κέντρο διαφέροντος, τὸ μελετᾶμε σὲ ὅλες τὶς τάξεις, κι' αὐτὸ δημιουργεῖ στὸ σχολεῖο ἕνα πνεῦμα σταθερότητας, ἕνα πνεῦμα εἰδικό πού, ἴσως, πουθενὰ ἀλλοῦ δὲν τὸ βρίσκεις ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο Ντεκρολύ, γιατὶ τὸ διαφέρον τοῦ προσωπικοῦ, τὸ διαφέρον τῆς διευθύνσεως, τὸ διαφέρον τῶν παιδιῶν εἶναι τὸ ἴδιο καὶ ὅλοι ἐργάζονται γιὰ νὰ πραγματοποιήσουν τὸ ἴδιο ἰδανικό.

Ἡ ὑποδοχὴ τῆς νεωτεριστικῆς αὐτῆς μεθόδου ὑπῆρξεν ἐνθουσιώδης εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γερμανίαν καὶ ἰδίως τὴν Λατινικὴν Ἀμερικήν. Ἡ Μαντὰμ Angles, γεν. Ἐπιθ/τρια Ν/γείων εἰς Γαλλίαν, εἰς τὸ ἔργον της «Δέκα χρόνια πειραματισμῶν εἰς τὴν Γαλλίαν» μᾶς ἐπληροφόρει ὅτι ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου εἰς τὴν πρᾶξιν διεμορφώθησαν διάφοροι παραλλαγαὶ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα Ντεκρολὺ τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν περισσότερον ἐπωφελῆ ἀπ' ὅ,τι ἀνεμένετο. Εἰς ὅλας τὰς ἀποπείρας ἡ διδασκαλία ἠκολούθησεν τέσσαρα στάδια: α) Προπαρασκευαστικὴ περίοδος — παιγνίδια Ντεκρολὺ καὶ ἀσκήσεις αἰσθήσεων, β) Ἀποκτήσεις Ἰδεοπτικαὶ — ἐκλογὴ τοῦ ὑλικοῦ πού εἶναι ἄλλοτε ὑποδειγματικαὶ φράσεις, ἄλλοτε λέξεις κλειδιὰ καὶ ἄλλοτε λέξεις συνδετικὰ καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀκαθόριστος καὶ μεταβλητός. Ἡ κ. Ρομαὶν χρησιμοποιεῖ 23 λέξεις. Ἡ Δὶς Γκυνέο 23 λέξεις πού δίδουν 50 ὑποδείγματα συλλαβῶν. Ἡ κ. Τεστιοὺντ 38 λέξεις καὶ 22 συνδετικά Ἡ δὶς Μονσιὰν 23 χαρτόνια μὲ 75 λέξεις. Ἡ δὶς Ἀμαῖντ 300—400 λέξεις καὶ δὲν προχωρεῖ εἰς τὴν ἀνάλυσιν παρὰ μετὰ τὴν ἀπόκτησιν αὐτοῦ τοῦ ποσοῦ. γ) Διδασκαλία — Ἐπανάληψις, ἐνέργεια, μίμησις, διάφορα ἀναγνωστικὰ παιγνίδια, γραφή. δ) Ἀνάλυσις καὶ σύνθεσις τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων Ἡ ἀνάλυσις γίνεται μὲ ψαλλίδια, μὲ καλύπτρας, μὲ θυρίδας ἐπὶ δίσκου, μὲ χρωματιστὰς μελάνας. Μεσολαβοῦν κατὰ τὸ στάδιο αὐτὸ νέα παιγνίδια: τὸ ντόμινο τῶν συλλαβῶν, τὸ καλάθι μὲ τὶς κολοβὲς λέξεις, τὰ κινητὰ γράμματα, καὶ γραφικαὶ ἀσκήσεις διὰ τὴν στερέωσιν καὶ τὴν μονιμοποίησιν τῶν ἀποκτηθέντων: γραφὴ καθ' ὑπαγόρευσιν γιὰ τὴν κατασκευὴν φράσεων καὶ προφορικῶν διηγήσεων, τῶν ὁποίων ἓν μέρος συγκρατοῦν καὶ γράφουν τὰ παιδιά...

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀναλόγως τῶν ἐπικρατουσῶν συνθηκῶν διεμορφώθησαν ἐπίσης διάφοροι παραλλαγαὶ ἐπικρατεστέρα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ τοιαύτη τοῦ Shonell ὅστις εἰς τὴν πρώτην φάσιν τῆς μεθόδου ἐχρησιμοποίησεν λέξεις, αἱ ὁποῖαι περιείχοντο εἰς τὰς πρώτας σελίδας τοῦ ἀλφαβηταρίου.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ μέγας Παιδαγωγὸς G. Kepshensteider πηρετῶν τότε ὡς Γεν. Ἐπιθεωρητὴς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως, ὑπέδειξεν εἰς τοὺς διδασκάλους Marx - Mullep καὶ Bruckl νὰ ἐφαρμόσουν τὴν ὁλικὴν μέθοον πειραματικῶς εἰς σχολεῖα τοῦ Μονάχου κατὰ τὰς ὑποδείξεις του αἱ ὁποῖαι περιελαμβάνοντο εἰς τὸ ἔργον του «Ἔννοια τοῦ Σχολείου ἐργασίας». Ἡ πορεία διδασκαλίας τῶν Γερμανῶν διδασκάλων ἠκολούθησεν τὰ ἑξῆς στάδια: Οἱ μαθηταὶ ἐδιδάχθησαν 50 περίπου λέξεις προερχομένας ἐκ διαφόρων βιωμάτων τῆς σχολικῆς ζωῆς. Μετὰ τὴν πλήρη γνῶσιν αὐτῶν ἐδίδετο ἓν ἀ-

φηγηματικὸν κείμενον ἀπὸ γνωστὰς λέξεις εἰς τὸν ὁποῖον ἐνδιαμέσως εἶχεν παρεμβληθῆ νέα ἄγνωστος λέξις τὴν ὁποίαν ἐκαλοῦντο νὰ συμπεράνουν ἐκ τῶν τῶν συμφραζομένων. Ἡ ἀνάλυσις ἐγίνετο αὐτομάτως μὲ τὴν βοήθειαν ὁμοήχων καὶ κοινῶν συλλαβῶν καὶ φθόγγων αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον εἰς διαφόρους λέξεις. Τὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου ὑπῆρξαν λίαν ἐνθαρρυντικά, ἐντὸς ἓξ μηνῶν οἱ μαθηταὶ ἐγίνοντο κάτοχοι ὅλων τῶν φθόγγων καὶ γραμμάτων, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ μέθοδος υἱοθετήθη ὡς ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀποτελεσματικωτέρα διὰ τὴν α' ἀνάγνωσιν εἰς τὰ γερμανικὰ σχολεῖα. Ἡ πλέον γνησιωτέρα καὶ συνεπὴς ὁλικὴ μέθοδος εἶναι ἡ προταθεῖσα καὶ ἐφαρμαζομένη εὐρέως ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τοῦ A. Kern. Ἡ ἀναγνωστικὴ ὕλη ἀποτελεῖται ἀπὸ ἁπλᾶς, συντόμους, συνήθεις καὶ παιδικὰς προτάσεις εἰς τὰς ὁποίας περιέχεται τὸ ὄνομα τῶν μαθητῶν. Ὁ συναισθηματικὸς δεσμὸς τοῦ μαθητοῦ καὶ τοῦ ὀνόματός του καὶ διάφορα τεχνικὰ μέσα ὡς λ.χ. ὁ ἑκάστοτε διάφορος χρωματισμὸς τῶν ὀνομάτων, ἡ θέσις αὐτῶν καὶ ἡ χρῆσις διαφόρων σχημάτων διευκολύνουν τὴν ὀπτικήν, ἀκουστικὴν καὶ σημασιολογικὴν ἐντύπωσιν καὶ συντελοῦν εἰς τὴν ἀποφυγὴν τῆς μηχανικῆς ἀπομνημονεύσεως. Ἀξιόλογος πρωτότυπος καὶ λίαν ἀποδοτικαὶ εἶναι αἱ προτεινόμεναι ὑπὸ τοῦ Kern ἀναγνωστικαὶ ἀσκήσεις. Οὕτω διὰ τὴν διδασκαλίαν μερικῶν προτάσεων προτείνει νὰ γράφωνται ἐπὶ τοῦ πίνακος ὡρισμέναι λέξεις δυνάμεναι ν' ἀποτελέσουν τοὺς κυρίους ὅρους νέων προτάσεων, ἐπ' αὐτῶν δὲ νὰ γίνωνται διάφοροι ἀσκήσεις. Ὁ διδάσκαλος δεικνύει διαφόρους λέξεις κατὰ σειρὰν καὶ οἱ μαθηταὶ ἀναγιγνώσκουν. Οἱ μαθηταὶ ἐκ τῶν λέξεων αὐτῶν σχηματίζουν νέας ἰδικῆς των ἐμπνεύσεως προτάσεις.

Ἐξαιρετικὴ κατὰ τὸ στάδιον ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως εἶναι ἡ ἑξῆς συνιστωμένη ὑπὸ τοῦ Kern ἄσκησις. Τίθεται ἐπὶ τοῦ πίνακος μία λέξις καὶ βαθμιαίως διαλύεται αὕτη ἐκ τοῦ τέλους πρὸς τὴν ἀρχήν, πλαγίως δὲ ἐπανασυντίθεται αὕτη ἐκ τῆς ἀρχῆς πρὸς τὸ τέλος.

Εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἰδεοπτικῆς μεθόδου ἐβασίσθη εἰς τὰ πορίσματα τῶν πειραματισμῶν τοῦ Catelle ὅστις διὰ τοῦ ταχυσκοπίου ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ παιδιοῦ δὲν γλυστρᾷ, ἀλλὰ κάμνει ἅλματα ἐπὶ τῆς ἀναγνωσκομένης σειρᾶς, ὅπερ καὶ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς συνολικότητος τοῦ Ντεκρολύ.

Εἰς τὸ Βέλγιον τέλος τὸ Ε.Α.Π. μαθημάτων εἰς τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν υἱοθέτησεν καθ' ὁλοκληρίαν τὰς ἰδέας τοῦ Ντεκρολὺ καὶ αἱ σύγχρονοι μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν στοιχειώδη καὶ μέσην ἐκπαίδευσιν ἐνεπνεύσθησαν ἀπὸ τὰς ἐρεύνας καὶ τὰ ἀξιώματα τοῦ διαπρεποῦς νευροψυχιάτρου καὶ παιδαγωγοῦ.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ἰδεοπτικὴ μέθοδος εἶναι γνωστὴ πρὶν ἀπὸ 40 χρόνια. Ἀρχικῶς αὕτη εἰσήχθη πρὸς πειραματισμὸν καὶ ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων εἰς τὸ Πειραματικὸν Σχολεῖον τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὰ πρότυπα τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν καὶ λίαν συντόμως ἀπεδείχθη ἡ καταλληλοτέρα διὰ τὴν διασκαλίαν τῆς Α' ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην μέθοδον. Ἀργότερον ἐπεξετάθη καὶ εἰς πολλὰ σχολεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας ἐφαρμοσθεῖσα ἄλλοτε ριζοσπαστικῶς καὶ ἄλλοτε ὑπὸ ἐπιφύλαξιν. Σήμερον πλέον ἔχει ἐπικρατήσει εἰς τὴν ἑλληνικὴν διδακτικὴν πρᾶξιν καὶ ἀριθμεῖ πολλοὺς ἐνθέρμους ὑποστηρικτὰς χωρὶς βεβαίως νὰ ἐλλείπουν καὶ οἱ συντηρητικοὶ πολέμιοί της.

3. Αἱ κυριώτεραι παραλλαγαὶ τῆς ἰδεοπτικῆς μεθόδου, αἱ ἐφαρμοζόμεναι εἰς τὴν ἑλληνικὴν διδακτικὴν πρᾶξιν.

Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν παραλλαγῶν τῆς δεοπτικῆς μεθόδου α' ἀναγνώσεως, αἱ ὁποῖαι προέκυψαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν διδακτικὴν πρᾶξιν αἱ κυριώτεραι εἶναι δύο καὶ αὗται κατ' ἐξοχὴν ἐφαρμόζονται εἰς τὰ περισσότερα ἑλληνικὰ σχολεῖα, μονοθέσια καὶ πολυθέσια. Τὰ στάδια ἐκ τῶν ὁποίων διέρχονται καὶ αἱ δύο παραλλαγαὶ εἶναι: α) Τῆς μηχανικῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς. β) Τῆς ἡμισυνειδήτου ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς καὶ γ) τῆς συνειδητῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς. Τὰ χρονικὰ ὅρια τῶν σταδίων τούτων εἶναι μεταβλητὰ καὶ ἡ διάρκειά των ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀντιληπτικῆς ἱκανότητος τῶν μαθητῶν καὶ τῆς διδακτικῆς ἱκανότητος καὶ εὐστροφίας τοῦ διδασκάλου.

Πάντως κατ' οὐδένα τρόπον καὶ δι' οὐδένα λόγον εἶναι δικαιολογημένον νὰ γίνῃ ἔναρξις τοῦ σταδίου τῆς συνειδητῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς πέραν τοῦ πρώτου δεκαημέρου τοῦ μηνὸς Μαΐου τοῦ σχολικοῦ ἔτους καθ' ὃ ἐφαρμόζεται ἡ μέθοδος.

1. Π α ρ α λ λ α γ ή. Ἡ Ἀναγνωστικὴ Ὕλη ἐκλέγεται ἐκ τῆς διδαχθείσης ὕλης τῶν ἐλευθέρων ἀνακοινώσεων ἢ τοῦ παραμυθιοῦ ἢ ἐκ τυχαίου συμβάντος τὸ ὁποῖον ἔλαβεν χώραν εἰς τὴν τάξιν. Αὕτη εἶναι μία φράσις, ἡ ὁποία δεσμεύει τὴν παιδικὴν ψυχὴν καὶ φθάνει εἰς τὰ χείλη ὅλων φυσικῶς καὶ ἀβιάστως. Τὴν ἑπομένην διδακτικὴν ὥραν ὁ διδάσκαλος ἐμφανίζει γεγραμμένην ἐπὶ ταινίας χάρτου τὴν φράσιν ταύτην καὶ ἀφίνει τοὺς μαθητὰς νὰ συλλάβουν τὴν εἰκόνα της συνολικῶς, νὰ τὴν ἀναγνώσουν καὶ νὰ τὴν ἀντιγρά-

ψουν εἰς τὸ εἰδικὸν τετράδιον ἀναγνώσεως. Ἡ ἀνάλυσις τῶν φράσεων εἰς λέξεις καὶ ἀκολούθως εἰς συλλαβὰς καὶ γράμματα γίνεται ὁσάκις παραστῆ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη εἰς τοὺς μαθητάς. Εἰς τὴν ἀναλυτικὴν ἐργασίαν οἱ μαθηταὶ ὑποβοηθοῦνται διὰ τῶν καταλλήλων ἀναγνωστικῶν παιγνιδιῶν, ὡς λ.χ. τῆς Κάθλην Ρίχ, τῆς Ἐλεονώρας Σκὸρτ κ.ἄ. τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἐξαχθοῦν ἀπὸ τὴν πεῖραν καὶ τὴν ἐπινοητικότητα τοῦ διδάσκοντος. Ἀφ' ἧς κατανοηθῆ ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀναγνώσεως ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἄρχεται καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ὁπότε τὰ παιδιὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀναγνώσουν εὐκόλως οἱονδήποτε ἀναγνωστικὸν κείμενον.

ΙΙ. Παραλλαγὴ — Κ α ρ α χ ρ ι σ τ ο υ. Ἡ ἀναγνωστικὴ ὕλη ἐκλέγεται ἀπὸ τὰ βιώματα τῆς σχολικῆς ζωῆς τῶν μαθητῶν, ἤτοι: ἀπὸ τὰ παιγνίδια, τὰς ἑορτάς, τὰς ἐκδρομάς, τοὺς περιπάτους, τὰς χειροτεχνικὰς ἐργασίας κλπ. Αὕτη εἶναι ἀρχικῶς μία λέξις, ἥτις καὶ συμβολίζει τὸ ὅλον βίωμα. Ἡ λέξις — βίωμα γράφεται ἐπὶ τοῦ πίνακος καὶ ἀναγιγνώσκεται εἰς ὑψηλὸν τόνον πολλὰς φορὰς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου μέχρις ἐκμαθήσεώς της ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Ἀκολούθως ἀναγράφεται εἰς τὸ πρόχειρον τετράδιον καὶ εἰς τὸ τετράδιον ἀναγνώσεως. Ἄνωθεν τῆς λέξεως ἰχνογραφεῖται ὑπὸ τῶν μαθητῶν τὸ γεγονὸς ἢ τὸ ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον συμβολίζει ἡ λέξις.

Βαθμιαίως ἡ ἀναγνωστικὴ ὕλη ἀπὸ λέξεις ἐκτείνεται εἰς φράσεις, εἰς ἁπλᾶς προτάσεις καὶ τέλος εἰς ἀναγνωστικὰ κείμενα. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο βεβαίως γίνεται ἀφ' ἧς οἱ μαθηταὶ κατανοήσουν τὸν μηχανισμὸν τῆς ἀναγνώσεως Ἡ ἀναλυτικὴ ἱκανότης τῶν μαθητῶν ὑποβοηθεῖται διὰ τῆς ἀνασκοπήσεως τοῦ ἀναγνωστικοῦ των τετραδίου καὶ διὰ ἀναγνωστικῶν παιγνιδιῶν, τὰ ὁποῖα συντελοῦν εἰς τὴν σύγκρισιν τῶν στοιχείων τῶν λέξεων καὶ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν κοινῶν τοιούτων. Τοιαῦτα ἀναγνωστικὰ παιγνίδια εἶναι ἡ συμπλήρωσις ἡμιτελῶν λέξεων ἡ συλλογὴ εἰς κυτία γραμμάτων ἀπὸ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας, ἡ στοιχειοθέτησις ἀπὸ μνήμης ἀναγνωστικῆς ὕλης, ὁ ταχυδρόμος, ὁ ἐφημεριδοπώλης, ὁ πρῶτος νικᾶ, οἱ κύβοι γραμμάτων καὶ διφθόγγων κλπ. Μέχρις ὅτου καταστῆ κτῆμα τῶν μαθητῶν ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀναγνώσεως δὲν χρησιμοποιεῖται τὸ ἀλφαβητάριον τοῦ Ο.Ε.Δ.Β.

4. Ἡ κριτικὴ τοῦ συστήματος καὶ τῆς ἰδεοπτικῆς ἢ ἀναλυτικῆς μεθόδου Α΄ ἀναγνώσεως.

1. Εἶναι γεγονὸς ἀναντίρρητον ὅτι ἕκαστον ἀνθρώπινον δημιούργημα — θεωρία, ἐφεύρεσις, σύστημα φιλοσοφικό, παιδαγωγικὸ κλπ. — δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀπολύτως ὀρθὸν καὶ τέλειον μέχρις τῶν ἐσχάτων αὐτοῦ λεπτομερειῶν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης καὶ τὸ σύστημα Ντεκρολὺ ὡς θεωρία καὶ ὡς πρᾶξις ἐπροκάλεσεν ἀντιρρήσεις ἐκ μέρους Παιδαγωγῶν, φιλοσόφων, διδακτικῶν καὶ πολλῶν ἄλλων εἰδικῶν καὶ διανοουμένων. Αἱ προβληθεῖσαι ἀντιρρήσεις διακρίνονται εἰς τρεῖς κατηγορίας: α) Αἱ ἀρνούμεναι παντελῶς τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητά του. β) Αἱ προκαλούμεναι ἐκ κακῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν τοῦ συστήματος καὶ τῆς μεθόδου, καὶ γ) Αἱ ἀπευθυνόμεναι εἰς τὸ σύστημα καὶ εἰς τὴν μέθοδον μὲ διάθεσιν κριτικήν, ὑποδεικνύουσαι πᾶν ὅτι πρέπει νὰ ἀποβληθῆ ὡς ἀνεφάρμοστον διὰ τὴν πραγματικότητα αὐτοῦ ἢ ἐκείνου τοῦ τόπου.

Ἂς ἴδωμεν τὰς ἀντιρρήσεις αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ὁπωσδήποτε εἴτε ὡς ἀντιδραστικαί, εἴτε ὡς καλοπροαίρετοι, δὲν παύουν νὰ παρέχουν νύξεις διὰ μίαν ὑγιᾶ καὶ ἐπωφελῆ ἐπιστημονικὴν ἔρευναν:

(Συνεχίζεται)

ΕΛΛΗΝΟΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

('Από τὴν Δυτ. Γερμανία)

(6)θέσιο Δ. Σ. Ἑλληνοπαίδων REUTEINGEN)

Γ. Λιόντου, Διδασκάλου

Σήμερα στὴ Δ. Γερμανία λειτουργοῦν 270 σχολεῖα Ἑλληνοπαίδων, ποὺ σὲ κάθε ὁμόσπονδη χώρα ἀντιστοιχοῦν περίπου τὰ ἑξῆς:

1.	Baden-Wupttemberg	90
2.	Bauern	26
3.	Berlin	3
4.	Bremen	1
5.	Hamburg	3
6.	Hessen	30
7.	Nieders Achsen	15
8.	Nordrhein—Westfalen	90
9.	Rheinland-Piaiz	9
10.	Schleswig—Holstein	3

Μὲ τοὺς ὑπὲρ 650 διδασκάλους ὁλοποιεῖται ὁ σκοπὸς τῆς Ἑλληνοχριστιανοορθόδοξης ἀγωγῆς στὰ 25.000 Ἑλληνόπουλα τῆς Δ. Γερμανίας — Βελγίου — Ὁλλανδίας καὶ ἀδιάλειπτο εἶναι τὸ ἐνδιαφέ-

ρον τῆς Μητέρας 'Ελλάδος γι' αὐτά.

Ταξιδεύοντας στὴ χώρα Baden–Wuptemberg καὶ 60 χιλ. νότια τῆς Stuttgard συναντάει κανεὶς στὴν πόλη τῶν 88 χιλιάδων, τὸ Beutlingen μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες σχολικὲς μονάδες τῆς περιοχῆς, ποὺ λειτουργεῖ ὡς 6/θέσιο σχολεῖο καὶ μὲ διδακτήριο τὸ οἴκημα τῆς Πυροσβεστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς πόλεως. Ἡ ὀργανικότητα τοῦ σχολείου εἶναι 325 μαθητὲς καὶ μαθήτριες. Οἱ σχέσεις συνεργασίας μεταξὺ Ἑλληνικοῦ - Γερμανικοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ εἶναι ἁρμονικές.

Κάθε ὑπεύθυνος διδάσκαλος τῆς τάξεως ἔχει ἐπωμισθῆ τὴν διδασκαλία αὐτῆς, μὲ μεγαλύτερη ἀποδοτικότητα στὴν μητρικὴ γλῶσσα τῶν Νεοελληνικῶν, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνη, πὼς οἱ .Ελληνόπαιδες ἀσκοῦνται λιγώτερο καὶ στὰ δευτερεύοντα μαθήματα καὶ τοῦτο διότι καθημερινὰ παρακολουθοῦν δυὸ σχολεῖα σχεδὸν πλήρη, Ἑλληνικό—Γερμανικό, μὲ καθολικὲς ὠφέλειες. Σοβαρὴ παράλειψη ἐπίσης τὸ νὰ μὴν θραβεύση κανεὶς τὴν προσπάθεια καὶ τὴν ἱκανοποιητικὴ ἐπίδοση τῶν ἐπιμελῶν Ἑλλήνων μαθητῶν, ποὺ ἐπιτελοῦν ἔργο ἀνώτερο τῶν δυνάμεών τους καὶ ὑπερτεροῦν συχνὰ καὶ τοὺς Γερμανόπαιδες καθὼς ὁμολογοῦν καὶ οἱ Γερμανοὶ διδάσκαλοί τους.

Πληροφορίες τοῦ Rahtaus ἀναφέρουν, πὼς οἱ Ἕλληνες τοῦ Reutlingen καὶ τῶν περιχώρων ὑπολογίζονται σὲ 3.500 χιλιάδες. Μιὰ ἐπίπονη γνωριμία μὲ 325 ἀπ' αὐτούς, ποὺ τυγχάνουν καὶ οἱ γονεῖς τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου ἀναφέρει πὼς κατάγονται ἀπὸ 25 Νομοὺς καὶ ὅτι σχετικὰ μὲ τὴν ἐργασία τους ἐπαγγέλλονται οἱ 318 Gastarbeiter 1 ὑδραυλικός, 1 ταξιοδηγός, 1 ἱερεὺς καὶ 1 διδάσκαλος. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν παιδιῶν — μαθητῶν οἱ 315 εἶναι γεννημένα ἢ δηλωμένα στὴν Ἑλλάδα, 7 στὸ Reutliugen. 1 στὴ Dresden καὶ 1 στὸ Salburg τῆς Αὐστρίας καὶ τὸ ποσοστὸν καταγωγῆς τῶν μαθητῶν καταφαίνεται ἀπὸ τὸν ἑπόμενο πίνακα:

Νομός	ἀριθ. μαθητῶν	ποσοστὸν τοῖς ἑκατόν
1. Ἔβρος	162	50 %
2. Δράμας	52	16 %
3. Ξάνθης	17	5,1%
4. Σερρῶν	16	5 %
5. Καβάλας	13	4 %
6. Ἀττικῆς	10	3 %
7. Πέλλης	8	2,5%
8. Θεσσαλονίκης	6	2 %
9. Ροδόπης	4	1,5%
10. Φλωρίνης	4	
11. Ἰωαννίνων	3	1 %
12. Πιερίας	3	
13. Χαλκιδικῆς	2	
14. Γρεβενῶν	2	
15. Κερκύρας	2	0,6 %
16. Δωδεκανήσου	2	
17. Ἀχαΐας	2	
18. Πειραιῶς	1	
19. Λέσβου	1	
20. Μαγνησίας	1	
21. Κιλκίς	1	0,4 %
22. Κορινθίας	1	
23. Ἠλείας	1	
24. Χανίων	1	
25. Θεσπρωτίας	1	

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς αὐτονόητες παιδαγωγικὲς καὶ στατιστικὲς ἀλήθειες, ποὺ περικλείει ὁ πίνακας αὐτός, ἀξίζει νὰ μνημονευθῆ ἀκόμη πὼς ἀπὸ τὶς 325 οἰκογένειες μόνον ὀλιγάριθμες ἢ διόλου ὑπερβαίνουν τὰ δύο παιδιά. Σχετικὰ μὲ τὸ φῦλον τοῦ σχολείου παρατηρεῖται πὼς τὸ 53% καλύπτουν οἱ ἄρρενες καὶ τὸ 47% οἱ θήλεις

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἱερὴ Μητρόπολη τῆς Γερμανίας διαθέτει σήμερα 45 ἐνορίες. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς εἶναι καὶ ἡ τοῦ Reutlingen τῆς ὁποίας οἱ Χριστιανοὶ ἐκκλησιάζονται Ἑλληνοορθόδοξα στὴν Nikoleikirche Οἱ πιστοὶ τῆς ἐνορίας αὐτῆς θεωροῦνται καὶ εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ ἥσυχους τίμιους καὶ ἐργατικοὺς Πανέλληνες, ποὺ πιστεύουν πρῶτα στὴν ΕΛΛΑΔΑ καὶ μετὰ ὁπουδήποτε ἀλλοῦ. Ἐπίσης στὶς δυὸ ἀνώτερες τάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου Boutlingen παραδίδονται κάθε Κυριακὴ ἀπὸ τὸν ἐφημέριο τῆς ἐνορίας κατηχητικὰ μαθήματα. Τέλος στὴν ἴδια πόλη λειτουργεῖ καὶ τὸ Β' Σύστημα Προσκόπων, Ἑλλήνων τῆς Δ. Γερμανίας.

741 Reutlinßen Den 17 MAI *1974*

αὐτενεργὸν μάθησιν. Δὲν δικαιολογεῖται οὔτε παμμεθοδία, οὔτε ἀσυδοσία. Ἐκλέγομεν, ἐν συναρτήσει καὶ τῶν ἄλλων παραγόντων, τὴν κατάλληλον εἰς ἑκάστην περίστασιν μέθοδον καὶ κατασκευάζομεν οὕτω τὸ προσῆκον σχέδιον διδασκαλίας.

ια) Αἱ κατ' οἶκον ἐργασίαι

Εἰς τό, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, σχέδιον διδασκαλίας δέον νὰ καθορισθοῦν καὶ νὰ ὀνομασθοῦν ἐπακριβῶς αἱ κατ' οἶκον ἐργασίαι τῶν μαθητῶν. Αὗται εἶναι τριῶν κατηγοριῶν: 1) Ἐ ρ γ α σ ί α ι τ ά ξ ε ω ς, αἱ ὁποῖαι εἶναι αἱ συνηθέστεραι. 2) Α ἱ ὁ μ α δ ι κ α ὶ ἐ ρ γ α σ ί α ι καὶ 3) α ἱ ἀ τ ο μ ι κ α ὶ ἐ ρ γ α σ ί α ι. Δὲν πρέπει νὰ παραμελῶνται καὶ αἱ δύο τελευταῖαι μορφαὶ ἐργασίας, διότι, ἡ καθ' ὅμοιον τρόπον ἐπιβολὴ ἐργασίας καταντᾷ μονότονος καὶ ἀμβλύνεται τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ προσπάθεια τῶν μαθητῶν.

Ἐκτὸς τῶν ὑποχρεωτικῶν δι' ὅλους ἐργασιῶν, πρέπει νὰ ἀνατίθενται καὶ ἐλεύθεραι ἐργασίαι εἰς τοὺς μαθητάς. Αἱ ὑποχρεωτικαὶ θὰ εἶναι περισσότερον ἀναπλαστικαὶ ἐργασίαι (ἀπομνημόνευσις, ἀντιγραφαί, ἀσκήσεις) ἐνῶ αἱ ἐλευθέρας ἐκλογῆς θὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παραγωγικαὶ ἐργασίαι (συγκρίσεις, ταξινομήσεις, συλλογαί, ἐφαρμογαί, χρῆσις νέων ὀργάνων κλπ.).

Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ σκοπὸς τῶν κατ' οἶκον ἐργασιῶν ὅμως πρέπει: 1) Νὰ εἰσαχθοῦν οἱ μαθηταὶ σταδιακῶς καὶ ἀπὸ τὰς πρώτας ἑβδομάδας τοῦ σχολικοῦ ἔτους εἰς τὰ μέθοδους τῆς αὐτοτελοῦς ἐργασίας. 2) Νὰ μὴν ἐπιφορτίζωνται οὗτοι μὲ πολλὰς ἐργασίας. Αἱ κατ' οἶκον ἐργασίαι νὰ εἶναι τοιαῦται, ὥστε νὰ ἀπαιτῆται χρόνος προετοιμασίας αὐτῶν ὑπὸ τῶν μαθητῶν, Α΄ καὶ Β΄ τάξεων μία ὥρα, Γ΄ καὶ Δ΄ 1½—2 ὧραι καὶ Ε΄ καὶ Στ΄ τάξεων 2—2½ ὧραι. 3) Νὰ λαμβάνῃ γνῶσιν ὁ διδάσκαλος ὅλων τῶν ἐργασιῶν. 4) Νὰ ἱδρυθῇ μαθητικὴ βιβλιοθήκη.

ιβ) Ἡ γνῶσις τῆς ψυχολογίας τῆς μαθήσεως

Βασικὸς παράγων, ὁ ὁποῖος ὑποβοηθεῖ τὸν διδάσκαλον εἰς τὴν προπαρασκευὴν καὶ ὀρθὴν ἐκτέλεσιν διδασκαλίας εἶναι ἡ γνῶσις τῶν τριῶν βασικῶν προβλημάτων τῆς συγχρόνου ψυχολογίας περὶ μαθήσεως.

Α΄. Τί μανθάνομεν

1) Συνειρμοὺς ἐρεθισμῶν καὶ ἀντιδράσεων μανθάνομεν ἁπαντᾷ ἡ ψυχολογία συμπεριφορᾶς. Ἡ ἰσχυροποίησις δεσμῶν μεταξὺ Ε—Α συντελεῖ εἰς τὴν μάθησιν προσώπων, πραγμάτων καὶ γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὰς ἐκφάνσεις τοῦ κόσμου ὁλοκλήρου. Συντελεῖ ἐπίσης εἰς τὴν μάθησιν δεξιοτήτων, ἱκανοτήτων, ἕξεων, διαθέσεων καὶ διαφερόντων. Τέλος συντελεῖ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης, διὰ τῆς ὁποίας ἀποκτῶμεν ἐννοίας, συστήματα ἐννοιῶν, γενικεύσεων κλπ. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὅταν δὲν ὑπάρχουν εἰς τοὺς μαθητὰς διαφέροντα διαθέσεις εὐνοϊκαὶ κλπ. δημιουργοῦμεν ἡμεῖς, καθ' ὅσον, κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἄποψιν τὰ πάντα μανθάνονται.

2) Κατὰ τὴν Μορφολογικὴν Ψυχολογίαν μανθάνομεν ὁ λ ό τ η τ α ς.

Β΄. Πῶς μανθάνομεν

1) Δ ι ὰ τ ῆ ς δ ο κ ι μ ῆ ς κ α ὶ π λ ά ν η ς: Ὁ μαθητὴς εὑρίσκεται πρὸ δυσχερειῶν καὶ κινεῖται πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν διὰ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος. Ρόλον σπουδαῖον παίζει ἡ παλαιὰ πεῖρα.

2) Δ ι ὰ τ ῆ ς ἀ ν τ ι κ α τ α σ τ ά σ ε ω ς τ ο ῦ ἐ ρ ε θ ί σ μ α τ ο ς: (ἐξηρτημένα ἀντανακλαστικά).

Εἶναι γνωστὸν τὸ πείραμα τοῦ (Παυλώφ). Τὸ κρέας διὰ τὸν σκύλον του ἦτο τὸ φυσικὸν Ἐρέθισμα. Ἀργότερον καὶ μόνον ὁ κτύπος τοῦ κώδωνος ἐπέφερε τὰς ἰδίας Ἀντιδράσεις (ἔκκρισιν σιέλου). Οὕτω καὶ τὸ τεχνικὸν Ε ἀποκτᾷ τὴν δύναμιν τοῦ φυσικοῦ Ἐρεθίσματος, ὅταν συνδεθῇ μετ' αὐτοῦ. Ὁ τρόπος οὗτος μαθήσεως εἶναι σπουδαιότητος δι τὴν σύνδεσιν τῶν λέξεων μὲ τὰ πράγματα.

Πρόθεσίς μας ὅμως δὲν εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν τρόπων καὶ τῶν νόμων τῆς μαθήσεως. Διὰ τοῦτο κατωτέρω θὰ ἀναφέρωμεν αὐτοὺς συντομώτατα, ἁπλῶς διὰ νὰ δημιουργήσωμεν κίνητρα ἐρεύνης τῶν προβλημάτων περὶ μαθήσεως. Οὕτω μανθάνομεν:

3) Δ ι ὰ τ ῆ ς γ ε ν ι κ ε ύ σ ε ω ς τ ῆ ς ἀ ν τ ι κ α τ α σ τ ά σ ε ω ς. 4) Δ ι ὰ τ ο ῦ ν ό μ ο υ τ ῆ ς χ ρ ο ν ι κ ῆ ς σ υ ν α φ ε ί α ς κ α ὶ τ ο ῦ π ρ ο σ φ ά τ ο υ. 5) Δ ι ὰ τ ο ῦ ν ό μ ο υ τ ῆ ς μ ι μ ή σ ε ω ς. 6) Δ ι ὰ τ ῶ ν ἀ ρ χ ῶ ν τ ῆ ς Μ ο ρ φ ο λ ο γ ι κ ῆ ς Ψ υ χ ο λ ο γ ί α ς: α) Τ ῆ ς ἀ ρ χ ῆ ς τ ο ῦ ὅ λ ο υ, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται καὶ ἡ μέθοδος Decroly Ἡ πορεία μαθήσεως δηλ. ἀκολουθεῖ τὸ σχῆμα Ὅλον — Μέρη — Ὅλον τὸ ὁποῖον ἐφαρμόζομεν καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. β) Τ ῆ ς ἀ ρ χ ῆ ς τ ῆ ς δ ι' ἐ ν ο ρ ά σ ε ω ς μ α θ ή σ ε ω ς. Κατ' αὐτὴν ὁ μαθητὴς δρᾷ ἀστραπιαίως, ἀφοῦ συλλάβῃ τὴν ὅλην προληματικὴν κατάστασιν καὶ οὕτω ἐθίζεται εἰς τὸ νὰ προβλέπῃ καὶ νά, προνοῇ εἰς τὴν ζωήν. 7) Δ ι ὰ τ ο ῦ ν ό μ ο υ τ ο ῦ ε ὐ χ α ρ ί σ τ ο υ ἀ π ο τ ε λ έ σ μ α τ ο ς. 8) Δ ι ὰ τ ο ῦ ν ό μ ο υ τ ῆ ς ἐ π α ν α λ ή ψ ε ω ς.

Τὸ σχολεῖον ἐργασίας ἦτο ἐναντίον τῆς ἐπαναλήψεως, διότι ἐπιστεύετο ὅτι ἡ ἐπανάληψις καταστρέφει τὴν αὐτενέργειαν. Σήμερον ὅμως ἡ ἐπανάληψις θεωρεῖται ἀναγκαία διὰ τὴν σταθεροποίησιν τῶν γνώσεων. Κατὰ τὸν προαναφερθέντα νόμον τῆς χρονικῆς συναφείας καὶ τοῦ προσφάτου αἱ γνώσεις λησμονοῦνται, καθ' ὅσον μὲ τὴν ἀπόκτησιν νέων γνώσεων αἱ παλαιότεραι παύουν νὰ εἶναι τελευταῖαι.

Διὰ τῶν ἐπαναλήψεων ὅμως γίνονται πολλαπλαῖ συνδέσεις τῶν γνώσεων καὶ οὕτω καθίστανται πρόσφατοι. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται καλύτερον, ἐὰν κατὰ τὰς ἐπαναλήψεις γίνεται ἓν εἶδος ἀναθεωρήσεως τῆς ὕλης κατὰ μεγάλας ἑνότητας.

Ἡ πρὸς ἐπανάληψιν ὕλη δηλαδὴ θὰ πρέπει νὰ ἐπανεξετάζεται βαθύτερον, νὰ ὀργανώνεται, νὰ ταξινομῆται καὶ νὰ ἀντικρύζεται ἑκάστην φορὰν καὶ ἀπὸ μίαν νέαν ἄποψιν. Οὕτω μόνον θὰ εἶναι εὐχάριστος καὶ—ἀντιθέτως πρὸς τοὺς παρεξηγήσαντας τὸ Σχολεῖον ἐργασίας — θὰ καλλιεργῇ τὴν σκέψιν καὶ θὰ ἐφαρμόζεται εἰς νέας καταστάσεις.

9 Τέλος μανθάνομεν καὶ διὰ τῆς μεταβιβάσεως τῆς μαθήσεως.

Ἡ μεταβίβασις τῆς μαθήσεως ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ πλέον σημαντικὰ θέματα τῆς ψυχολογίας τῆς μαθήσεως, τὸ ὁποῖον ἔχει προκαλέσει πολυαρίθμους ἐρεύνας καὶ συζητήσεις. Ὡς τοιαύτη χαρακτηρίζεται ἡ ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ πᾶσα προηγουμένη μάθησις ἐπὶ τῆς νέας μαθήσεως καὶ ἑπομένως ἡ διευκόλυνσις τῆς μαθήσεως τοῦ νέου διὰ τῆς προηγουμένης ἐμπειρίας.

Παλαιότερον ἐπιστεύετο ὅτι τὸ πνεῦμα ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἐπὶ μέρους ἀνεξαρτήτους λειτουργίας, ὅπως τὴν ἀντίληψιν, τὴν φαντασίαν, τὴν νόησιν, τὸ συναίσθημα κ.ἄ. καὶ ὅτι ἂν μία λειτουργία ἀσκῆται καταλλήλως, ἐπιτυγχάνεται ἡ συνάσκησις τοῦ ὅλου πνεύματος, ἡ ἀποκαλουμένη ὡς εἰδολογικὴ μόρφωσις. Πρὸς τοῦτο κατάλληλα μαθήματα ἐθεωρήθησαν ὅτι εἶναι τὰ πλέον δύσκολα — ἀρχαῖα, μαθηματικά, Λατινικὰ κλπ. ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶναι τόσο χρήσιμα εἰς τὴν ζωήν.

Σήμερον ὅμως ἡ ἄποψις αὕτη δὲν εὐσταθεῖ. Ἡ σύγχρονος ψυχολογία δέχεται τὴν ἑνότητα τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μεταβίβασις μαθήσεως λοιπὸν συνίσταται εἰς τὴν μεταφορὰν στοιχείων καὶ ὄχι εἰς τὴν συνάσκησιν ἄλλων λειτουργιῶν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο μεταβιβάζεται εἶναι ὅμοια στοιχεῖα, ὅμοια τεχνική, ὅμοιαι ἀρχαί.

Σχετικῶς, εἰς τὰ ἑξῆς συμπεράσματα κατέληξαν ἐπιφανεῖς ἐρευνηταὶ καὶ ψυχολόγοι: α) Ἐπιτυγχάνεται ἡ μεταβίβασις τῆς μαθήσεως ὅταν ὑπάρχῃ ὁμοιότης καὶ συγγένεια ὕλης καὶ τεχνικῆς προσλήψεως αὐτῆς. β) Ἡ γενίκευσις ἐπίσης ὑποβοηθεῖ τὴν μεταβίβασιν. γ) Ἡ σύλληψις τῆς ὅλης μορφῆς τῆς καταστάσεως δηλ. ἡ κατανόησις τῶν ἐσωτερικῶν σχέσεων ἐπίσης ὑποβοηθεῖ τὴν μεταβίβασιν. δ) Μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν μεταβίβασιν ἔχει ἡ λεγομένη συχνότης. Ἡ ἐπανάληψις ὑποβοηθεῖ τὴν γενίκευσιν καὶ ἡ γενίκευσις τὴν μεταβίβασιν τῆς μαθήσεως.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταλήγομεν ὅτι ὑπάρχει μεταβίβασις τῆς μαθήσεως μόνον ἐπὶ ὁμοίων καὶ συγγενῶν μαθήσεων, ἐπὶ μαθήσεων αἱ ὁποῖαι ἐπαναλαμβάνονται, κατανοοῦνται ὡς ὅλα καὶ γενικεύονται

Διὰ τοῦτο οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ ἐθίζωνται νὰ διακρίνουν τὰς ὁμοιότητας ἀντικειμένων, ἐννοιῶν ἢ καταστάσεων καὶ νὰ μεταφέρουν τὴν μάθησιν εἰς ἄλλας ὁμοίας περιπτώσεις

Τέλος ἡ μεταβίβασις μαθήσεως εἶναι ἀρίστη, ὅταν ἡ μάθησις ἀναφέρεται εἰς τὰς γενικὰς ἀρχὰς καὶ ἰδέας ἢ ὅταν ὀργανωθῇ αὕτη σύμφωνα μὲ τὰς δομὰς τῆς κάθε ἐπιστήμης Ἡ γνῶσις νὰ μὴν προσφέρεται ὡς κάτι τὸ ἐντελῶς νέον, τὸ ὁποῖον χρειάζεται ἀπ' ἀρχῆς θεώρησιν, ἀλλ' ὡς περίπτωσις μιᾶς δομῆς ἑνὸς κανόνος.

Γ'. Διατί μανθάνομεν ἢ τὰ κίνητρα μαθήσεως

1) Μανθάνομεν διὰ νὰ ἱκανοποιήσωμεν τὰς ἀνάγκας μας: σωματικάς, πνευματικὰς καὶ ψυχικάς, τὰς ὁρμάς, τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ διαφέροντά μας.

2) Μανθάνομεν διὰ νὰ καταστήσωμεν τὴν συμπεριφοράν μας ἐπιθυμητὴν εἰς τοὺς ἄλλους καὶ οὕτω νὰ δεχθῶμεν τὴν ἐπιδοκιμασίαν των.

3) Τέλος μανθάνομεν διὰ νὰ ἔχωμεν εὐχάριστα ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα συντελοῦν καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν προσπαθειῶν μας. Τοῦτο εἶναι θέμα εὐρὺ καὶ συνδέεται μὲ τὰς ἀμοιβὰς καὶ ποινὰς τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις τούτου ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τῆς παρούσης.

Δ'. Πέραν αὐτῶν θίγομεν καὶ ἄλλα σημεῖα τὰ ὁποῖα δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν προπαρασκευήν

1) Ἀπὸ τὴν ἔρευναν ἔχει διαπιστωθῇ ὅτι κατὰ τὰς πρώτας ὥρας μετὰ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γνώσεων ἡ ἀπώλεια αὐτῶν εἶναι ταχυτέρα, ἐνῶ ὕστερον βαίνει βραδυτέρα. Ὕλη κατανοηθεῖσα πλήρως δύσκολα λησμονεῖται. Ὅταν δὲ λησμονηθῇ καὶ ἀποκτηθῇ πάλιν δι' ἐπαναλήψεως, δὲν λησμονεῖται εὐκόλως.

2) Ἡ μάθησις συνδέεται καὶ μὲ τὸ συναίσθημα. Ὁ διδάσκαλος διὰ καταλλήλου παρουσιάσεως τῆς ὕλης θὰ ζητήσῃ νὰ δη-

μιουργήσῃ τοιοῦτον κλῖμα, ὥστε ὁ μαθητὴς νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην νὰ μάθῃ. Ὅταν ὁ μαθητὴς εὑρίσκεται εἰς κατάστασιν παρωθήσεως ἡ μάθησις εἶναι εὐκολωτέρα καὶ μονιμωτέρα.

3) Ἡ μάθησις ὑποβοηθεῖται καὶ ἀπὸ τὸν ὁμαδικὸν τρόπον ἐργασίας. Ὅταν ὑπάρχει εἰς τὴν τάξιν εὐλιγισία εἰς τὴν ἐπιλογὴν ἀντικειμενικῶν σκοπῶν, εἰς τὴν πορείαν ἐργασίας, εἰς τὸν καθορισμὸν δραστηριοτήτων κλπ. παρέχονται εὐκαιρίαι συνεργασίας εἰς ποικίλα θέματα. Αἱ δὲ διαπροσωπικαὶ σχέσεις ἐπηρεάζουν τὴν παρώθησιν.

ΙΙΙ. ΓΕΝΙΚΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Γενικὸν Σχέδιον Διδασκαλίας. Μιᾶς ἑνότητος

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω θέσεων καταλήγομεν εἰς ἓν γενικὸν σχέδιον διδασκαλίας μιᾶς ἑνότητος. Κατ' αὐτὸ ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἐπισημάνῃ τοὺς στόχους τοὺς ὁποίους θὰ ἐπιδιώξῃ, — ἀναλύων τὰ στοιχεῖα τῆς ἑνότητος — καὶ νὰ γνωρίζῃ ἐκ τῶν προτέρων τὰ μέσα τὰ ὁποῖα θὰ χρησιμοποιήσῃ. Τέλος δέον νὰ καθορισθοῦν αἱ δραστηριότητες μὲ τὰς ὁποίας θὰ ἀσχοληθοῦν οἱ μαθηταὶ διὰ νὰ κατανοήσουν τὴν ἑνότητα.

Ἀναλυτικώτερον προσπαθοῦμεν νὰ δώσωμεν ἀπάντησιν εἰς τὰ ἑξῆς ἐρωτήματα:

1) Διατὶ διδάσκομεν αὐτὴν τὴν ἑνότητα; ποῖον μήνυμα μᾶς φέρνει;

2) Ποῖαι εἶναι αἱ ἐμπειρίαι τῶν μαθητῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ στηρίξωμεν τὴν ἑνότητα; (Γίνεται οὕτω ὁ προσανατολισμὸς διδασκάλου καὶ μαθητῶν).

3) Ποῖα νέα στοιχεῖα θὰ διδαχθοῦν;

Ἀναλύομεν τὸ περιεχόμενον τῆς ἑνότητος καὶ ἀναλόγως εὑρίσκομεν νὰ ὑπάρχουν:

α) Γεγονότα π.χ. Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος ἔγινε τὸ 490 π.Χ. Ὁ ποταμὸς οὗτος λέγεται Ἀλιάκμων. Πέντε καὶ πέντε κάνουν δέκα. Τὸ ὕδωρ εἶναι ἕνωσις ὑδρογόνου καὶ ὀξυγόνου. Οἱ ρυθμοὶ τῶν ἐκκλησιῶν εἶναι οἱ ἑξῆς... κλπ.

β) Ἔννοιαι π.Χ. Πρότασις, Διαιρετέος, Λόφος, στήμονες, παράδεισος κλπ.

γ) Δομαὶ καὶ γενικεύσεις: Ἡ προπαραλήγουσα δὲν τονίζεται, ὅταν ἡ λήγουσα εἶναι μακρά. Οἱ πληθυσμοὶ συγκεντρώνονται εἰς πλούσια ἐδάφη. Τὸ φῶς ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ μέσου διαδίδεται εὐθυγράμμως κλπ.

δ) Γενικαὶ ἰδέαι: π.Χ. Δημοκρατία, ἐλευθερία, βασιλεία τῶν οὐρανῶν κλπ.

ε) Στάσεις καὶ τρόποι σκέψεως: Διάθεσις διὰ παρατήρησιν, ἔρευναν σύγκρισιν κλπ.

στ) Συναισθήματα: ἀγάπης διὰ τὴν Πατρίδα, διὰ τὸν συνάνθρωπον. Συναισθήματα δέους ἀσφαλείας.

ζ) Δεξιότητες: Γλωσσική, χειρισμοῦ, κατασκευῶν, ἰχνογραφικὴ κλπ.

3) Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γνωστικῶν στοιχείων καὶ ἀναλόγως τῆς ἑνότητος καθορίζονται οἱ στόχοι τῆς διδασκαλίας, οὕτω πως.

α) Ἀπομνημόνευσις καὶ μὲ εὐχέρεια ἀνάπλασις τῶν γεγονότων.

β) Κατανόησις τῶν ἐννοιῶν, τῶν δομῶν καὶ γενικεύσεων.

γ) Υἱοθέτησις τῶν γενικῶν ἰδεῶν καὶ ἐφαρμογήν των, ὅταν καὶ ὅπου εἶναι δυνατόν

δ) Υἱοθέτησις τῶν στάσεων καὶ τρόπον σκέψεως καὶ χρησιμοποίησίς των εἰς ἀναλόγους περιστάσεις

ε) Καλλιέργεια συναισθημάτων καὶ δεξιοτήτων.

4) Ποῖα ἐκ τῶν ἀνωτέρω στοιχείων εἶναι ἤδη γνωστὰ καὶ ἁπλῶς θὰ συνδεθοῦν μὲ τὸ νέον περιεχόμενον; Ἐνίοτε συσχετισμὸς τῆς ἑνότητος μὲ ἄλλας συναφεῖς ἑνότητας. Οὕτως ἐπιτυγχάνεται καὶ ἡ μεταβίβασις τῆς μαθήσεως, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ προηγουμένως ὡμιλήσαμεν.

5) Διὰ ποίων μέσων θὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ ποῖα ἐρεθίσματα θὰ χρησιμοποιήσωμεν διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καλύτερον τοὺς στόχους;

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀκριβῶς θὰ λάβῃ χώραν ἡ μεθοδικὴ παρουσίασις τοῦ ἀντικειμένου διδασκαλίας διὰ τῶν τριῶν σταδίων, ὡς ταῦτα εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον στ' ἀνεπτύχθησαν. Ὅλαι αἱ δραστηριότητες τῶν μαθητῶν πρὸς κατανόησιν τοῦ ἀντικειμένου θὰ πρέπει νὰ ἔχουν προκαθορισθῆ.

6) Πῶς θὰ γίνῃ ἡ ἀξιολόγησις τῆς διδασκαλίας διὰ νὰ βεβαιωθῶμεν ὅτι ἐπετύχομεν τοὺς στόχους τοὺς ὁποίους ἐτάξαμεν ἀρχικῶς; Ποίας ἀντιδράσεις τῶν μαθητῶν ἀναμένομεν; Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρομεν τὰς ἑξῆς:

α) Ἀπαντήσεις εἰς ἐρωτήσεις προφορικὰς ἢ γραπτάς.

β) Ἐφαρμογὴ τῶν ὅσων ἐδιδάχθησαν εἰς νέας καταστάσεις.

γ) Σύγκρισις καὶ διάκρισις ὁμοίων στοιχείων.

δ) Ἀντιμετώπισις νέων προβληματικῶν καταστάσεων ἀπαιτούντων γνωστοὺς καὶ ἀγνώστους ἀντιδράσεις.

ε) Χρῆσις νέων ὀργάνων καὶ ἐργαλείων.

Παρουσιάσαμεν ἓν διάγραμμα διδασκαλίας δι' ὅλα τὰ μαθήματα καὶ δι' ὅλας τὰς ἑνότητας. Διὰ τοῦτο εἶναι γενικόν. Εἰς τὴν ἔμπνευσιν τοῦ διδασκάλου ἐναπόκειται ἡ προσαρμογή του εἰς τὴν συγκεκριμένη ἑνότητα. Ἀλλ καὶ πάλιν δὲν θὰ εἶναι ἄκαμπτον ἀπροσπέλαστον,

Η ΕΝΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΝΟΗΤΙΚΩΣ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΜΕΝΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΙΚΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ ΚΑΙ ΑΙ ΜΟΡΦΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥΤΩΝ

Δύο διαλέξεις δοθεῖσαι εἰς τὸ Ἰνστιτοῦτον Γκαῖτε τὴν 19ην καὶ 20/2/1974 Ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. **Jakob Muth** τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ **Bochum** τῆς Δ. Γερμανίας, μέλους τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκπ/κοῦ Συμβουλίου τῆς Δυτικῆς Γερμανίας.

Μετάφρασις: δ/δος Ἄννης — Μαρίας Λειψαβίτη καὶ Ἐλ. Δαλαμπύρα.

Μαγνητοφώνησις κ. H. Oehler, Διευθυντοῦ Ἰνστ. Γκαῖτε καὶ κ. G. **Blümlein** Καθηγητοῦ Ἰνστ. Γκαῖτε καὶ

Ἐπιμέλεια: Δ. Ρεβελιώτου, Δ/ντοῦ Πρωτοτύπου Εἰδικοῦ Σχολείου Ἀθηνῶν καὶ τῶν διδ/λων τοῦ ὡς ἄνω σχολείου Ν. Σπυροπούλου καὶ Χ. Μπίρτσα.

Κυρίαι καὶ κύριοι, προτοῦ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὸ θέμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τῆς ἐντάξεως τῶν καθυστερημένων παιδιῶν εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὸ σχολεῖον, νομίζω ὅτι εἶναι σκόπιμον νὰ καθορισωμεν γενικῶς τὴν ἔννοιαν τῆς καθυστερήσεως.

Εἰς τελείως γενικὰς γραμμὰς λοιπὸν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅπως ἐδέχθη χθὲς καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Μπίτνερ, ὅτι τὰ παιδιὰ θεωροῦνται ἢ εἶναι καθυστερημένα, ὅταν αἱ δυνατότητες μαθήσεως, ἡ κοινωνικὴ των συμπεριφορά, ἡ ψυχοκινητική των κατάστασις καὶ αἱ δυνατότητες τοῦ λόγου εἶναι τόσον περιωρισμέναι, ὥστε ἡ συμμετοχή των εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον καὶ εἰς τὰς διαδικασίας μαθήσεως ἐντὸς τοῦ σχολείου νὰ δυσχεραίνεται σημαντικῶς.

Σήμερον ὑπάρχουν διεθνῶς δύο ἀντίθετοι τάσεις σχετικῶς μὲ τὴν ἀντιμετωπισιν τοῦ προβλήματος τῆς ἀγωγῆς τῶν καθυστερημένων παιδιῶν. Ἡ πρώτη προβλέπει τὴν ἀπομόνωσιν τῶν καθυστερημένων παιδιῶν καὶ τὴν τοποθέτησίν των εἰς εἰδικὰ σχολεῖα. Εἰς τὰ εἰδικὰ αὐτὰ σχολεῖα τὰ καθυστερημένα παιδιὰ πάσης μορφῆς καὶ βαθμοῦ καθυστερήσεως παρακολουθοῦν διδασκαλίαν εἰς τὴν ὁμάδα τῆς αὐτῆς περίπου πνευματικῆς καταστάσεως, ἀνατρέφονται μαζὶ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θεραπεύονται ἀπὸ κοινοῦ. Ὑπὲρ τῆς τάσεως αὐτῆς ὑπάρχει τὸ ἐπιχείρημα ὅτι μὲ τὴν διαδικασίαν αὐτὴν τῆς ἀπομονώσεως δύναται τις νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἀποτελεσματικώτερον τὰς περιωρισμένας δυνατότητας μαθήσεως, ὡς καὶ τὴν διάφορον συμπεριφορὰν ἑνὸς ἑκάστου παιδιοῦ. Καὶ διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς αὐτὸν ἡ τάσις αὕτη ἐξακολουθεῖ συχνάκις νὰ κυριαρχῇ μέχρις ὅτου τὰ καθυστερημένα παιδιὰ ἐνηλικιωθοῦν.

Αὐτὸ λοιπὸν σημαίνει εἰδικὰ σχολεῖα, σχολεῖα τὰ ὁποῖα εἶναι ἀποκεχωρισμένα καὶ ἀπομεμακρυσμένα ἀπὸ τὰ κανονικὰ σχολεῖα, σχολεῖα ἐντὸς τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχουν μὴ καθυστερημένα παιδιά. Τὰ σχολεῖα ταῦτα εἶναι ἱδρύματα ἀπομεμονωμένα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς κοινωνίας, τὰ ὁποῖα δέχονται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον καθυστερημένα παιδιά

Οἱ λόγοι οἱ ὁποῖοι ὁδηγοῦν εἰς τὴν τοι-

ὅταν εἰδικαὶ περιστάσεις τὸ ὑπαγορεύουν.

Ὑπάρχουν ἀστάθμητοι παράγοντες, ὅπως εἶναι ὁ μαθητής, οἱ ὁποῖοι ἐπιτρέπουν τὴν παρέκκλισιν ἐκ τοῦ σχεδίου. Δὲν ἐνδείκνυται πολλάκις νὰ προσκολλώμεθα εἰς τὸ προετοιμασθὲν διάγραμμα πορείας διδασκαλίας. Τοῦτο δὲ καθ' ὅσον ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν μέθοδον φέρνει συνεχῆ τελειοποίησιν εἰς τὸν τρόπον προσφορᾶς τῆς ὕλης καὶ προσδίδει εἰς τὸ διδασκαλικὸν λειτούργημα τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς ἀτομικῆς εὐθύνης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ἐξαρχοπούλου Ν., Γενικὴ Διδακτικὴ Α΄ καὶ Β΄ τόμος.
2. Μαραγκουδάκη Γ. 1967 Ἡ μάθηση: Ψυχολογικὴ θεώρησις.
3. Μελανίτου Ν. 1957 Ἡ μάθησις: Κατὰ τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς τὰς μεταγενεστέρας καὶ τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις.
4. Σακκᾶ Δημ., 1969 Θεωρία καὶ πρᾶξις μαθήσεως.
5. Κίτσου Κ., 1971 Ψυχολογία τῆς μαθήσεως.
6. (Μετάφρασις Κληρίδη) Ἡ διαδικασία τῆς Παιδείας.
7. Πῶς νὰ μάθετε τὸ μωρό σας νὰ διαβάζῃ.
8. Μεγάλη Παιδαγωγικὴ ἐγκυκλοπαίδεια. Ἡ μάθησις. Μεταβίβασις μαθήσεως.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ:

1. Δωδωναῖον φῶς 1966.
2. Παιδαγωγικὴ καὶ ψυχολογικὴ ἐπιθεώρησις. Διάφορα τεύχη.
3. Ἐπιστημονικὸν Βῆμα Διδασκάλου. Διάφορα τεύχη
4. Ἑλληνοχριστιανικὴ ἀγωγή.

Σημειώσεις μετεκπαιδευομένων διδασκάλων ἔτους 1966 καὶ 1967.

αὐτὴν ἀπομόνωσιν εἶναι καθ' ὅλα κοινωνικοί — ἀνθρωπιστικοί. Καταβάλλεται προσπάθεια ἐπιλύσεως τοῦ προβλήματός των μὲ ὅλως ἰδιαίτερον τρόπον. Ἱδρύονται ὡραῖα σχολεῖα ἐντὸς προστατευτικῶν χώρων εἰς τὴν φύσιν, εἰς τὸ δάσος, εἰς ἓν ὡραῖον τοπίον. Τοῦτο καθίσταται περισσότερον νοητὸν ὅταν σκεφθῇ τις ὅτι ἡ συμβίωσις τῶν καθυστερημένων παιδιῶν μὲ τὰ κανονικὰ δύναται ἐνίοτε νὰ εἶναι καὶ φρικτή.

Ἐντελῶς ἀντίθετος πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν τάσιν τῆς ἀπομονώσεως εἶναι μία ἄλλη τάσις, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ τὴν ἐνσωμάτωσιν τῶν καθυστερημένων παιδιῶν εἰς τὰ κανονικὰ σχολεῖα. Ἡ τάσις αὕτη εἶναι ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας τῶν καθυστερημένων μετὰ τῶν κανονικῶν παιδιῶν. Ἐνῶ δὲ ἡ τάσις τῆς ἀπομονώσεως ἀποτελεῖ τὴν πατροπαράδοτον θεωρίαν, ἡ ὁποία βασίζεται εἰς ἐμπειρίας τοῦ παρελθόντος, ἡ τάσις τῆς ἐνσωματώσεως τῶν καθυστερημένων εἰς τὰ κανονικὰ σχολεῖα ἔχει ἀναπτυχθῇ μόνον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Εἰς διαφόρους χώρας ἔχουν γίνει ἤδη προσπάθειαι τοιαύτης ἐνσωματώσεως, ἐνῶ εἰς ἄλλας ἁπλῶς λαμβάνει ὁλονὲν καὶ περισσοτέραν ἔκτασιν ἡ συζήτησις γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα αὐτό.

Τὸ ἐπιχείρημα ἐναντίον τῆς τάσεως ταύτης πρὸς ἐνσωμάτωσιν τῶν καθυστερημένων παιδιῶν, εἰς τὰ κανονικὰ σχολεῖα εἶναι ὅτι ἐπιδιώκει μίαν μορφὴν ἰσοπεδώσεως, θὰ ἔλεγέ τις, τῶν ἀτόμων καὶ ὅτι ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἶναι τελείως ἀντίθετος μία τοιαύτη προσπάθεια πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀτομικῶν ἱκανοτήτων ἑκάστου ἀτόμου.

Ἐγὼ προσωπικῶς εἶμαι τῆς γνώμης — καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἀμετακίνητον θέσιν μου ἐπὶ τοῦ προβλήματος — ὅτι ἡ ἐνσωμάτωσις τῶν καθυστερημένων εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ἐνηλίκων καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν γενικώτερον δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ, ὅταν ἤδη ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ μέσα εἰς τὰ σχολεῖα ὑπάρχῃ ὁ διαχωρισμὸς τῶν καθυστερημένων ἀπὸ τὰ μὴ καθυστερημένα παιδιά. Μὲ ἄλλους λόγους τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἐνσωμάτωσις τῶν καθυστερημένων ἀτόμων εἰς τὴν κοινωνίαν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ μόνον, ὅταν ἤδη ἀπὸ τῆς σχολικῆς ἡλικίας ἔχῃ ὑπάρξει ἕνας πρόδρομος τῆς ἐνσωματώσεως αὐτῆς, δηλαδὴ μία ἐνσωμάτωσις τῶν παιδιῶν αὐτῶν μέσα εἰς τὸ κανονικὸν σχολεῖον.

Εἶμαι προσέτι τῆς γνώμης ὅτι ἡ ἐνσωμάτωσις τῶν καθυστερημένων εἰς τὴν κοινωνίαν πρέπει νὰ ἀποτελῇ ἓν ἀπὸ τὰ βασικώτερα καθήκοντα, τὰ ὁποῖα ἐπιτελοῦμεν εἰς τὴν ἐποχήν μας. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει μίαν τοιαύτην λίαν ἐκτεταμένην ἐνσωμάτωσιν — ἔνταξιν τῶν καθυστερημένων εἰς τὰ κανονικὰ σχολεῖα κατὰ τὴν σχολικὴν περίοδον, πρέπει νὰ ἀνεύρῃ καὶ νὰ προσδιορίσῃ τὰ μειονεκτήματα καὶ τὰς ἐλλείψεις, τὰς ὁποίας παρουσιάζει τὸ χωριστὸν σύστημα διδασκαλίας, καὶ νὰ αἰτιολογήσῃ ἐπαρκῶς τὴν θέσιν του αὐτήν.

Καὶ ἔρχομαι τώρα νὰ ἐκθέσω ἀκριβῶς τὰ αἴτια, τὰ ὁποῖα μὲ ὑποχρεώνουν νὰ τίθεμαι ὑπὲρ τῆς ἐντάξεως τῶν καθυστερημένων παιδιῶν εἰς τὸ σχολεῖον.

Διὰ νὰ διαπιστώσῃ τις καὶ νὰ προσδιορίσῃ τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα πρυκύπτουν ἀπὸ τὴν σχολικὴν ἀπομόνωσιν τῶν καθυστερημένων παιδιῶν, πρέπει νὰ ἀσχοληθῇ πρῶτον μὲ τὰ μὴ καθυστερημένα, διότι, κατὰ τὴν γνώμην μου, καὶ αὐτὰ τὰ παιδιὰ εἶναι στενῶς συνδεδεμένα μὲ τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα τῶν καθυστερημένων παιδιῶν. Εἶναι, πιστεύω, ἀνεπαρκὲς νὰ ὁμιλῶμεν περὶ τῆς ἐντάξεως πάντοτε ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῶν καθυστερημένων καὶ συνεχῶς νὰ συζητῶμεν μονομερῶς διὰ τὰ καθυστερημένα παιδιά. Ἡ ἔνταξις τῶν καθυστερημένων εἰς τὸ σχολεῖον καὶ τὴν κοινωνίαν εἶναι πολὺ περισσότερον ἓν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀντιμετωπίζουν οἱ καθυστερημένοι, παρὰ ἓν τοιοῦτον, τὸ ὁποῖον τίθεται ἐνώπιον τῶν ἰδίων τῶν καθυστερημένων.

Τὰ καθυστερημένα παιδιὰ δὲν δύνανται μόνα των νὰ ἐνταχθοῦν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν. Κατὰ κύριον λόγον πρέπει τὰ καθυστερημένα παιδιὰ νὰ γίνουν ἀνθρωπιστικῶς παραδεκτὰ καὶ ἀποδεκτὰ ἀπὸ τὰ μὴ καθυστερημένα καὶ ὑγιῆ παιδιά. Ὅμως τὴν ἀνθρωπιστικὴν αὐτὴν στάσιν τῶν μὴ καθυστερημένων ἔναντι τῶν καθυστερημένων δυνάμεθα νὰ τὴν ἐπιτύχωμεν μόνον διὰ τῆς διαφωτίσεως τῶν μὴ καθυστερημένων καὶ τῆς κοινῆς σχολικῆς ζωῆς. Διότι μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνημεροῦνται οἱ φυσιολογικοὶ μαθηταὶ περὶ τῶν δυνατοτήτων καὶ ἀδυναμιῶν τῶν καθυστερημένων.

Δυστυχῶς οἱ φυσιολογικοὶ μαθηταὶ γνωρίζουν πολὺ ὀλίγα πράγματα περὶ τῶν προβλημάτων, τῶν ἰδιοτυπιῶν καὶ τοῦ τρόπου ζωῆς τῶν καθυστερημένων. Ἕνεκα τούτου αἱ προσωπικαὶ σχέσεις καὶ ἐπαφαὶ μεταξὺ φυσιολογικῶν καὶ καθυστερημένων καθίστανται ἐντελῶς ἀνεπαρκεῖς, ἰδιαιτέρως δὲ ὅταν τὰ καθυστερημένα παιδιὰ εἶναι τοποθετημένα εἰς εἰδικὰ σχολεῖα. Ἀπὸ τὴν ἀνεπαρκῆ αὐτὴν γνῶσιν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀπὸ τὰς ἐσφαλμένας σκέψεις, τὰς ὁποίας κάμνουν οἱ φυσιολογικοὶ γύρω ἀπὸ τοὺς καθυστερημένους, δημιουργοῦνται τεράστιαι προκαταλήψεις ἐκ μέρους τῶν ἔναντι τῶν κα-

θυστερημένων. Ὡς συνέπειαν τῶν προκαταλήψεων αὐτῶν ἔχομεν μίαν μειονεκτικὴν διάκρισιν τῶν καθυστερημένων ἐκ μέρους τῶν φυσιολογικῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐνισχύει καὶ ὁ ὅλος προσανατολιαμὸς τῶν σημερινῶν κοινωνιῶν, προσανατολισμὸς βάσει μιᾶς ὑψηλῆς ἀποδόσεως, ὡς καὶ ἡ ὅλη ἐκτίμησις τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὁποία βασίζεται σήμερον πλέον εἰς τὸ κατὰ πόσον ἓν ἄτομον εἶναι χρήσιμον ἢ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀποδοτικῶς εἰς τὸ οἰκονομικὸν σύστημα.

Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήσσῃ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀκόμη καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις ἑνὸς σωματικῶς ἀναπήρου παιδιοῦ θεωρεῖται ἀπὸ τὴν κοινωνίαν ὡς κάτι τὸ ὁποῖον ἀπωθεῖ, τὸ ὁποῖον εἶναι δυσάρεστον. Οἱ φυσιολογικοὶ ἄνθρωποι ἀποδίδουν συχνάκις εἰς τοὺς καθυστερημένους ἢ ἀναπήρους πολὺ περισσοτέρας ἀρνητικὰς ἰδιότητας ἀπὸ ὅσας πράγματι ἔχουν ἢ ἀπὸ τὰς θετικάς, τὰς ὁποίας τοὺς ἀναγνωρίζουν. Ἀκόμη οἱ φυσιολογικοὶ ἄνθρωποι δεικνύουν μίαν ἀβεβαιότητα καὶ ἔλλειψιν σιγουριᾶς (ἀσφαλείας) εἰς τὴν συμπεριφορὰν των μὲ τοὺς καθυστερημένους.

Ταῦτα εἶναι ἀποτελέσματα ἐμπειρικῶν ἐρευνῶν τῶν τελευταίων ἐτῶν. Αἱ ἔρευναι ὅμως αὗται δεικνύουν ἐπίσης ὅτι τὰ ἄτομα, τὰ ὁποῖα ἔρχονται συχνὰ εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς καθυστερημένους, ἐγκαταλείπουν βαθμηδὸν τὰς προκαταλήψεις των καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀποκτοῦν μίαν θετικὴν στάσιν ἔναντι τῶν καθυστερημένων.

Σχετικῶς μὲ τὰ νοητικῶς καθυστερημένα παιδιὰ ἔχει προσέτι γίνει, βάσει ἐρευνῶν, ἡ διαπίστωσις, ὅτι οἱ γονεῖς των συχνὰ αἰσθάνονται μίαν ἐνοχὴν διὰ τὴν καθυστέρησιν καὶ πνευματικὴν αὐτὴν ἀναπηρίαν τοῦ παιδιοῦ των. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήσσῃ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ γονεῖς τῶν νοητικῶς καθυστερημένων παιδιῶν πράγματι ἀναπτύσσουν ἓν συναίσθημα ἐνοχῆς καὶ προσπαθοῦν νὰ κρύπτουν τὰ παιδιά των ἀπὸ τὴν κοινωνίαν, πολὺ περισσότερον δὲ ἐπειδὴ γνωρίζουν ὅτι ἡ κοινωνία δὲν ἔχει νὰ προσφέρῃ εἰς τὰ παιδιὰ αὐτὰ τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρόκλησιν ἀγανακτήσεων καὶ τὴν δημιουργίαν κινδύνων. Τοῦτο ὅμως ἀποκλείει τὴν δυνατότητα παροχῆς βοηθείας εἰς κατάλληλα δημόσια ἱδρύματα.

Αἱ προκαταλήψεις βεβαίως θὰ ἠδύναντο νὰ καταπολεμηθοῦν, ἐὰν ἤδη εἰς τὸ πρόγραμμα μαθημάτων τῶν σχολείων ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν τὰ προβλήματα τῶν καθυστερημένων καὶ περαιτέρω ὅταν ἐλάμβανε χώραν μία εὐρείας ἐκτάσεως ἐνημέρωσις τοῦ κοινοῦ, μὲ σκοπὸν νὰ δημιουργηθῇ μία ἄλλη νοοτροπία, μία ἄλλη στάσις, τῶν φυσιολογικῶν ἔναντι τῶν καθυστερημένων ἀτόμων.

Ἡ καταπολέμησις ὅμως τῶν προκαταλήψεων αὐτῶν (ἐπὶ γνωστικοῦ πεδίου) δὲν ἐπαρκεῖ νὰ ἐπιτύχῃ μεταξὺ τῶν μὴ καθυστερημένων μίαν μεταβολὴν τῆς ἀντιλήψεως τῆς καταστάσεως τῶν καθυστερημένων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἀπαράβατον ὅρον διὰ τὴν ἀνθρωπιστικὴν παραδοχὴν τῶν καθυστερημένων ἀπὸ τοὺς μὴ καθυστερημένους.

Καὶ ἐδῶ μία βαθυτέρα γνῶσις καὶ ἐνημέρωσις σχετικῶς μὲ τὰ προβλήματα τῶν καθυστερημένων θὰ ἠδύνατο νὰ ὁδηγήσῃ τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν παροχὴν μιᾶς ὁμαδικῆς φιλανθρωπικῆς βοηθείας, γνωστῆς ἤδη ὑπὸ τὰς μορφάς:

1) τῆς δημιουργίας ἱδρυμάτων εἰς καταλλήλους καὶ ἀπομεμονωμένους χώρους,

2) τῆς θεσπίσεως νόμων προστατευόντων τοὺς νοητικῶς καθυστερημένους καὶ

3) τῆς συγκροτήσεως φιλανθρωπικῶν σωματείων ἀποδεχομένων δωρεάς, κληροδοτήματα κ.λ.π. πρὸς βοήθειαν τῶν νοητικῶς καθυστερημένων. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ δωρεὰ ἑνὸς μεμονωμένου μὴ καθυστερημένου ἀτόμου τὸ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀσχοληθῇ περισσότερον προσωπικῶς μὲ τὰ προβλήματα τῶν καθυστερημένων.

Αἱ μορφαὶ ὅμως αὐταὶ βοηθείας δυστυχῶς ἐνισχύουν τὴν ἀπομόνωσιν τῶν καθυστερημένων, δὲν τὴν μειώνουν, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ μὴ καθυστερημένος δύναται νὰ ἐλαφρύνῃ τὴν συνείδησίν του χωρὶς ὅμως νὰ προσφέρῃ μίαν συγκεκριμένην βοήθειαν εἰς ἓν καθυστερημένον ἄτομον.

Ἀκριβῶς διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους πρέπει ἡ βασική μας ἐπιδίωξις νὰ εἶναι ἡ κοινὴ συμβίωσις μεταξὺ καθυστερημένων καὶ μή, διότι μόνον μὲ τὴν συνεχῆ συναναστροφήν των καὶ μόνον μὲ τὴν καθημερινὴν ἐμπειρίαν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ μεταξὺ τῶν μὴ καθυστερημένων μία μεταβολὴ τῆς ἀντιλήψεως τῆς καταστάσεως τοῦ καθυστερημένου ἀτόμου. Διότι μόνον μὲ τὴν κοινὴν αὐτὴν συμβίωσιν μεταξὺ καθυστερημένων καὶ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργηθοῦν δυνατότητες ἐπικοινωνίας, αἱ ὁποῖαι βοηθοῦν εἰς τὸ νὰ μειωθοῦν αἱ προκαταλήψεις, νὰ μὴ ὑπάρχῃ μία διάκρισις μειωτικὴ διὰ τοὺς καθυστερημένους καὶ ὁδηγοῦν τοὺς μὴ καθυστερημένους εἰς τὸ νὰ δέχωνται μὲ ἀνθρωπισμὸν τοὺς καθυστερημένους.

Βασικὸν εἶναι τώρα νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ὑπογραμμίσωμεν τὰ προβλήματα τῶν καθυστερημένων ὡς δύναται νὰ τὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς ἀπὸ τὴν σκοπιὰν τῶν ἰδίων τῶν καθυστερημένων.

Τὰ καθυστερημένα παιδιὰ ζοῦν μέσα εἰς ἕνα κόσμον μὴ καθυστερημένων, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχουν τὴν θέσιν τοῦ ἐξωστρακισμένου, τοῦ Outider πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, κατὰ κύριον λόγον, ὀφείλεται εἰς τὴν ἀπομόνωσίν των. Ἡ ἀπομόνωσις αὐτὴ κα-

ταδεικνύει εἰς τοὺς ἰδίους ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν ζωηρότερον τὰς ἀτελείας των, πρὸς ὑπερπήδησιν τῶν ὁποίων προσπαθοῦν νὰ προσανατολίσουν τὰς πράξεις των βάσει τοῦ τρόπου ζωῆς τῶν μὴ καθυστερημένων, πρᾶγμα ὅμως τὸ ὁποῖον ἐν γένει δὲν τὸ ἐπιτυγχάνουν. Τοιουτοτρόπως ἡ ὁμάς τῶν μὴ καθυστερημένων ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ δι' αὐτούς, εἰς τὸν προσανατολισμόν τους αὐτόν, αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ὁρολογίαν θὰ ἐλέγομεν θετικὴν ὁμάδα ἀναφορᾶς. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς ὅλας τὰς μορφὰς τῆς ζωῆς νὰ ζοῦν, νὰ ἐνεργοῦν, νὰ μανθάνουν, νὰ ἐργάζωνται ὅπως οἱ μὴ καθυστερημένοι, δημιουργοῦνται μέσα τους δυσαρέσκειαι καὶ μάλιστα ἀπογνώσεις. Ἀπὸ τὴν ἄλλην ὅμως πλευρὰν τὰ καθυστερημένα παιδιὰ ἀποτελοῦν διὰ τὰ μὴ καθυστερημένα μίαν λεγομένην ἀρνητικὴν ὁμάδα ἀναφορᾶς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν, λόγῳ τῆς ἀπομονώσεώς τους, δύνανται τρόπον τινὰ νὰ ἐπιβεβαιώνουν καθημερινῶς τὸ Status τῆς ἰδικῆς των καθυστερημένης καταστάσεως. Καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ βλέπουν καὶ αἰσθάνονται τὸν ἑαυτόν τους ὡς μὴ καθυστερημένον, ὡς ἀποδοτικὸν καὶ ἱκανότατον μέσα εἰς τὴν ζωήν, βάσει τοῦ προσανατολισμοῦ ὡς πρὸς τὰ καθυστερημένα παιδιά, τοὺς γίνεται συνείδησις, ὅτι αὐτὰ τὰ παιδιὰ δὲν εἶναι τόσον ἀποδοτικὰ καὶ τόσον ἱκανὰ εἰς τὴν ζωήν. Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς λοιπὸν τῶν μὴ καθυστερημένων ὁ προσανατολισμὸς αὐτὸς ὁδηγεῖ πρὸς μίαν ἐγωκεντρικὴν νοοτροπίαν.

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἡ ἐνσωμάτωσις τῶν καθυστερημένων παιδιῶν εἰς τὰ κανονικὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν δὲν ἐπιλύει ἀκόμη τὰ προβλήματα τοῦ, βάσει τοῦ τρόπου ζωῆς τῶν μὴ καθυστερημένων, προσανατολισμοῦ τῶν καθυστερημένων καὶ αἱ ἀνεπάρκειαι τῶν τελευταίων τούτων δὲν καταργοῦνται ἢ μᾶλλον δὲν ὑπερπηδῶνται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Μᾶς ἐνδιαφέρει ἄρα κατὰ κύριον λόγον νὰ μάθῃ τὸ καθυστερημένον παιδὶ νὰ παραδέχεται τὴν καθυστέρησίν του καὶ νὰ ζῇ καὶ μ' αὐτὴν καὶ μὲ τὰ μὴ καθυστερημένα παιδιὰ μαζί.

Ἀκριβῶς λοιπὸν ὅπως ἀποτελεῖ καθῆκον τῶν φυσιολογικῶν παιδιῶν νὰ παραδέχωνται τὰ καθυστερημένα, νὰ τὰ σέβωνται καὶ νὰ τὰ δέχωνται ἀκριβῶς μὲ τὰς διαφοράς, τὰς ὁποίας φέρουν μαζί τους, οὕτω καὶ τὰ καθυστερημένα παιδιὰ πρέπει κατ' ἀναλογίαν νὰ μάθουν νὰ παραδέχωνται τὸν ἑαυτόν τους καὶ νὰ ὑποστηρίζουν τὴν θέσιν των, πρᾶγμα ὅμως τὸ ὁποῖον τοὺς εἶναι δυνατὸν μόνον ἐν τῷ πλαισίῳ μιᾶς εἰδικῆς διαδικασίας μαθήσεως. Ἡ δυνατότης δράσεως καὶ ἀναλήψεως εὐθυνῶν ἀποτελεῖ τὴν σημαντικωτέραν προϋπόθεσιν διὰ νὰ δυνηθῇ τὸ καθυστερημένων παιδὶ καὶ νὰ παραδεχθῇ τὸν ἑαυτόν του καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν θέσιν του.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος παραβλέπει ἡ ἐπιχειρηματολογία αὐτὴ ὅτι κοινωνικῆς φύσεως διαδικασίαι μαθήσεως ,ὅταν λαμάνουν χώραν καὶ ἐκπληρῶνται μέσα εἰς πραγματικὰς κοινωνικὰς καταστάσεις καὶ συνθήκας, δηλαδὴ ἐδῶ μέσα εἰς τὴν πραγματικὴν συμβίωσιν μεταξὺ καθυστερημένων καὶ μή, δυνατὸν νὰ εἶναι πολὺ ἀποτελεσματικώτεραι ἀπ' ὅ,τι μία διαδικασία κοινωνικῆς μαθήσεως, ἡ ὁποία λαμβάνει χώραν ἐντὸς μιᾶς ἀτμοσφαίρας θερμοκηπίου, δηλαδὴ εἰς τὴν ἑρμηνευτικὴν ἀπομόνωσιν τῶν καθυστερημένων παιδιῶν.

Ἂς ἀσχοληθῶμεν ὅμως ἐπ' ὀλίγον ἀκόμη μὲ τὴν δυνατότητα, τὴν ὁποίαν ἔχουν τὰ καθυστερημένα παιδιὰ νὰ ἀναλάβουν ὡρισμένας ἐργασίας μέσα εἰς τὴν κοινωνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν μετὰ τῶν μὴ καθυστερημένων συμβιοῦν, μὲ εἰδικὴν των εὐθύνην.

Μὲ τὴν πρόοδον τῆς ἐξειδικεύσεως τῆς ἐργασίας μέσα εἰς τὴν βιομηχανικὴν κοινωνίαν ἔχουν διαμορφωθῇ πλεῖσται εἰδικαὶ ἐργασίαι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀπαιτοῦν τὴν καταβολὴν προσπαθείας ἐκ μέρους τοῦ συνολικοῦ δυναμικοῦ τοῦ ἀτόμου, μὲ ἄλλους λόγους δὲν ἀπαιτοῦν τὴν συμμετοχὴν πασῶν τῶν ἱκανοτήτων αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι θὰ ἔπρεπε, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς σημερινῆς ἐντόνου διαφοροποιήσεως τῶν μορφῶν ἐργασίας, νὰ ὑπάρχουν δυνατότητες ἐργασίας καὶ διὰ τὰ καθυστερημένα ἄτομα, ἐργασίας ἡ ὁποία νὰ τοὺς ἱκανοποιῇ ψυχικῶς καὶ ὑλικῶς. Ἀναλόγως δὲ τοῦ βαθμοῦ ἐπιτυχίας ὡς πρὸς τὴν ἐξεύρεσιν καὶ δημιουργίαν θέσεων ἐργασίας, διὰ τῆς ὁποίας ἐργασίας θὰ δύνανται ταῦτα νὰ ἐξοικονομοῦν τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ δὲν θὰ χρειάζεται ἄλλα ἄτομα νὰ φροντίζουν δι' αὐτά, θὰ καταστῇ δυνατὸν τὰ καθυστερημένα αὐτὰ ἄτομα νὰ ἐνσωματωθοῦν μέσα εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ νὰ παραδεχθοῦν τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτόν τους.

Ἐάν, μετὰ ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς σκέψεις γύρω ἀπὸ τὴν αἰτιολογίαν τῆς ἐνσωματώσεως τῶν καθυστερημένων παιδιῶν εἰς τὸν κόσμον τῶν μὴ καθυστερημένων, ἰδιαιτέρως δὲ τῆς κοινῆς διδασκαλίας καὶ ἀγωγῆς καθυστερημένων καὶ μή, δυνάμεθα νὰ συνοψίσωμεν μὲ μίαν φράσιν τὸ βασικὸν ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ἐνσωματώσεως αὐτῆς, ἡ φράσις αὐτὴ δύναται μονάχα νὰ εἶναι ὅτι: τὸ βασικόν μας ἐνδιαφέρον εἶναι τὰ καθυστερημένα παιδιὰ νὰ ἀποδεχθοῦν τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν τους, νὰ γίνουν παραδεκτὰ ἀπὸ τὰ μὴ καθυστερημένα καὶ τὰ μὴ καθυστερημένα παιδιὰ εἰς ὅλον τὸν τρόπον ζωῆς των νὰ ἔχουν μίαν στάσιν ἀνθρωπινωτέραν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὁποίαν ἐκ

Η ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΧΩΡΙΣ ΣΥΜΒΟΛΑ

Γεωργίου Κ. Γέρου
Πολιτικοῦ Μηχανικοῦ

Ὁ κ. Γέρου ὁ ὁποῖος μᾶς δίνει τώρα τὴν «Ἀριθμητικὴ χωρὶς σύμβολα», μᾶς ἔδωσε πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ τὸ διεθνῶς ἀναγνωρισμένο ἐποπτικὸ μέσο τῶν «Ὑλικῶν Ἀριθμῶν» γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς.

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΧΩΡΙΣ ΣΥΜΒΟΛΑ

«Ἡ ἀριθμητικὴ χωρὶς σύμβολα» ἂν δὲν ποῦμε πῶς ἀναστρέφει τὴν μέχρι σήμερα ἀκολουθουμένη πορεία στὴ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς μποροῦμε μὲ βεβαιότητα νὰ ποῦμε ὅτι τὴ βάζει σὲ ἐντελῶς νέα βάση.

Οἱ διαπιστώσεις, πάνω στὶς ὁποῖες ὁ συγγραφέας στηρίζει τὴν προτεινομένη μέθοδο διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς, εἶναι:

Πρῶτο, ἐνῶ ἡ φυσιολογικὴ πορεία μεταδόσεως καὶ ἐμπεδώσεως τῶν ἀριθμητικῶν ἐννοιῶν στὸ μαθητή, πρέπει, ἀπαιτεῖ νὰ γίνεται σταδιακὰ καὶ συγκεκριμένα σὲ πρῶτο στάδιο μὲ τὴ βοήθεια φυσικῶν ἀντικειμένων, σὲ δεύτερο στάδιο μὲ τὴ βοήθεια ἡμισυμβόλων καὶ τέλος μὲ τὴν ὀνοματολογία καὶ τὰ ψηφία καὶ τὰ σύμβολά τους, στὴν πραγματικότητα δὲν γίνεται αὐτό. Ἡ φυσιολογικὴ πορεία εἴτε ἀντιστρέφεται τελείως, μὲ τὸ ν' ἀρχίζει ἡ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς μὲ προσπάθεια ἐκμαθήσεως τῶν δυσνοήτων γιὰ τὸ μαθητὴ ψήφων καὶ τῶν συμβόλων, ἀπὸ τὰ πρῶτα κι' ὅλας μαθήματα· εἴτε, μὲ τὴν ἀπαίτηση τοῦ προγράμματος οἱ μαθηταὶ τῆς πρώτης δημοτικοῦ νὰ γνωρίζουν μέχρι τὰ Χριστούγεννα τὰ ψηφία τῶν ἀριθμῶν 1 ἕως 20, τὰ χρονικὰ ὅρια τῶν πρώτων σταδίων περιορίζονται τόσο πολύ, ὥστε πρακτικῶς νὰ μηδενίζωνται, γεγονὸς ποὺ σημαίνει ὅτι καὶ στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἡ διδασκαλία ἀρχίζει ἀπὸ τὰ ψηφία καὶ τὰ σύμβολα, δηλ. ἀνάποδα.

Δεύτερο, ἡ ποσότητα τῶν γνώσεων ποὺ δίδεται σὲ κάθε μάθημα εἶναι συνήθως μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἱκανότητα τοῦ μαθητοῦ νὰ ἀφομοιώνῃ. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἂν συμβῇ σὲ δύο τρία μαθήματα δημιουργεῖ τέτοια κενὰ στὶς γνώσεις τοῦ μαθητοῦ ποὺ τὸν κάνουν ἀνίκανο νὰ παρακολουθήσῃ τὰ ἑπόμενα μαθήματα. Σὰν παράδειγμα ἀναφέρεται ἡ θεωρούμενη ὡς ἁπλῆ σχέσις, ἡ σχέσις 1+1=2, ἡ ὁποία ἂν ἀναληφθῇ περιλαμβάνει δώδεκα διαφορετικὲς ἔννοιες τὶς ὁποῖες πρέπει ὅλες νὰ γνωρίζει ὁ μαθητὴς γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ καταλάβῃ τὴν σχέσι, γεγονὸς ὅμως ποὺ δὲν συμβαίνει συνήθως.

Τρίτο ὅτι στὰ βοηθήματα τῆς ἀριθμητικῆς δὲν περιλαμάνονται ἐποπτικὰ μέσα πολὺ ἐκφραστικὰ τῶν ἐννοιῶν ποὺ θέλουμε νὰ αἰσθητοποιήσουμε καὶ ποὺ νὰ εἶναι συγχρόνως εὐχάριστα στὸ μαθητή.

Τέταρτο καὶ σπουδαιότερο ὁ στόχος τοῦ μαθήματος. Εἶναι πολὺ διαδεδομένη ἡ ἄποψις ὅτι γνῶσις τῆς ἀριθμητικῆς σημαίνει κάποια εὐχέρεια στὴν ἐκτέλεση ἀριθμητικῶν πράξεων, ἡ ὁποία ὅμως δὲν συνεπάγεται ἀναγκαστικὰ καὶ τὴν κατοχὴ ἀπὸ τὸ μαθητὴ τῶν ἀριθμητικῶν διαδικασιῶν. Ἀντίθετα σκοπὸς τοῦ μαθήματος πρέπει νὰ εἶναι ἡ κατοχὴ ἀπὸ τὸ μαθητὴ τῶν διαδικασιῶν καὶ τῶν νόμων τῆς ἀριθμητικῆς, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐξοπλίζουν μ' ἕναν ὀρθολογικὸ τρόπο σκέψεως, χρήσιμο γιὰ ὅλη του τὴ ζωή, καὶ ὁποῖοι ἔχουν ὡς ἀβίαστο ἀποτέλεσμα τὴν εὐχέρειαν στὶς ἀριθμητικὲς πράξεις καὶ σχέσεις.

Βασιζόμενος στὶς διαπιστώσεις αὐτὲς ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ ὅτι ἡ διδασκαλία

δηλώνουν σήμερον, διότι ἀκριβῶς ἡ στάσις τῶν μὴ καθυστερημένων πρὸς τὰ καθυστερημένα ἄτομα δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἓν κριτήριον μετρήσεως τοῦ ἀνθρωπισμοῦ των.

Τέλος θὰ ἤθελον νὰ ἀναφέρω ὡρισμένας προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐνσωμάτωσιν καθυστερημένων εἰς τὸ σχολεῖον καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν.

(Συνέχεια εἰς τὸ ἑπόμενον)

τῆς ἀριθμητικῆς μπορεῖ νὰ βελτιωθῆ πρῶτον ἂν ἀκολουθηθῆ ἡ φυσιολογικὴ πορεία σχηματισμοῦ καὶ ἐμπεδώσεως τῶν ἀριθμητικῶν ἐννοιῶν καὶ δοθῆ σὲ καθένα ἀπὸ τὰ στάδια αὐτὰ ἡ ἀναγκαία χρονικὴ διάρκεια.

Δεύτερον νὰ ἐκτιμηθῆ σωστὰ ἡ ποσότης γνώσεων κάθε μαθήματος καὶ ἡ κλιμάκωσίς τους ἀπὸ τὰ εὔκολα στὰ δύσκολα καὶ ἀπὸ τὰ γνωστὰ στὰ ἄγνωστα.

Καὶ τρίτο, κύριος στόχος τοῦ μαθήματος νὰ θεωρηθῆ ἡ ἐκμάθησις τῶν νόμων καὶ διαδικασιῶν τῆς ἀριθμητικῆς καθὼς καὶ ὁ ὀρθολογικὸς τρόπος σκέψεως ποὺ ἀπορρέει ἀπ' αὐτούς.

«Ἡ ἀριθμητικὴ χωρὶς σύμβολα» βασισμένη στὶς πιὸ πάνω διαπιστώσεις καὶ συμπεράσματα ἔχει σὰν στόχο νὰ δώση στὰ παιδιὰ τῆς προσχολικῆς ἡλικίας καὶ τοὺς μαθητὰς τῆς πρώτης Δημοτικοῦ τὶς βασικὲς ἀριθμητικὲς ἔννοιες καὶ σχέσεις μὲ φυσιολογικὸ τρόπο καὶ χωρὶς κἂν τὴ βοήθεια τῶν ψηφίων καὶ τῶν συμβόλων.

Εἶναι πράγματι ἐκπληκτικὸ τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τὸ σύστημα αὐτὸ δίδεται στοὺς μαθητὰς μιὰ μεγάλη σειρὰ ἀπὸ ἀριθμητικὲς ἔννοιες ἀπὸ τὶς πιὸ ἁπλὲς ὅπως εἶναι τὰ πολλὰ τὰ λίγα, τὸ μεγαλύτερο τὸ μικρότερο, μερικά, ὅλα κλπ. μέχρι τῶν πράξεων τῶν ἀριθμῶν, τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἀριθμητικῶν πράξεων, καθὼς ἐπίσης καὶ πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴ γεωμετρία στοιχεῖα ἀπὸ μετρήσεων καὶ ἐνδιαφέρουσες ἐφαρμογὲς συμμετρίας καὶ γραφικῆς ἀπεικονίσεως σὲ σύστημα ὀρθογωνίων ἀξόνων. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ πρέπει νὰ χαρακτηρισθῆ σὰν μιὰ μεγάλη συμβολὴ τοῦ ἔργου στὴ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς γενικά.

Τὸ ὅλο ἔργο ἀποτελεῖ ἕνα πλῆρες σύστημα διδασκαλίας διότι περιλαμβάνει ξεχωριστά.

1. Βιλίο γιὰ τὸ δάσκαλο.
2. Βιβλίο γιὰ τὸ μαθητή.
3. Ἐποπτικὸ μέσο.

Ἡ ἀριθμητικὴ χωρὶς σύμβολα χρησιμοποιεῖται ἤδη ἀπὸ πολλὰ Δημόσια καὶ Ἰδιωτικὰ Νηπιαγωγεῖα καὶ τὴν πρώτην Δημοτικοῦ.

Τὸ ὑλικὸ εἶναι ἐγκεκριμένο ἀπὸ τὸ Ἀνώτατο Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιο καὶ συνιστᾶται γιὰ τὰ Νηπιαγωγεῖα, τὰ Δημοτικὰ καὶ τὶς μικρὲς τάξεις τῶν Γυμνασίων.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ
Σύμβουλος Δ.Ο.Ε.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ

Γ. Δ. ΧΑΤΖΑΤΟΓΛΟΥ, καθηγητοῦ

Δὲν ὑπάρχει γενικὴ ἀποτελμάτωσις οὔτε πνευματικὴ στασιμότης εἰς τὸν χῶρον τῆς ἀγωγῆς· φαινομενικὴ ἡ γενικὴ ἀπάθεια καὶ ἀδιαφορία.

Εἰς τὴν εὐχάριστον αὐτὴν διαπίστωσιν ὁδηγεῖται κανεὶς περιεργαζόμενος τὰς σελίδας τοῦ βιβλίου ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ τοῦ καθηγητοῦ τῆς Σ.Ε.Λ.Ε.Τ.Ε. Γ. Χατζάτογλου.

Ἡ ἐκλεκτικότης εἰ τὰ προβλήματα, ἡ λιτότης εἰς τὸ ὕφος, ἡ πυκνότης εἰς τὰ νοήματα, ἡ ἀποψυγὴ τοῦ περιττοῦ, ὁ τονισμὸς τοῦ ἀληθοῦς, ἡ ἀγωνιώδης προσπάθεια κατανοήσεως τῆς ψυχοπνευματικῆς ἰδιοσυστασίας τοῦ ἐφήβου, ἡ βαθεῖα μελέτη ὅλων τῶν ἐκφάνσεων τῆς προσωπικότητός του — χωρὶς προκαταλήψεις —, καὶ ἡ θαρραλαία ἀντιμετώπισις συγχρόνων προβλημάτων μαρτυροῦν, ὅτι συντελεῖται συνειδητὸν ἔργον κατὰ τρόπον μεθοδικόν. σταθερὸν καὶ παραγωγικὸν εἰς πεῖσμα τοῦ ἐπικρατοῦντος ἀτομικιστικοῦ καὶ ἀντικοινωνικοῦ πνεύματος.

Αἱ διακόσιαι σελίδες τοῦ βιβλίου, ἀπάνθισμα τῶν ὡραιοτέρων καρπῶν τῆς ψυχολογίας τοῦ ἐφήβου, διαποτισμέναι μὲ τὸ σύγχρονον πνεῦμα, συμφιλιώνουν τὸ παρελθὸν — παρὸν — καὶ μέλλον.

Ὁ συγγραφεὺς νέος διὰ νὰ χάσῃ κάθε ἐπαφὴν μὲ τὰ ἐφηβικά του βιώματα, ἀλλὰ καὶ ὥριμος, μετὰ μίαν αὐτοδύναμον, σταθερὰν καὶ ἀβίαστον ἀνοδικὴν πορείαν, ἐπεσήμανε μὲ σπανίαν ὀξυδέρκειαν τὰ σημεῖα ἐπαφῆς μεταξὺ παλαιᾶς καὶ νέας γενεᾶς καὶ ἔλαβε θέσεις διὰ τὸ δέον γενέσθαι. Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν τὸ βιβλίον ἐνδιαφέρει τοὺς ἐκπαιδευτικούς, τοὺς γονεῖς, τοὺς νέους, ἀλλὰ καὶ κάθε σκεπτόμενον ἄνθρωπον.

Ὁ συγγραφεὺς ἀνεδύθη ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ Διδασκαλικοῦ κόσμου καὶ ἀποτελεῖ τρανὴν ἀπόδειξιν τοῦ δυναμισμοῦ τοῦ κλάδου καὶ τῶν ἀπεριορίστων δυνατοτήτων του ὅταν δὲν κλείνωνται αἱ ὁδοὶ προσπελάσεως πρὸς τὰ ἄνω.

ΒΑΒΕΛΙΔΗΣ Δ.
Διδάσκαλος

ΛΑΜΠΡΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

Ὁ κ. Παν. Ι. Καμπανᾶς, υἱὸς τοῦ γνωστοῦ συνταξ. συναδέλφου καὶ ἐκδότου Ἰω. Καμπανᾶ, μὲ 6/ετεῖς μεταπτυχιακὰς σπουδὰς ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ, εἰς τὴν Κοινωνιολογίαν καὶ Οἰκονομολογίαν, ἀνεκηρύχθη Καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Φραγκφούρτης (Δυτ. Γερμανίας), ἔνθα ἀπὸ πολλοῦ διδάσκει.

Ἡ Δ.Ο.Ε. ἐκφράζει τὰ θερμά της συγχαρητήρια.

Ἐπί τέλους μετά ἀπό τόσους αἰῶνας ἐκδίδονται διά πρώτην φοράν τά

΄ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ,

(Κείμενον - Μετάφρασις - Εἰσαγωγαί - Σχόλια-Βιογραφίαι-Εὑρετήρια)

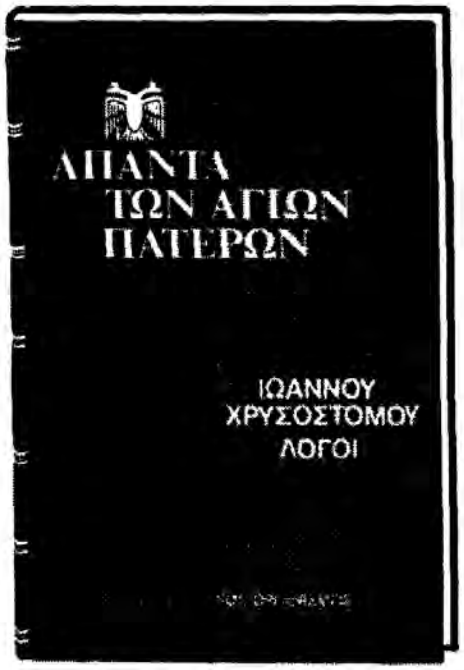

Ἡ πολυτιμοτέρα ἔκδοσις. Ἐκπληροῦται πόθος πολλῶν γενεῶν. Πολυμελὲς ἐπιτελεῖον ἐκ 40 περίπου ἐπιστημόνων, εἰς τό ὁποῖον περιλαμβάνονται καθηγηταί καὶ ὑφηγηταί Πανεπιστημίου καὶ διακεκριμένοι θεολόγοι καὶ φιλόλογοι ἀπό τούς ἀριστεῖς τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, κληρικοί καὶ λαϊκοί, ἐργάζεται ἀπό ζετίας διὰ νὰ γίνουν προσιτὰ εἰς ὅλους τὰ αἰωνίου κύρους καὶ διαρκοῦς ἐπικαιρότητος Πατερικὰ κείμενα. Εἰς τὸ τέλος τῶν «Ἁ π ά ν τ ω ν» ἑκάστου ἱεροῦ συγγραφέως θὰ ἐκδοθῇ διὰ π ρ ώ τ η ν φ ο ρ ὰ ν πλήρες, ἀλφαβητικὸν καὶ ἀναλυτικὸν εὑρετήριον θεμάτων.

Ἤδη συνεχίζεται ἡ ἔκδοσις τῶν ἔργων Ἱεροῦ Χρυσοστόμου, Μ. Βασιλείου, Μ. Ἀθανασίου καὶ Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου. Διὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς μεγάλης αὐτῆς ἐκδοτικῆς προσπαθείας ἔχει προγραμματισθῆ καὶ ἡ ἔκδοσις τῶν ἔρνων Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, καθὼς καὶ τῆς **«ΦΙΛΟΚΑΛΙΑΣ»**, τοῦ πνευματικοῦ τούτου θησαυροῦ τῶν νηπτικῶν Πατέρων.

Ὁ ἐκδοτικὸς ρυθμὸς εἶναι πρωτοφανής. Τὴν 1ην καὶ 15ην ἑκάστου μηνὸς κυκλοφορεῖ καὶ νέος τόμος. Ἡ τιμὴ τῶν τόμων, μὲ τὰ σημερινὰ ἐκδοτικὰ δεδομένα, εἶναι ἀπιστεύτως χαμηλή. Ἕκαστος τόμος (200-250 σελ.), καλλιτεχνικῆς βιβλιοδεσίας, προσφέρεται εἰς τοὺς συνδρομητὰς ΜΟΝΟΝ μὲ 50 δραχμάς, ἐνῷ ἡ ἐμπορικὴ ἀξία εἶναι ἄνω τῶν 100 δρχ. ἀποδεδειγμένως.

Ἡ ἐγγραφὴ συνδρομητῶν διὰ τὴν προνομιακὴν τιμὴν πρέπει νὰ γίνῃ τὸ ταχύτερον εἰς τὴν «ΕΚΘΕΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ» Πλατ. Ὁμονοίας 9 καὶ Πατησίων 5, Α΄ ὄροφος (εἴσοδος ἀπὸ στοά), Ἀθῆναι, τηλ. 543.400, καθὼς καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπους ἀντιπροσώπους τῆς ἐκδόσεως. Ἡ ἐγγραφὴ γίνεται καὶ δι' ἁπλοῦ σημειώματος μὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ ὀνοματεπωνύμου καὶ τῆς διευθύνσεως. Κατὰ τὴν ἐγγραφὴν οὐδὲν χρηματικὸν ποσὸν καταβάλλεται καὶ οὐδεμία δέσμευσις ἀναλαμβάνεται. Ὁ ἐγγραφόμενος δύναται ὁποτεδήποτε νὰ διακόψῃ τὴν προμήθειαν τῶν τόμων.

ΠΡΟΣΟΧΗ! Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐκ τῶν ἐκδοθέντων τόμων ἔχουν ἐξαντληθῆ, ἡ ἐγγραφὴ νέων συνδρομητῶν ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ ἐγκαίρως διὰ νὰ συμπεριληφθοῦν εἰς τὴν πρώτην ἀνατύπωσιν, ἡ ὁποία, λόγῳ ὑπερβολικῆς ἀνατιμήσεως καὶ ἐλλείψεως χάρτου, θὰ γίνῃ εἰς ἀνάλογον ἀριθμὸν πρὸς τὰς ἐγγραφάς. Τονίζεται ὅτι οἱ τόμοι ἄλλης ἀνατυπώσεως, κατ' ἀνάγκην, θὰ διατεθοῦν ὁπωσδήποτε εἰς λίαν ηὐξημένην τιμήν. Ἡ παροῦσα εὐκαιρία, διὰ νὰ ἀποκτηθοῦν τὰ «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ» μὲ τόσον πλεονεκτικοὺς ὅρους, θεωρεῖται, ἀντικειμενικῶς, ὡς μοναδικὴ καὶ ἀνεπανάληπτος.

Ὑπεύθυνος ἐκδόσεως: Ἱερεὺς ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΔΙΩΤΗΣ, Ἐφ. Ι. Ν. Ἁγ. Παντελεήμονος Ἀχαρνῶν
Ἐκδόσεις «ΩΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ», πλ. Ὁμονοίας 9 καὶ Πατησίων 5, Ἀθῆναι, τ. 543.400